

İLÂHIYYAT KÜLLİYYATI

6 İnci KİTAP

DİN
ve
HİKMETLERİ

Yazan:
Ömer Fevzi Mardin

İSTANBUL
ÇELTUT MATBAASI
1940

2.1) = 94,35

İLĀHIYYAT KÜLLİYYATI

6 inci KİTAP

DİN ve **HİKMETLERİ**

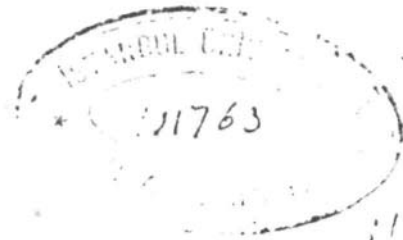
.....

Yazan :

Ömer Fevzi Mardin

Tevzi Yeri

Ankara Caddesi 02 — HİLMİ KİTAPevi

297 = 94 23

ÇELTİTMA TEBAASI
Sirkeci İbnikemal Caddesi No 44
İSTANBUL

Din ve Hikmetleri

Adâlet Faslı

Bu kitabın muhteviyatı; dinin hikmetlerini yâni Allah dini niçin koymuş. Allahın dindeki muradı, maksadı nedir? Bunları göz önüne koyan ilmî hakikatlerdir.

Bu hakikatleri; her mukaddes kitabın tarifine göre göz önüne alalım:

Kur'an kerime göre:

Dinde gaye; adalettir.

İşte müeyyidesi:

(37 - Hadîd - 25): «Biz Resullerimizi vazih ayât ve mu'cizat ile gönderdik onlarla beraber kitap, ve mizânı indirdik ki insanlar adalette kaîm olalar.»

Bu âyeti kerimeden vazıhan anlaşılıyorki, bütün Peygamberlerin ve din kitaplarının hükümlerindeki hikmet; yer yüzünde adaleti tesisden ibarettir.

İncil şerife göre:

Dinde gaye; adalettir.

İşte müeyyidesi:

(Filipililere -4-8): «Hak olan ne varsa mûteber olan ne varsa adil olan ne varsa [onları düşünün]»

Tevrat şerife göre:

Dinde gaye, adalettir.

İşte müeyyidesi:

(Tesniye - 4 - 8) : «Bu şeriatın kâffesi gibi adaletli kanunları ve ahkâmı olan hangi büyük millet vardır.»

Musevî mukaddes kitaplarına göre:

(Eremiya - 9 - 24):«Ancak iftihar eden kimse bununla iftihar etsin ki idrak edip beni bilir. Ve yer yüzünde inâyet ve hak ve adalet icra eden Rab ben olduğumu anlar. Zira bunlardan razıyım diye Rab buyurur.»

Zebûr şerife göre:

Dinde gaye; adalettir.

İşte müeyyidesi:

(Mezmurlar - 103 - 6): «Rab cümle mazlûm olanlara adalet ve hak icra edicidir.»

Adaleti tesis ve tevsik eden diğer mükaddes vesikalardan başjıcaları (1) numaralı haşiyeye dercedildi.

(1) *Haşiyeye:*

Kur'an kerimden:

(4 - Nisâ-56(58)): «*Ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adalet ile hükmetmenizi [Allah] emreder.*

(7 - A'râf - 29): «*Deki Rabbim adalet ile emretti.*»

(5 - Maide-9(8)): «*Allahın emrine münkadlardan, adil ile şahitlerden olunuz, bir kavmeme şiddetli*

Iinci Haşiyenin devamı

buğzunuz sizi adaletsizliğe sevk ile günahkâr etmesin, adalet edin ki bu takvaya daha yakındır.»

(16-Nahil-90): «Muhakkak Allah adalet ve ihsan ile ve akrabaya vermekle emreder. Ve fahiş günahlardan, münkerden ve zulümden nehi eder.»

Hadis şerif: «Bir mülkün temeli adalettir.»

Diğeri: «bir mülk küfrile kaim olar. Zulm ile kaim olmaz.»

Diğeri: «Bir saatlik adalet altmış senelik ibadetten hayırlıdır.»

Diğeri: «Hepiniz güdensiniz ve güdüleden mesulsünüz.»

İncil şerif den:

(Romalılara - 13 - 7): «Cümleye haklarını eda edin.»

(Koloselilere - 4 - 1): «Sizinde gökte bir efendiniz olduğunu bilerek kullarınıza hak ve müsavi olanı eda edin.»

Musevî mukaddes kitaplarından:

(Eremya - 7 - 5:7): «Eğer mesleğinizi ve amellerinizi sahihen islah ederseniz ve bir kimsenin komşusu ile olan hakkını tamamen ihkak ederseniz, garibe ve yetime ve dul kadına zulm etmezseniz ve bu yerde suçsuz kan dökmezseniz. [Ecdadınıza verdiğim diyar-da ebedülâbad ikamet ettireceğim.»

(Vâız - 3 - 16):« İcrayi hak mevkiinde haksızlık var. Ve adalet mevkiinde zulm var.»

I inci Haşiyenin devamı

(Lâvîlu - 24 - 22): «Hükümünüz bir olsun yerliye nasıl ise garibe böyle olsun. Zira Allahınız Rab Benim.»

(Miha -6-8): «Hak üzere hareket etmek ve merhameti sevmek ve mütevazi olarak Allahınla yürümekten başka Rab senden ne talep eder.»

(Eş'îya - 61 - 8): «Zira ben Rab; hakkı severim zulm ile gazabdan ikrah ederim.»

(Eremya - 21 - 12): «Rab böyle buyurur: sabahleyin hak ile hükmediniz. Ve muzlumu zalimin elinden kurtarınız.»

(Emsâli-Süleyman - 29 - 4): Melik adaletle diyarı sabit kılar. Lâkin rüşvet alan anı harab eder.»

(Eremya - 22 - 3): «Gadir ve zulm etmeyiniz.»

(Eremyâ - 22 - 13): «Vay kendi evini zulümle yapan ve üst kata haksızlıkla oda çıkan, ki komşusunu meccanen işletir. Ve hizmetinin bedelini vermez.»

(Âmûs - 5 - 24): «Lâkin hak sular gibi ve adalet daima ceryan eden ırmak gibi aksın.»

(Eş'îyâ - 1 - 17): «İyi iş işlemeği öğreniniz. Adalete mukayyet olunuz. Mazlumun hakkını ihkak ediniz, yetimin hukukunu vikaye ediniz. Dul kadının davasını görünüz.»

(Emsâl-Süleyman - 21 - 3): «Adalet ve hakkanîyet icrası Rabbin indinde zebîadan [kurban takdiminden] ziyade makbuldür.»

HAK ve ADALET MEFHÛMU

Hak ve adaletin tazammun ettiği mânalar:

- 1 — Kurtarıcılık
- 2 — Halkı halk hukukuna, ve fertleri; insanlık haklarına kavuşturmak
- 3 — Varlıklar mükellefiyeti ve muvazene tesis etmek
- 4 — İnsanı muhtaç ve lâyıık olduğu refaha erdirmek
- 5 — İnsanî maddî ve manevî kemale erdirmek

1 — KURTARICILIK

Beşeriyeti devir devir oğradığı haksızlıklardan, ıztıraplardan ve düştüğü gafletlerden, dalâletlerden, teredditlerden kurtarmaktır.

1 inci haşiyenin devamı

(Emsâl-Süleyman - 31 - 8): «Ağzini dilsizler için cümle bikes olanların davası için aç.»

(Emsâl-Süleyman - 14 - 31): «Fakire zulm eden halikını tahkir eder. Ama yoksula merhamet eden anı tâzim eder.»

(Eş'iyâ - 3 - 14): «Zira siz bağı harab ettiniz, fukaradan gasp olunan şeyler hanenizdedir. »

(Eş'iyâ - 5 - 20): «Vay kötüye iyi ve iyiye kötü diyenlere, ve zulmeti nur, ve nuru zulmet yerine koyanlara, acıyı tatlı ve tatlıyı acı yerine koyanlara.»

(Eş'iyâ -100(10)-2): «Vay... Haksız kanunlar koyanlara ve insafa muğayir şeyler yazan kâtiplere...»

Nitekim ehli kitap dininin her üçüde bir imdat ve kurtarış sebeble nazil olmuştur:

A) Musevîlik:

İbranîleri firavunun işkencelerinden kurtarmak sırasında ve bu vesile ile nazil olmuştur.

B) Hıristiyanlık:

Sezarların mütehakkim idaresinde dinî ve insanî vazifelerini gevşetmiş, putperest Sezarların metalibine kendilerini terk etmiş ve binaenaleyh mukaddes vazifelerinden ayrılmış, esas misyonu itibarile zayi ve heder olmuş olan Benî İsrâîli kurtarmak ve onu; dinî, insanî, medenî vazifelerine iade etmek ve faaliyete geçirmek vesilesiyle nazil olmuştur.

C — Müslümanlık :

Müslümanlık Hicazda nazil oldu. Hicaz arapları. Putperest mekke kapitalistlerinin ve kuvvet ve nüfuz sahiplerinin yâni kureyş rüesasının tahakkümü altında muztarip idi. Dünyanın yer yer bir çok putperest idarelerindedede aynı hâl câri ve hâlkin aynı iztirabı devam ediyordu acezeye, zaiflere hiç bir hak verilmiyordu. Fakir halk eşya gibi istismar ediliyordu, işte islâmiyet; putperest mütehakkimlerin elinden beşeriyeti kurtarmak, halk ismini taşıyan kütleyi ve bu meydana ezilen kadın sınıfını, hiçe sayılan çocuk sınıfını iztiraplarından kurtarmak ve haklarına kavuşturmak vesilesiyle nazil oldu.

2 — HALK HUKUKU VE İNSANLIK HAKLARI

Din ile kurtarılacak ve kavuşturulacak ve yaşatılacak haklar şunlardı:

İnsanın medenî hakları

İctimâî adalet ve muvazene hakları

Halkın hakimiyet hakkı

İçtimaî rabita ve alâkalarda, ferdin içtimaî hakları,

Kadının medeni hakları,

Çocuğun cemiyet hukuku,

Kendi maişetlerini teminden âciz olacak derecede, ihtiyar ve malûllerin içtimaî himaye ve muavenet hukuku,

İnsanların medeni hakları:

İnsanca yaşamak hakkı esasında, insanın emniyet, hürriyet, refah inkişaf ve inkişaf için serbesti ve himaye hakları idi.

Refah için ümran, ve medenî vesait ihtiyaç hakları idi.

Halkın kendi kendini idare etmek, kendi mukaderratına sahip ve hakim olmak hakkı idi. Çünkü ezilen halk idi. Nüfuz, para, zekâ sahipleri halka hiç bir hak vermezlerdi. Halk hukukunu halkden nezi' edip kendi kuvvetlerine ilâve etmişlerdi.

Şöyleki:

Aile efradı, aile reisinin keyfine tabi idi. Onları istediği gibi bir köle, bir esir gibi kullanır, istediğini öl-

dürür, istediğini bırakır. Ve bunlar eşya gibi aile reislerinin birinden diğerine en kuvvetlisine intikal ederdi. Miras keyfiyeti de bir adalete istinat etmez, keyfi idi.

Kadınlar. Ne kocasına, ne malına, ne evlâdına tasarruf edemezdi, mütehakkim erkeklerin elinde yüzlerce kadın zevce, müstefrişe cariyeye halinde bağlanır kalır. Ve miras meyanında bunlarda eşya gibi kuvvetliden kuvvetliye intikal ederdi.

(4 - Nisâ-18(19)) : «Ey müminler kadınları cebren tevarüs eylemeyiniz.»

Çocukların, yaşamışı, veya boğdurulması, bakılması veya atılması mütehakkim erkeklerin keyfine, siyasetine bağlı idi. Her biri istediği gibi hareket ederdi (en iyi damat, mezardır) darbimeseline tevfikân kız çocuklarını bulûğdan evvel diri diri mezara gömenler çoktu.

İhtiyar malûl âcizler içtimaî himaye ve muavenetten mahrum bir halde sokakta atılı dilenerek, sürünerek iztiraplar içinde ölürlerdi, bu keyfiyet dünyanın yalnız bir yerinde değil putperest, dinsiz her yerde yani kuvvetin hakka hakim olduğu egoizmin hüküm sürdüğü her yerde bu böyle idi.

3 — VARLIKLAR MÜKELLEFIYETİ VE MÜVAZENE

Bu mükellefiyet: varlıklılıların yoksullara karşı vergi mükellefiyettir.

Ve muvazene; cemiyet uzuvları arasındaki refah muvazenesidir.

Fert; cemiyetin evlâdıdır. Bir tek vücudun uzuvlarıdır.

Cemiyetin mânevî ve hükmi şahsiyeti; evlâdına, efradına, azasına karşı evvelâ şu vazifelerle mükelleftir:

- A — Çoğaltmak
- B — Yaşatmak
- C — Kıymetlendirmek
- D — Acezesini korumak

Bu esas mükellefiyetlere göre matlup olan şeylerin izahı şudur:

A — ÇOĞALTMAK

- 1) İzdivacı kolaylaştırmak ve rağbetlendirmek
- 2) Analık hissini yükseltmek, analık gayretini arttırmak, kadınlarda analık idealini inkişâf ettirmek, çocuk gelmesini temin etmek, ve çocuk ziyana mani olmak.
- 3) Emziren anaları himaye etmek (2)

(2) *Hâşiye:*

ÇOCUK

İslâmiyette çocuk cemiyetin malıdır. Cemiyet; çocuğun hayatile bütün şartları ve manalarile alâkadar dır. Çocuğu korumak, yetiştirmek tekemmül ettirmek mükellefiyetindedir. Her dinde bu, böyledir.

Hazreti Ömer çocuğunu emziren analara emzir-

B — YAŞATMAK

- 1) Çocuğun iptidadan itibaren sıhhatını korumak imkânlarını temin etmek
- 2) Hastalık ve telefâtı tevlit eden esbabı memleketten izale etmek
- 3) Sıhhati korumayı öğretmek
- 4) Onu hayatta bir işe hazırlamak. [Ha-

2 inci haşiyenin devamı
me müddetince halk hazinesinden maaş bağladı. İstinat ettiği fikir şu idi:

Çocuk cemiyetindir. Ana cemiyeti temsil eder. Ana cemiyetin uzvudur. Ana çocuğunu emzirmekle kendini iki sene müddetle çocuğun isine vakf ediyor, çocuk bu müddetçe anayı başka faaliyetten alakoyuyor. Ana kendi maişeti için serbest hareket edemiyor. Kendi hesabına başka bir iş yapamıyor. O halde cemiyete ait bir çocuk cemiyete ait bir uzvu cemiyet nam ve hesabına tutmuş demek oluyor. Onu emek ve külfet tahmil ettikten mada onun bütün günlerini de kendine hasrettiriyor. Ohalde cemiyet bu kadının başka bir uzva hasredilmiş işini tazmin etmelidir. Ana; çocuğa bakmalı cemiyette anaya bakmalıdır. Ana ölse, çocuk kalsa, çocuğu kurtarmak için onu bir süt ana tutmak, süt anaya ücret vermek cemiyet için zarurî değildir. İşte o ücreti evvelâ anaya vermelidir.»

Hazreti Ömer dinin bu esasdaki taleplerini bu suretle mevkiî tatbika koydu.

yatta kendisine en uygunu ne ise ona o istikameti ver-
dirmek ve ona yetiştirme imkânlarını temin etmek]

C — KIYMETLENDİRMEK

1) Ahlâkını kurmak, korumak, sağlam bir terbiye vermek, seciye, kültür sahibi yapmak,

2) fitrî kabiliyeti ne ise son haddine kadar inkişaf edebilmesi için hayatta ona çalışmak imkânlarını vermek. Çalışma yolunu açmak ve cazibelendirmek,

3) Netice itibarile ferdi cemiyetin kabiliyeti nisbetinde verimli, kıymetli müsbet bir unsuru yapmaktadır.

D — ACEZESİNİ KORUMAK (3)

1) Sakatlığı veya ihtiyarlığı derecesi çalışmağa,

(3) *Hâşiye:*

(92 - *Velleyl* - 17 ve 18): «*Malını Allah yolunda sarfedip kendisi pak olan muttakî ondan bertaraf olur [yâni onun mükellefiyet ve mesuliyetlerinden kurtulur.]*

(92 - *Velleyl* - 19:21): «*Onun verdiği malda kimseye minneti, mükâfat maksadı yoktur. Ancak âlî olan Rabbin rızasını kaseder. O kariben maksadının husulile razı olur. »*

(107 - *Mâûn* - 1:3): «*Ya Muhammed, kıyamet gününü tekzip eden [yâni mesuliyeti ve sual gününü inkâr eden] şu kimseyi gördünmü, o; yetimi koğar,*

maîşetini temine müsait olmayan gelirsizleri (4)

2) Yetim, öksüz kalıp bakını kalmayan kimse-
sizleri bütün ihliyacile korumaktır.

Manen ve maddeten şu kazanç ve istikbal temi-
nile borçlanan çocuklarda bu burçlarını şu mükellefi-
yetler altında ödeyebileceklerdir.

Gerek fitrî, gerek irsî gerek kışbî neleri varsa hep-
sini cemiyet lehine ortaya koyacaklardır. Yâni zeki
zekâsile, alîm ilmiyle, mütefekkir fikriyle, tecrübeli,
görgülü, bunların yarar taraflarile, zengin parasile
sanatkâr sanatile, çiftçi vesaiti ile ictimai yardımda
bulunacak ve bu borçları kudreti ve imkanı nisbetin-
de ödeyecektir. Bu yalnız. Bir şeref fantazisi değil.

3 üncü haşiyenin devamı

fukarayı it'ama ne kendi rağbet eder ve ne de halkı
tergip eder.»

(9 - Tevbe-35(34)): «Şunlar ki altını ve gümüşü
hazinelerinde biriktirip Allah yolunda infak etmezler,
Onları elemli azap ile tebşir et.»

(4) *Hâşiye:*

*Hazreti Ömer zamanında islâm idaresi; çalışmı-
yacak derecede sakat, ve ihtiyar alanlara bu sakatlık
ister harpde vukua gelsin ister başka sebeblerle vukua
gelmiş olsun ve bu âcizler ister müslüman ister hırısti-
yan olsun cümlesine kendisini geçindirecek bir tahsisat
bağlamıştı.*

Veya atıyye ve hibe meselesi değil, bu bir borç. hemde bir içtimaî hak ve adalet meselesidir.

Çünkü varlıklar insana haklar temin etmez mü - kellefiyetler tahmil eder. Mesuliyetler tevcih eder. Yâni varlıklar insana bankalarına tahakküm hakkı veya ayrılık imtiyazı vermez. Bilâkis hizmet mükellefiyeti ve birlikte kalkınma vazifeleri yükletir. Şöyleki; insan varlığıle cemiyete karşı alacaklı olmaz borçlu olur.

Binaenaleyh varlık sahipleri; varlıkları nisbetinde varlıklarını cemiyetten, cemiyetin muhtaç olan - larından, yoksullardan esirgemiyecek, kıskanmıyacaktır. Ve bu varlıkları; cemiyeti düşürmek, alçaltmak pahasına kendi yükselmelerinde değil, veyahut bu varlıkları safdil avlamakda, zaipleri; kendi hesaplarına kullanmakla değil, cemiyeti; şahısları için istismarda değil cemiyetin faydasında, muvazenesinde kullanacaktır. Çünkü şahsın varlığı; cemiyetindir, ferd cemiyet içindir. Cemiyette fert içindir. Müsavatın, uhuvvetin, alâkanın manası, cemiyette birliğin, muvazenenin manası budur (5)

(5) *Hâşiye :*

Cemiyette İş Taksimi

(43 - Zuhref - 32): «Biz hayat dünyada onların maişetlerini aralarında taksim ettik, bazıları bazıları tarafından istihdam olunsun için bazı bazı üzerine, derecelerle yüklettik. [Yâni cemiyette el birliği, iş birliği husûle gelmek üzere, cemiyetin her işini yapacak insan bulundurmak ve müşterek işleri idare için]»

Gaye ve netice: En basit ve muhtasar ifade ile cemiyette:

A — Aç, çıplak, yersiz, yurtsuz, işsiz insan bırakmamak

B — İnsan say'ini, hayrını görecekt derecede kıymetlendirmek ve el ile kol ile çalışan sınıfların say'ini; onları rahatlandırarak ve hayatın en mübrem ihtiyaçlarını olsun koruyacak derecede semereli kılmaktır.

Tedbir ve yardım; halk vücudunun biri canı biri kanıdır. Mevhibelerde akıl ve hikmetin herşeyin başı olmasının sebebi bu tedbire vasıta olmasındandır.

Dinlerde içtimaî muavenet mükellefiyetlerinin en başta gelmesinin sebep ve hikmetide cemiyetin hayatına, kalkınmasına vasıta olduğundan, içtimaî adaleti ve cemiyette muvazeneyi tesis ettiğindendir, nitekim islâmın şartlarından en mühimmi zekât şartıdır ki, diğer şartları yapmayana kılıç çekilmezken, cebir edilmezken yalnız zekâtı vermekten imtina edenlerdirki icbar edilir. Açlar için toklar tazyik edilir. Bir hâdis şerifte zekâtını vermiyenin namazı makbul olmadığı tasrih edilmekte ve bir âyeti kerimede şöyle buyurulmaktadır:

6 inci Haşiyenin devamı

(28 - Kassas - 83): «Biz darı ahreti arzda yükseklik ve fesadı murad etmeyenlere tahsis ettik akibet müttekileredir.»

(49 - Hücerat - 13): «Muhakkak Allah indinde ekreminiz en ziyade takvâ sahibi olanınızdır.»

«Vay... O namaz kılanlara ki namazlarından gafillerdir. Onlarki riya ederler. Ve içtimaî muaveneti men ederler. [Zekâtı vermezler.]

4 — REFAH

Refah; esbab ile kaimdir. Bunun temeli emniyettir. Ve teferruatı medenî vesaittir. Şöyleki:

A — Hayatı güzelleştirecek ve şükre vesile kılabilecek surette memleketi imar ve islah etmek,

B — Hayat şartlarını, kolaylaştıracak, ucuzlaştıracak ve güzelleştirecek, surette vesaiti tekemmül ettirmek,

C— Sulh ve sükûnu temin etmek,

D— Sa'y imkânlarını temin etmek ve sa'yi kıymetlendirmek,

Refah şartlarının başlıcaları bunlardır.

5 — KEMÂL

Herşeyin düzelmesi, iyileşmesi, temizlenmesi, güzelleşmesi ve fayda vermesi demektir.

Batında ruhi ıstıfa ve tekâmül,

Zahirde medenî şartların tekâmülü ve insanlık hayatının yükselmesi.

Netice: Herşeyin verim haline gelen olgunluğu kemâldir.

FERT VE DİN

Dinin hedefi ve gayesi olan adaletin cemiyette teessüs edebilmesi için ferdin vazifesi esasta ne olduğunu

ve furu'da neler olduğunu bilmesi ve ondan sonra ferdin; ferden ve müştereken adaleti kabul etmesi lâzımdır.

Ferdin adalet mefhumuna ve bütün insanlık hak ve vazifelerine ait bilgisi onun dinî kültürüdür

Adalet esâsında ferdin mükellefiyetleri şunlardır.

Kabul, tesis, mürakabe

Şöyleki:

1) Fert evvelâ adaleti şahsen kabul etmiş olmak için kendiliğinden adaletin icablarına teb'iyet etmesi ve adaletin hükmü altına evvelâ kendini teslim etmesi lâzımdır.

2) Adaletin cemiyette tesis ve ikamesi mümkün olmak için ferdin alâkalı, yardımcı bir unsur olması lâzımdır.

3) Cemiyette adaletin devam ve vikayesi için mürakabe esâsında ferdin alâka ve gayret duyması lâzımdır.

İşte böyle müsbet ruhlu fertler; adalet esâsında cemiyetin sermayesini, temelini vücade getirirler.

Ve bu yardımcılar vasıtasile cemiyet; menfî ruhları, adaletten kaçanları inzibat altında bulundurur.

Fert için adaletin kendine tatbiki demek; kendi ailesi efradından ve komşusundan başlayarak münasebet ve muamelede bulunduğu herkesin hukukuna riayet etmesi, hiç birine zulm etmemesi ve herkese karşı

alâka gayreti duyması demektir. Dostların haklarına hürmet kolaydır. Asıl iş, dostu olmayanlara karşıda insanın hak bahsinde müsavî gözle bakmasıdır. Mühtaç olanlara karşı mert ve cömertçe yakınlık, alâka, yardım hisleri göstermek, ne mümkün ise ne kabil ise yapmak, maddî, manevî hiç bir gayreti, himmeti varlığı esirgememek lâzımdır.

Böyle hareket edenler kültür sahibi ve kültür eridirler.

İnsanların ekserisi başkalarının haksız muamelesinden, zulmünden şikâyet ederde şahsına gelince hissi değişir, türlü haksızlıkları fenalıkları tabii bir iş imiş gibi itiyat halinde yayar durur;

Adaleti bir yüzlü kullananlar, ve kendilerini te-kâliften hariç tutanlar, ferdin adaleti kabul etmiş hiç değillerdir. Adalet kelimesi onlar için siperlikdir. O siperin arkasında mütemadiyen zulüm kılıcı kullanır dururlar. Bunlar kültürsüz kimselerdir. Ya kültürden habersizdirler veyahut kültürün tutunamayacağı müte-reddidirler.

MEDENİYET VE DİN

Mukaddes kitabların bizlere öğrettiği bir hakikate göre; dünya ve dünya ile alâkadar âlimler ve dünya içindeki faydeli şeyler; hep bunlar; insanı yaşatmak yetiştirmek ve kemâle erdirmek içindir. Kemâlin bir icabıda medeniyettir. Yine mukaddes kitabların öğrettiğine

göre âdemin cennetten yere inmesi yer yüzünü imâr içindi. İmârında neticesi medeniyettir.

O halde medeniyet kurmak vazifesiyle, medenî hayat yaşamak ve arzı medenî bir saha yapmak için insanın teşebbüs edeceği işler şunlardır:

Faydalı iptidaî maddeler ve kurulacak medeniyetin levazımı ile dolu olan arzın; altından, üstünden hakkiyle istifade etmek, her biri türlü işlere yarayan ağaçlarından, madenlerinden ve Allahın nice nimetlerini taşıyan nebatlarından ve türlü hassaları cami ve birer büyük kuvvet olan suyundan, havasından, hülâsa her şeyinden istifade etmek ve her şeyin hakkını vermektir. Medeniyeti kurmak vazifesi böyle başlamış ve böyle devam edecektir.

Ta ki insanın manevî hayatı ile beraber maddî esbabı istirahatide yükselsin, dünya bir mamureye dönsün ve bu mamure kemâlli, müreffeh hür insanlar yetiştirecek halde olsun ve dünya mâmûre vasıflarını haiz bir güzelliğe ersin. Bu mamûrede yetişecek müttekâmil fertler; müttekâmil cemiyetler kursun, fert cemiyeti, cemiyet ferdi kemâl yolunda kullansın, gayenin, tahakkuku yolunda istismar etsin. Buna imkân, hürriyetle, ferdin ve cemiyetin hürriyet içinde inkişafa mazhariyeti ile kaimdir. (6)

(6) *Hâşiye:*

MEDENÎ KÜLTÜR

1914 Senesi ilk baharında Basrada idim, ve Bas-

REFAHIN ŞÜMULÜ

Medeniyetin esas şart olarak istihdaf ettiği ve temin etmek istediği şey refahtır.

Refah; Her şeydeki kemâlin neticesidir.

İnsan, refaha kavuşmak için, ıztıraplarından, rahat-

6 ıncı Haşiyenin devamı
ra körfezindeki (Kuveyt) şeyhliğini dolaşmıştım. Küveyt kasabasında bir mektebi ziyaret ettim. Mektep iyi halde idi. Bu mektebin talebesini; Türkçe bilmeyen, halbuki muallimlerini; hep Türkçe bilen kimseler buldum. Halkından hiç birinin Türkçe bilmediği bir kasabadaki mektebin hocaları nasıl olurdu da hep Türkçe biliyorlardı merak ettim. Sebebini araştırdım. Mektebin tesis nizamnamesini okudum ve orada bulduğum bir maddenin sarahatiyle hakikati anladım. Maddenin maâli şöyle idi: «Bu mektebe alınacak ecnebî muallimlerin hür ve müstakil bir müslüman millet efradından olması meşruttur.»

Bu maddede büsbütün merakımı mucib oldu. Sebebini sordum. Şu cevabı verdiler: «Bir insanın saf hava kadar hürriyete ihtiyacı vardır. Hür bir hava içinde yaşamamış, yetişmemiş olan muallimlerin çocuklarımıza hürriyeti tarif ve telkin etmelerine imkân yoldur onlar tatmamış ki tattırsınlar.» Dediler. Halâ ibretle hatırlarım. Ve anladım ki o mektebin bütün muallimleri osmanlı devleti tab'asından birer Türk, Çerkes, Arnavut vesaire dir, birer zaruretle oraya gelmiş gariplerdir.

sızlıklarından kurtulması lâzımdır. Sa'yinin müsbet semerelerinden hakkile istifade etmesi lâzımdır. İztiraplar; müşterek elemlerin neticesidir. Müvellidi; emniyetsizlik, itibarsızlık, kıymetsizlikdir. Yâni insanın emniyet içinde yaşayamaması, çalışamaması, ve sa'yi semeresinden tam verimile istifade edememesidir.

Emniyet; hakların masuniyetile kaimdir. İtibar; muamelâtteki kredi ile. Kıymette. Fert mefhumunun cemiyetteki değeri va say'i semeresinin ihtiyaçlarına te-kabul etmesi ile.

İnsan cemiyette itibar görmezse ve günlük mesai-sinin neticesi mübrem ihtiyaçlarına tekabül etmezse sai, kâti bir kazanç temin etmezse yâni cemiyet tam bir tesanüt ve teavün şebekesi halinde efradını koru-maz, faydalanmazsa kuvvetli olanlar zayıfları ezerlerse fert; medenî ruhlu cemiyetten mahrum demek olur, bu ruhsuzluk; alâka, imdad ve yardım fıkdanıdır.

Hastalık gibi. Hayatta refahsızlık rahatsızlık da-hi inkişafa manidir, yaşamak, çalışmak, ve kazanmak imkânlarında insanların uğradıkları güçlükler; veya mahrum olduğu kolaylıklar bu cümledendir. İnsan; hayatın refah şartları nisbetinde iptidailikten ayrılır ve bu şartların mükemmeliyeti nisbetinde medenî hayattan istifade eder. Temiz, güzel, rahat ve sıhhî yerde yat-mak, yaşamak ve çalışmak, faydalı, güzel, ve temiz şeyler yemek içmek ve müsait şartlar içinde yaşamak ve çalışmak hususunda her nevi kolaylık vasıtaların-dan istifade etmek medenî nimetlerdir. Medeniyet;

Allahın tekâmül kanunlarının vücude getirdiği nimetlerdir. İnsanın süknâsı, tarlası, anbarı, yolu emniyette, hareketi, çalışması; emniyetle sâinin semeresi, ve sâininin âtisi emniyette bulunmak lâzımdır. Din ve kanun lisanile insanlar can, ırz, mal emniyetine, hukuk tasarrufuna ve hürriyetine, fikir, vicdan hürriyetine inkişaf ve terakki çarelerine, iktisadiyatta, ticarî münakalât ve seyahatta emniyete ve hürriyete hülâsa insan her sahada terakki ve inkişafına enğel olabilecek hürriyetsizliklerden masuniyete muhtaçtır. Gerek emniyet gerek içtimâî muavenet ve gerekse insana ve insanın sayine kıymet ve itibar vermek insanın ilâhî haklarıdır. Bu hukuk fikrini dünyada tesis eden dindir. Dinin emirleri ve nehîleri, ve bu emir ve nehîleri yer yer tatbik sahasına koyan kanunlar ve nizamlar; bu esasın ifadeleridir.

Refahın zarfıda ümrandır. Ve insanın esas bir vazifeside budur. Öyle bir vazifeki yerinde gördüğümüz gibi âdemi yer yüzüne indirirken Cenabı Hakkın onu memur ettiği iki esas işten biridir, [biri imar, biri kemâl].

İmdi, ümran dolayisile medeniyet; hem dünyanın yaradılıştaki Allahın muradına hem hazreti Âdem'in yer yüzüne inmesi vesilesine hemde dinlerin dünyaya inmeleri sebeblerine dahil birer esastır.

(10 - Yûnus - 25): «Allah darülişlâma davet eder.»

İNSANLIK VE DİN

Din, bütün beşerî ihtiyaçlara hitap eden, cevap veren, insanlığın bütün esaslarını kuran ve insanlığı bina eden bir mefhumdur:

1 — Hiç bir din, hiç bir mezhep, hülâsa ilâhî hiç bir akîde; yokturki, dünyada; sulhü, salâhı, medeniyeti, ümrani istihdaf etmesin.

2 — İnsanlığa; yükselmeyi, refahı, saadeti, kardeşliği muhabbeti, nizam ve intizamı emretmiş.

3 — Cemiyette birliği, müsavâtı, tesanüdü teavünü, el birliğini, iş birliğini, hüsnu muaşeretini, tam ve samimî alâkayı, her işte hüsünüyeti istemesin.

İnsanların zekâ, kavrayış, vukuf ve kemâl dereceleri dolayısıyla her şeyde olduğu gibi din telâkkilerinde farklar olabilir, tabiat, mizaç, meşreb farklarında bir takım hissi farklar ihdas edebilir. Fakat ne bu varlıklar, yokluklar; nede bu hususiyetler; hiç bir dinin, hiç bir mezhebin, hiç bir ilâhî akîdenin; netice itibarile hakikata istinat eden birlik ruhunu tebdil edemez, dinlerin salâh ve sırf iyilikden ibaret olan ruhuna muhalif bir istikamet veremez. Dini bile şahsî, zümrevî menfaatlerine âlet etmek için bir tutamak yer arayan, istismarcılar, dinin hakikatini kendi hesaplarına tahrif etmedikçe onu umumiyetinden ayıramazlar, hususiyetlerinde kullanamazlar. Her ne vakit din siyasette kullanılmış ise, şahsî ve zümrevî menfaatlere âlet edilmiş ise o, dinden gayri bir şey olabilmiştir, fakat din değildir. Çünkü Allah; ve Allahın dini; tarafların, züm-

relerin malı değildir, tefrikaya nifaka, fesada, husumete elverişli değildir. Allahı ve dini hiç kimse kendi hesabına kullanamaz.

Din, ne mutaassıpların kafasındaki darlık ve nekesliktir. Ne poletikacıların elindeki ihtirastır. Nede ticaret metaidir. Din, umumî bir alâkadır. Bütün insanları muhit ve bütün politikaların, bütün ayrılıkların üstünde âlemşümul, bir alâkadır.

KÜLTÜR ve DİN

Dünyadaki bütün içtimaî nizama ait fikirler, kanunlar dinin emirlerinden ve nehîlerinden ve kemâl gayesinde ahlâkî fazilet metalibinden yâni iyiliği teşvik, fenalığı men ruhundan doğmuş olduğu yıbı bütün harsların [kültürlerin] anasıda dindir.

Din kalpte iman ve fikirde kültür olarak nurunu döker.

Ruhu yüksek insanlarda bu iki yerin uyanan hayatı birbirini tamamlar. Ve muhassılası olarak insanda vicdan taazuv eder. Kanaatler vicdanda yerleşir, kökleşir, ve en emin hakimliği ile en salim telkinleri ile, en müessir ikazları ile vicdan; insanı hakimiyeti, velâyeti ve terbiyesi altında ve doğru yolda bulundurur. Mümin burasını Allahın irâdelerinin intiba' ettiği yüksek bir yer hassas bir âhize bilir. Allah yerine kendi varlığını ikame eden münkir ise onu kendi kanaat defteri sayar, fakat her iki insan içinde mukaddes bir kitabe olduğu mu -

hakkaktır. Bu suretle itikatsızların yüksek ruhlularıda mutekitler gibi bir iç hakimiyetine, iç hayatına yer ve bir kudsiyet veriyor. Ve vicdan, kültür mefhumunda birleşiyor. Çünkü kültür hayatî vazifelerin heyeti umumiyesidir. Vazife bilgisidir. (7)

(7) *Hâşiye :*

Bazı kimseler şöyle der: «Ben mutekit değilim ama vicdansızda değilim. Fenalıktan ikrah ederim. Ve iyiliği severim ve iyilik için koşarım.»

Kendileri Allahı tanımamakla Allahın da onları tanımaması, terketmesi lâzım gelmez. Netekim onlarda Allahın rübûbiyyetinden istifade ediyor. Güneş onlarında üzerine doğuyor, yağmur onlarında tarlasına yağıyor. Onlarda havayı teneffüs ediyor, onlarda yaşıyor, nimetler görüyor ve hayatta muvaffakiyetlere mazhar oluyor. Bu meyanda Allahın din mefhumundaki iradeleri fi'len ve amelen onlardada zahir oluyor. Allahın müsbet iradeleri tecellilerine onlarda birer âhize ve ma'kes oluyor şu farklı birinciler Allahın takdir ettiği fitrat icabı mümin sırasına girmiş ikincilerde yine Allahın takdiri ile münkir sırasına girmiş bulunuyor.

Kültür sahibi olmak bu bilgileri benimsemek, kabul etmek ve ona hayatı uydurmuş olmaktır.

Bir insanda kültürün kuvveti; o kanaatlere bağlanışa tabidir. Eğer o kanaatların ilâhî olduğuna insan kani ise ve Allahı aşk ile seviyorsa ve onu kendini ta-

KÜLTÜRE AİT BAZI ECNEBÎ VESAİK

13 mayıs 940 tarihli Türkçe Tan gazetesinin (Almanlar mısırdâ nasıl çalışıyorlar) başlıklı uzun bir makalesinden aşağıdaki kısımları aynen dercediyorum, kültüre ve islâm kültürüne ait olan mühim münderecâ-tına dikkat nazarını celpederim:

7 inci haşiyenin devamı

mamen teslim etmiş bulunuyorsa böyle adamda kültür en yüksek derecesindedir. Ve herşeyin üstündedir. Ve öylesinde en yüksek derecede ülkü-ideal (meşkûre) tahakkuk etmiştir. O artık idealinde yaşamadıkça rahat edemez. İdeali peşinde koşmadıkça, yorulmadıkça hayattan zevk alamaz. İç zevki duymaz, bu gibilerin (derûnî âdem) denilen bir iç hayatları vardır. Dışları nekadâr harap ve viran olsada içleri taze, zinde ve ma'-murdur.

Hissini maddeden yüksekte tutan, ahlâkını hiç bir şeye feda etmiyen, vicdanını hiç bir şeye değişmiyen herhangi bir tesir altında sarsılmıyan insan; seciye sahibidir. Mânevî bir hayata malik ve mâneviyattan hayat ve kuvvet alan insan ise en kuvvetli seciye ve meşkûre adamı olabilir.

Bir adamın kalp hayatı, ruhî hisleri nekadâr kuvvetli inkişâf etmiş ise idealide okadar kuvvetlidir. Neticice itibariyle ülkü; meşkûre, ideal denilen olgunluklar kuvvetli ruhların hem tezahüratıdır. Hem ihtiyacıdır.

Alman tâbi'lerinden Dr. Kurt Köhler eski, Bağdat arkeoloji müzesi müdürü Dr. Oluf Kurkman ve Tahran Alman arkeoloji enstitüsü direktörü Dr. Wilhelm Eilers tarafından kaleme alınan rapordan:

«Eğer Alman ilmi, ön şarkın, aynı zamanda Afrika ve Hindistanın büyük kısımlarında da takdis edilen islâmiyetin mukaddes kitabını [Kur'un kerimi] gerek ilmi, gerekse teolojik ihtiyaçlara kifayet edecek şekilde meydana çıkaracak olursa, bununla kendisine emsalsiz bir şeref ve emsalsiz bir mevki temin eder. Ve bu suretle aynı zamanda Almanya ile yalnız hafif ve tesadüfî temas noktalarında münasebetleri olan müslüman milletlerin hepsi ile geniş bir münasebet yolu açılmış olur.

6 Ağustos 940 tarihli İkdâm gazetesinde münderiç İngiliz ana kültürüne müteallik general Lord Gordon'un beyanatı aynen aşağıya dercedildi:

«Lord Gord dün aksam radyoda söylediği bir nutukta ezcümle şöyle demiştir:

İngiliz milleti, her hususta vazifesini yapmış mıdır? Ekseriya şahsî hodbin mülâhazaların zaman zaman demokratik medeniyetimizin yüksek ülkülerine tercih edildiğini herhalde müdrükiz. Maddî bir faide aramak ve mebzul eğlenceler, ve çok uzun olmayan mesai saatleriyle hoş bir hayat sürmek suretile İngilterenin geçmişte Allaha, memlekete, ve hemcinslerimize hizmet itibarile olan kuvvetini unutmaya mütemayiliz. Bu hiz-

met zihniyeti olmadan hiç bir büyük millet yaşayamaz, son vakalarda gördüklerim bana öğretmiştir ki genç nesil çok cesur ve uğrunda mücadele ettiğimiz büyük dava için herşeyi fedaya amadedir.»

**

23 Temmuz 940 tarihli Vakit gazetesinde (hari-ciye nazırı Lord Halifaksın dün geceki nutku) başlığı altında intişar eden telgraf haberinin İngiliz, ana kültürü hakkındaki kısımları aynen aşağıya dercedildi:

«İstedığımız gibi Allahımızı sevmek istiyoruz. Vicdan üzerine müesses olan bu din hüriyeti, herhangi başka bir kimseye verilebilecek bir şey değildir. [Yâni Allahtan başkasına tapamayız]»

«Hıristiyan olmak sıfatile deccala karşı bütün kuvvetimizle mücadele etmek vazifemizdir.»

«Amerikan vatanının temelleri, bizim vatanımızın temelleri gibi dinin taâlîmi ve Allaha imandır.»

HAKİKÎ HALİS KÜLTÜR

Kültürün kökü vicdanda olmadıkça temelsizdir, kültürün temeli dine dayanmadıkça hafiftir. Kültür o kıvamda olmalı ki cevheri erimesin, kuvveti tükenmesin, dermanı kesilmesin, kültür yalnız şahsî fikre yalnız hususî felsefeye istinat etmemeli, ki küçük bir zorluk karşısında perişan olmasın öyle sağlam kültür isterki ateşte bile erimesin hiç bir makûs ahval karşısında rengini değiştirmesin, boyalı kumaş gibi hiç bir arıza ile ren-

gini deęiřtirmesin, kalp akça gibi kıymetten dūřmesin.

Kūltūr özü canda gerek, taki insan bütūn hayatınca her türlü hayat řartları içinde kūltūr insandan ve insan kūltūrdan ayrılmasın her řeyi kaybeden insan kūltūrünü kaybetmesin. Ve yegâne tesellisi o olsun herkes tarafından terkedilen bir insanı kūltūrü terketmesin. Binaenaleyh kūltūr gerek; canlı olsun, yařar olsun, ölmez olsun, yâni; ilâhî olsun. (8)

(8) *Hâşiye:*

Esas kūltūrümüz halikında bir kaç misal

1914 — 1918 harbinde Basra cephesine çıkarılan onbeş bin İngiliz askerinin karşısında bir tek Türk taburu vardı. Bu tabur kendinin on yedi misli piyadeye karşı herbetmek üzere Basra şehrinden fav istikametine sevk olunmuştu taburun müfarekatı sırasında Basra gümrük müdürü şöyle dūřünmüřtü:

«Bu derece faik dūřman karřısında bir tabur ne de olsa eriyip bitecek, o halde bundan kaçını kurtarsam kârdır.» Demiřti, fevkalâde lüzum göstererek müdür; kumandanlıktan gümrüęe muhafiz istemiř kumandanlıkta bir onbařı emrinde on askerin verilmesine müsaa-de etmiřti. řimdi müdür memnundur. On Türkü ölümden kurtardım» fikrindedir, askeri alıp gümrüęe yerleřtirmiř ve onlara en müreffeh bir hayat yařatmaęı dūřünmüřtür. Bu maksatla memleketin ileri gelenlerine hali sureti mahsusada bildirmiřtir. Onlarda bu on askeri izaz gayretine dūřmüřtür. Derhal mükellef ya-

8 inci haşiyenin devamı

taklar gönderilmiş ve nefis yemekler tertip edilmiştir. On asker en yüksek hayat şartları içinde o günü geçirmiştir.

Gümrük müdürü müsterih bir kalp ile o gece yatmıştır. Fakat sabahleyin karşılaştığı hadise karşısında şaşalamıştır. Çünkü o on askerin erkenden harekete hazırlandığını haber almıştır. Sebebini bir türlü tahmin edemeyen müdür; askerin yanına koşup gelmiştir. Ve hakikaten bunların çantalarını bağlamış silâhlarını omuza asmış hareket üzere olduklarını görmüştür. İlk suali bu olmuştur:

— *Nereye, aman?*

— *Muharebeye!*

— *Muharebeyemi? Aman çocuklar, arkadaşlarınız yanıyorsa, taliiniz varmış ki siz emirle burada bırakıldınız!*

Onbaşının verdiği cevap şu olmuştur:

— *İşte onun için ya, arkadaşlarımız, cayır cayır yanarken biz burada atlas yorganlar altında kahbeler gibi mi yatalım?*

Netice:

Onbaşı dediğini yapmıştır, emrindeki on Türk arkadaşlarının bulunduğu ateşe atılmıştır. Ve göstermiştir ki; manevî kuvvet; maddelerin, ateşten eritemeyeceği bir kültürdür. Karşısında akıllar durur kendi erimiz, önünde hesap, mantık erir kendi erimiz, harbi kazanmak imkânı

8 inci haşiyenin devamı

yüzde bir dahi mevcut olmıyan şartlar dahilinde bu kültürün erleri ateşe atılırken, harbi kazan - mak fikri ile değil, vazife hissile yürümüşler ölmüşler, fakat kültürlerini yaşatmışlardır, zaferin de hezimetinde hem maddisi, hem manevisi vardır. Hesap ve mantığın maddî zafere imkân vermediği yerde hissi vazifenin manevî zaferi şahlanabilir, taliin mahrum kıldığı maddî esabab ile insan zaferin birini kaybederse ikincisi ile varlığını, kıymetini yaşatabilir, en büyük felâket o hezimettedirki insan her iki yüzde de yokluğunu gösterir. İşte bu on yeğit askerde kültürün hükmü; ölümden müessir olmuştur, bu basit bir kelime ile: «Ölmek var. Dönmek yok!» Madde noksanile Basrayı kaybeden fakat maneviyatını kaybetmiyen Türk; harp sonu ancak bu kuvvetle Anadoluyu kurtarmıştır.

Diğer bir misâl:

1914 — 1918 harbi Avrupada sona ermiş, Türklerde mağlup taraf cebhesinde ortada kalmıştı, mağlup devletler, zümreler, fertler herbiri; başının çaresini düşünürken, Türklerin başka düşündüğü şeylerde olmuştu.

Şöyle ki:

Galiplerle mütareke akdedilecekti, Türklerle bu mütarekeyi İngiliz amirali Galdirop imza edecekti. Türkler tarafından Bahriye naziri Rauf bey murahhas

8 inci haşiyenin devamı

tayin edilmişti. Bu haberi alınca akibetin, bütün ağırlığı ile sarsıldım. Düşünceler içinde gece yatağımda bunalmıştım; yeni bir devrenin müthiş, muzlim, müelîm manasını düşünerek harbin yeni bir yangınına düşmüşüm dört senelik bir harp yorgunluğu üzerine birde mağlubiyet felâketi, düşmanların eline düşmek fecaatî karşısında idik. Hür hava teneffüs edenlerin mahiyetini bilmedikleri, fecaatini kestiremedikleri muzlim bir yeni hayat üzerimize çöküyor, sağnaklarla tepemize geliyordu. İşte bu yeni hayatın; türlü tehditleri altında fikrim yanarken, birdenbire aklıma Almanlar, Avusturyalılar geldi, o garipler gözümün önüne dikildi. En müstacel dert, Almanların derdi oluverdi. Çünkü o anda kendimi ve kendimizi de unuttur gibî oldum. Almanlar, memleketimizde misafir idi. Alman askerleri; Allahın bize bir vediası idi. Âkibetleri vicdanlarımızla, kültürümüzle alâkadar bu garip kalmış, askerlere, bu muallakta duran insanlara yapılacak her iş bize düşüyordu. Misafir Almanlara karşı insanlık vazifemizi yaparken Allah huzurunda, bütün insanlık önünde bir imtihan geçirecektik. Vazifemiz büyük, işimiz pek mühimdi. Ya bunu biz nasıl başaracaktık, maddî kuvvetimiz yoktu. Ancak ve belki manevî kuvvetimiz vardı, fakat bunu ortaya nasıl koyacaktık, bu işi nereden tutacaktık, işin kestirmesi: (Ya misafirlerimizle beraber mahvolacağız veya misafirlerimizi kurtaracağız!) demektî. Ve bunu demek kültür esasında

8 inci haşiyenin devamı
yolun en doğrusu idi. Çünkü emaneti misafiri, emniyette bulundurmamak namus borcu idi, ve namus her ne vakit ve her nerede olursa olsun hayattan üstündü.

(İnsan ölür, fakat misafirini hasmına teslim etmez!) düsturu; dedelerimizin mirası idi. Ve mirasa yalnız haklar değil borçlarda dahildi.

Derdim şimdi ikileşmişti, hattâ diyebilirim ki bu dert; ötekini; müstaceliyeti hasebile kenara çekecek kadar dimağıma hakim olmuştu. Sabahı zor ettim, erkenden fırladım. Kasım paşaya gittim. Bahriye nezaretinde Rauf beyi ziyaret ettim, bu ziyaret için resmî hiç bir sıfatım, salâhiyetim yoktu, yalnız onun bana yüzbaşılıktanberi iltifat nazarı vardı ve benim onun seciyesine şahsî bir hürmetim ve hayranlığım vardı. İşte bu hususî münasebete istinaden yanına sokuldum. Ve gece beni uyutmayan dinî, hissî millî vazifeyi kendine açarak bir teselli aradım. (Almanların hali ne olacak, gözümüzün önünde Almanlara dokunurlarsa, evimizde misafirimize hakaret ederlerse nasıl tahammül ederiz. Bu hareket, bu zillet bize teveccüh etmezmi, ve mağlûbiyetimiz katmerli bir hezimet olmazmı) dedim ve bunun için hükûmetin veya kendisinin ne düşündüğünü sordum. Bi ran bile düşünmeksizin cevap verdi. Bu iş akıldadır ve fikir; kat'îdir dedi. Ve azım ve karârı; evvelâ şu iki kelime ile hülâsa ederek söyledi, ve her müşkülümü; halletti:

8 inci haşiyenin devamı

«Alman işini sağlama bağlamadıkça bizim işleri müzakereye girmeyeceğim».

Sonra hararetle izah etti:

«Amiral Galdirop; Almanların hiç düşman yüzü görmeden, düşman eli değmeden kâmilen memleketlerine Türkler tarafından ve Türk vesaiti ile sevkleri keyfiyetine muvafakat etmedikçe, akli selimin icabı kadar Almanları emniyet altına almadıkça mütarekeyi müzakereye girmeme ve mütareke imza etmeme imkân yoktur.»

Bu sözler; kara günün bir müjdesi idi, matem günlerinin bir sevinci idi. Rahatça döndüm. Rauf bey mütareke müzakeresi için gitti vazifesini yaptı ve döndü, döndüğü vakit ki ziyaretimde tabiatıyla bahis Alman işine de temas etmişti.

Rauf beyin bu işe ait son beyanatı da şöyle olmuştu:

«Dediğim gibi yaptım, amiral Galdiroba, Almanların istediğimiz gibi temini keyfiyetini ilk şart olarak ileri sürdüm. Ve bunu mütareke müzakeresinin esas şartı olduğunu söyledim. Amiral evvelâ bu şartı kabul etmedi, hattâ yirmi dakika müzakere munkati oldu. Fakat fikrimin kat'î olduğunu görünce kabul etti. Ben ondan sonra müzakereye başladım ve bir neticeye vardım. Şimdi Almanları düşündüğümüz ve istediğimiz gibi düşman kuvvetlerle hiç temas etmeden gönderiyoruz» dedi.

8 inci haşiyenin devamı

Ve hamdolsun öylede oldu. Bütün Alman askerleri Türk vesaitiyle ve hiç bir düşman müdahalesine uğramadan memleketlerine iade edildiler .

Burada bilhassa nazarı dikkati celp edeceğim bir nokta vardır, bu; Almanlar ile Rauf beyin vekaya tekaddüm eden günlerde aralarında geçmiş olan, gayri müsait münasebetlerdir. Öyle hâdiselerki Rauf beyi çok oğraşmağa mecbur kalmış ve sıkılmıştır.

O büyük harpte Rauf bey bir heyeti seferiye reisi olarak İrana girmek üzere iken hududda bazı Alman memurlarının muhalif ve hasmane tertibat ile karşılaşmış ve umulmadık müşkülâta uğramıştı. Gerek şahsı; gerek niyeti, aleyhinde ölçsüz propagandalar ve suikastler yapılmıştı. Fakat işte asıl işin ruhu burada idi. Rauf bey birkaç Alman memurunun ihdas ettiği şahsî husumete ve müşkülâta rağmen Almanlara karşı milli vazifesini, kültürünün icabını, seciyesinin muktezasını insanca, mertçe yapmıştır. Hiç bir şahsî hissin tesiri altına düşmemiştir. İntikam almak değil, lâkayt bile kalmamıştır, kendisine düşmanlık edene bütün şahsı ile ve bütün milletinin nüfuzu ile iyilik etmiştir, işte kültürünü hakkile hazmetmiş bir kültür adamı ve işte sağlam bir kültürün insanlarda neler izhar edebileceğine dair hem bir misal, hemde tarihimizin bir kültür menkîbesi!.

MÜSLÜMANLIKTA MEŞHUR BİR KÜLTÜR HAREKETİ

İmam Hüseyin efendimizin kerbelâdaki şahadeti; hakcılık ve halkçılık esasında bir kültür vakasıdır. Halk alâkası ve hak gayreti esasında bir kültür hareketidir.

İslâm camiasının müttehiden benimsediği mühim kültürel hareketlerden biridir.

Muaviye; entrika ve siyaset kullanarak islâm camiasını şahsı hesabına tefrikaya düşürmüş ve hilâfeti gayri meşrû bir surette meşrû ehlinden nezi' ederek kendine benimsemişti, hakikatta islâmda riyaset şartını kaldırarak şahsına saltanat kurmuştu, islâmiyette ilk irsi hükümdarlık sultanı kurup halk hakimiyetini halktan nezi' eden ve hakim halkı saltanatına tab'a yapan bu olmuştu. Bu idare, nifak, haksızlık ve zulm ile başlamış ve saltanat varisi yezidin zamanında müslümanların tahammülünü tüketmiş idi, müslümanlar; Mekke de bulunan imam Hüseyin hazretlerini çağırıyorlar. «Gel bizi zalimin, batılın elinden kurtar» dediler. Meşru haklarını istidat için Hazreti Peygamberin torunundan istidat ettiler, vaki davetlerine İmam Hüseyin efendimiz icabetle mukellef idi. Bir neticeye varamasa bile bu uğurda kendini feda etmek kültür vazifesi idi. Bunu düşündü ve harekete hazırlandı. İşte vaka; bu maksatla İmam Hüseyin efendimizin hayatını istihkar ederek zalim ve ba-

tıla karşı şahsen harekete geçmesile başlar. İmam Gazâlînin İhyayilulûm kitabında münderiç İmam Hüseyin Hazretlerinin bir nutku bu vakanın hakikatını, mahiyetini ap açık gösterir. İmam Gazâlî hazretlerinin beyanına göre Mekke ahalisi İmam Hüseyin efendimizin azimetine mani olmak istemiştir. Yezidin kuvvetine karşı çıkılmak imkânı olmadığını ve binaenaleyh kendisinin bu hareketle tehlikeye atıldığını söylemiştir. İmam Hüseyin efendimiz ise verdiği cevap ve nutkunda şöyle buyurmuştur: «Hak yerine batıl kaim oldu adalet yerine zulm cari oldu. Bu şerait altında yaşamak mahzı zillet ve bu uğurda ölmek mahzı saadettir.»

Müşarüniley; hareketine mani olmak isteyenleri dinlemedi, bile bile göre göre ölüme gitti, aynı seciye ve mefkûre ile kendisine iltihak etmiş olan yetmiş iki fedaî de birlikte yürüdü, onbinlerce kişilik bir ordu ile karşılaştılar. Kaçmadılar, teslim de olmadılar. Harbi kabul ettiler ve birer birer şehit oldular.

İslâm kültürünün bu vaka temel taşıdır. Bir müslüman dinden aldığı terbiye ve taalime göre: Adalet için, hak için hüriyet için, halkı hukukuna sahip kılmak için müstevliye veya müthakkime karşı mücadeleye girer, her fedakârlığı eder. Olmazsa ölür gider, bir müslüman; hüriyetini, insanlık haklarını, kültürünü kaybetmedikçe Halk hakimiyetinden gayri bir hakimiyete boyun eğmez. Halk hürriyetini hiç bir hü-

kûmdarın ne tehdidine ne ıtmaina feda etmez, müslüman ya hakkına, hürriyetine sahip tam bir insan gibi yaşar veyahut zilletten kurtulmak için mücadeleye atılır. Galip gelemeyeceğini bilse dahi mağlup olmaz çünkü zilleti ölüme tercih etmez, bu hakikati kerbelâ vakası ilk günde ortaya koymuştur. Bütün insanlar, bütün müslümanlar iyi bilsinler ki kerbelâ vakası; İmam Hüseyin efendimizin bir tuzağa düşürülmesi işi değil, onun hak ve hakikat namına tuzakçılara karşı bilerek yürümesi işidir. Bir değil, yetmiş üç insan bilerek ölüme gitmiştir. Ölümle bitecek bir vazife için Hicazdan ta Irak'a gitmiştir. Ve arkalarında koca bir kültür hatıyatı bırakmışlardır.

AİLE VE DİN

Tevhit dininin ilk cemaati olan Benî İsrâil camiasında cemiyetin ilk temel taşları kıymetinde olan aile nizamını; Allah öyle esaslı ve sağlam kurmuştur ki, öyle ailelerin yetiştireceği çocukların vücade getirecekleri cemiyetler; muhakkak en iyi unsurlardan te-rekküp etmiş olur. Çünkü: Musevî din hükümlerine göre anaya babaya itaatsizlik Allaha isyandır. Ve cezası idamdır. O nisbette baba ve anada evlâtlarını iyilik unsuru olarak yetiştirmek ve onları iyi bir unsur haline getirmek hususunda pek sıkı bir mecburiyet ve mesuliyet altındadır. Bundan âciz kalırsa cemiyet çoğun terbiyesine el koyar. Onu kendi nezaret ve inzibatı altına alır. Eğer cemiyet dahi çocuktan me-yus olur-

sa, yâni çocuğun fitrî, velâdî, tabîî fena meyillerinden dolayı onu islahtan ümit keserse; unu imha eder. Çünkü Allah; cemiyete, cemiyetin selâmeti için o muzur, mütereddî genci idam etmek vazife ve salâhiyetini vermiştir. Binaenaleyh bu şerait altında fena bir çocuğun fena bir unsur olarak cemiyete girmesine imkân bırakılmamıştır. Bu ilk hızın ruhî tesiri neticesidir ki elyevm Musevîler pek iyi bir âile kurarlar, mazbut çocuk yetiştirirler. Ve pek alâkalı bir cemaat ruhu idame ederler. Hapishanelerde Musevî mücrim çok azdır. Aile ve cemaat hissinden mahrum aile veya cemaate muzur Musevî hiç yok gibidir. Musevî iyi baba, iyi ana iyi zevç iyi zevce ve iyi evlât ve iyi kardeştir. Onların dinden aldıkları ilk ruh elyevm her ailede her cemaatte göze çarpmaktadır.

Şimdi bu vesile ile ehli kitap dinlerinin aile nizamını kuran mukaddes esaslarını (9) numaralı hâşiye-de mutalea edelim:

(9) *Hâşiye:*

AİLE NİZAMI

Ebeveyn—Evlât

Musevî mukadde skitaplarından:

(Hurûc - 20 - 12): «*Pederine ve valdene hürmet edesin, taki senin Allahın olan Yahova'nın sana verdiği diyar üzerinde [Ken'an ilinde] ömrün uzun ola [siyasî hür ve müstakil hayatın payidar olabilsin.]*»

9 uncu haşiyenin devamı

(Lâvilû - 20 - 9): «Pederine yahut valdesine herkim söverse mutlaka katlolunacaktır.»

(Tesniye - 21 - 18:21): «Bir kimsenin peder ve valde sözü dinlemez inatçı ve âsi bir oğlu olupla onu tedip ettiklerinden sonra onları dinlemezse o vakit pederi ile valdesi onu tutup şehrinin ihtiyarlarına, ve mahalli kapusuna çıkarsınlar ve şehrinin ihtiyarlarına bu oğlumuz inatçı ve âsidir. Sözümüzü dinlemez müsrif ve bekrîdir, desinler, ve şehrinin adamlarının cümlesi onu taşlar ile recmeylesin, ve ölsün böylece aranızdan kötülüğü def edesin. Cümle İsrâil dahi işidip korksunlar. »

(Emsâli-Süleyman - 6 - 20): «Ey oğlum, pederinin emrini hıfz eyle ve validenin öğrettiğini terk etme.»

(Emsâli-Süleyman - 6 - 22): «Yürüdüğünde onlar [ebeveynin] sana rehber olsun. Uyuduğunda onlar seni beklesin. Ve uyandığında onlar senin musahibin olsun.»

(Emsâli-Süleyman - 4 - 13): «Terbiyeyi kavî tut [çünkü hayat ondadır.]»

(Tesniye -5-16): «Pederine ve valdene hür - met edesin. Taki ömrün uzun ola. Ve Allahın olan Yahovanın sana verdiği diyar üzerinde sana hayır gele.»

(Lâvilû - 19 - 32): «Ak saçlıya kıyam ve ihti-

9 uncu haşiyenin devamı
yara ihtiram eylesin ve Allahundan korkasın. Rab benim.»

(Tesniye - 4 - 10): «Zemin üzerinde yaşadıkları günlerin kâffesinde benden korkup sakınmağı öğrenerler ve kendi oğullarına dahi öğredeler.»

(Tesniye- 4- 9): «Ancak Allahtan sakınıp kendini iyice gözet, olmya ki gözlerinin gördüğü şeyi unutup bütün müddeti ömründe kalbinden çıkalar. Lâkin onları oğullarına ve oğullarının oğullarına talim edesin.»

(Tesniye -6-2): «Ömrünün hep günlerinde [emirleri] hıfzedesin.»

İSLÂMİYETTE AİLE ESASATI

Kur'an kerimden:

(2- Bakara -231):«Onları [yâni zevceleri] iyilik ile tutun veyahut iyilik ile yol veriniz. Onları zulm ve teaddi için, zararlarını mucip olacak surette tutmayınız bunu yapan kimse muhakkak kendi nefesine zulm eder. Allahın âyetlerini eğlence ve lâtife saymayınız.»

(2- Bakara -236(237)):«[zevcelerinizle] aranızda ih-san ve keremi unutmayınız.»

(4 - Nisa-18(19)): «Ey müminler, kadınları cehren tevarüs etmeyiniz size helâl olmaz ve onlara verdiğiniz mihirden bir kısmını almak için tazyik etmeyiniz.»

(4 – Nisâ -18 (19)): « Eğer zevcelerinizden ikrah

9 uncu haşiyenin devamı

eder olsanız bile onlarla maruf dairesinde hüsnü muâşeret ediniz. Olabilir ki siz bir şeyden ikrah edersiniz. Halbuki Allah o şeyde sizin için bir çok hayır kılar.»

(4 - Nisâ-33(34)):«Kadınların salihaları; Allaha itaat ve kocalarının hukukuna riayet edicidirler. Cenabı Hakkın hıfz ve himayesi ve tevfiği sayesinde zevçlerinin gıyabında mal ve namuslarını esirğeyicidirler.»

(4 - Nisâ-126(128)): «Eğer bir kadın zevcinden kendine rağbetsizlik ve yüz çevirme hissetse aralarını sulh ile islah eylemelerinde her ikisi için günah yoktur. Sulh hayırlıdır, ve cibillet beşerde nekeslik ve kıskançlık merkuzdur, eğer hüsnü muâşeret eder ve eza ve cefadan sakınır iseniz [daha hayırlıdır]»

(33 - Ahzâp - 4): «Allahı Taalâ bir kimsenin içinde iki kalp kılmadı .»

(4 - Nisâ-127(129)): «Son derece çalışıp gayret etseniz bile zevceler arasında icrayı adalete kadir olamazsınız binaenaleyh [eğer birden fazla ise zevceniz] birine bütün meylinizle temayül edip diğerini muallak gibi bırakmayınız. Bu kusurunuzu islah edip bundan sonra filen ezadan ve adaletsizlikten sakınır iseniz Allahı taalâ geçen hatalarınızı mağfiret eder ve halinize merhamet eyler.»

EBEVEYN — EVLÂT

(17 - Esrâ - 23 ve 24): «[valideynden] biri ve ya ikiside nezdinizde ihtiyarlarsa onlara of! deme.

9 uncu haşiyenin devamı
 tekdir etme. İyi sözler söyle, rahim ve şefkat ile teva-
 zu göster. Ya Rabbi beni küçük iken besledikleri gibi
 onlara merhamet buyur. Söyle.»

(31 - Lokman - 14): «Ve biz insana baba ve
 anası ile vasiyet ettik.»

(31 - Lokman - 15): «Ve onlara [anaya baba
 ya] dünyada iyilik ile refakat et.»

(46 - Ahkâf - 15): «Biz insana, baba ve anasına
 ihسان ile [iyilik etmekle] vasiyet ettik.»

(46 - Ahkâf-16(15÷16)): «Bana ilham etki kendime
 ve baba ve anama olan nimetlerine şükredegim ve senin
 rızanı calib iyi işler işliyeyim ve bana züriyetimi islah
 buyur, ben sana tevbe ittim ve nüslümanlardanım de-
 di, işte bunların iyi amellerini kabul eder. Ve seyyiat-
 larından tecavüz eyleriz ve dünyada vaad olundukları
 sadık vaad mucibince kendilerini cennet ehli kılarız.»

Hadîs şerifler:

TEEHHÜL — TALÂK

1 — Kadınlarla evleniniz, muhakkak onlar mal
 ve rızk ile gelirler.

2 — Nikâhın hayırlısı kolay olup bitenidir.

3 — Kadınlar erkeklerin mütemmimidir.

4 — Cenabı Hakkın en ziyade bugz ettiği helâl
 şey; talâktır.

9 uncu haşiyenin devamı

AİLE HUKÛKU

Erkekten kadına

1 — Cenabı Hakkın en sevgililerinden biri de ailesine menfaati çok olanıdır.

2 — Müminin imanı ekmel olanı hüsnü ahlâka malik olanıdır. Ve hayırlularınız ayalinize hayır gösterenlerdir.

3 — Kulun mizanı hasenatına en evvel konan şey; ehil ve ayaline verdiği nafakadır.

4 — Bir insanın kendi ehil ve ayaline verdiği nafaka sadaka makamındadır.

5 — İnsanların fenası; iktidarı olduğu halde ehil ve ayalinin maişetini sıkın kimsedir.

6 — Ehil ve ayalini sıkıntıda bulunduran; şerirdir.

7 — Kadınları döğmeyiniz.

Kadından — Erkeğe

1 — Kadına göre en büyük hak; zevçlerinin ve erkeğe göre valdelerinin hukukudur.

2 — Zevcine ettiğin hizmet sadakadır.

3 — Zevci kendisinden razı olduğu halde vefat eden kadın cennete girer.

4 — Kadınların en hayırlısı külfeti az olanıdır.

Ebeveyn ve o yerde olanlar

1 — Hala valde yerindedir.

2 — Valdenin ve pederin hemşireleri valdedir.

9 uncu haşiyenin devamı

3 — *Pederi olmıyana, dayı; peder makamında-
dır.*

EBEVEYN — EVLÂ D

Ebeveynden — Evlâda

1 — *Cenabı Haktan ittika ederek evlâdınız hak-
kında da adaleti iltizam ediniz.*

2 — *Evlâda babası tarafından edilecek iyiliğin
en afdali edeb ve terbiyesidir.*

3 — *Cenabı hak şu pedere merhamet buyursun
ki evlâdına hayırlı işlerde yardım eder.*

4 — *Evlâdın pederleri üzerindeki hakları; güzel
bir isim ile tevsim ve adabı islâmiye ile kendilerini terbi-
ye ve talim etmektir.*

Evlâttan — Ebeveyne

1 — *Pedere itaat; Cenabı Allaha itaattir. Pe-
dere isyan Cenabı Hakka isyandır.*

2 — *Cennet anaların ayağı altındadır.*

3 — *İyiliğe en lâyük olanlar, evvela valden, sonra
yine valden sonra yine valden, andan sonra pederin ve
daha sonra derecei kurbıyyetlerine göre akrabandır.*

4 — *Ebeveyne muhabbetle nazar etmek evlât i-
çin ibadet makamındadır.*

5 — *Pederinin muhabbetini muhafaza et. O ra-
bitayı keser isen Cenabı Hakta senin nurunu söndürür.*

6 — *Cenabı Hakkın rızası, ebeveynin rızasında,
gazabıda gazalarındandır.*

9 uncu haşiyenin devamı

7 — Valideyne iyilik; Allah yolunda mücahede kıymetindedir.

8 — Valideynine iyiliği sebeble Cenabı Hak bir insanın ömrünü arttırır.

9 — Yazık, yazık, yazık o âdeme ki büyük iken valideyninin ikisinin veya birisinin sağlığında bulunurda sonra cennete giremez.

10 — Bir kimse valideyninin mahzuniyetini mucip harekette bulunursa günahı kebîre faili olur.

11 — Sıladan kalmak ve ebeveyne isyan; günâhi kebairdendir.

12 — Üç şey vardır ki mahzı şerdir. Birincisi Allaha şirk ikincisi ebeveyne isyan, üçüncüsü mücahededen firar.

Kardeşler arasında

1 — Kardeşleriniz hâdiminizdir. Cenabı Hak onları eliniz altında olmak üzere size temlik etti. Bir âdemin kardeşi; kendi emri altında olursa yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin, hakkından geleliyeceği işi teklif etmesin ederse kendisi yardım etsin.

2— Kardeşlerin büyüğü baba makamındadır.

İncil şerifden:

AİLE

(Efesoslulara - 5 - 22) : «Ey kadınlar, kendi ko-

DİN ve HAKİKAT

Binlerce senelik Peygamberler hayatı, Peygamberler tebligatı, ve mukaddes kitaplar muhteviyatı: bize gösteriyorki dinin istedikleri şeyler; hakikatta hep ve sırf iyiliklerdir. Cemiyetin, insanlığın muhtaç, olduğu şeylerdir. Mümin olsun, münkir, olsun, elverirki niyeti iyi olsun, hiç kimse, cemiyetin emniyetinden, nizamından, ve binaenaleyh din mefhumundan müstağni kalamaz, iyiliği kim istemez, fenalığı istismar edenlerden başka.

9 uncu haşiyenin devamı

calarınıza Rabbe tabi olur gibi tabi olun.»

*(Efesoslulara - 5 - 27): «[Ey kocalar] kodın-
larnızı sevin.»*

*(Efesoslulara - 5 - 28): «Kocalar kendi karılarını,
kendi bedenleri gibi sevmeye borçludurlar.»*

Evlât

*(Mattâ - 19 - 19): «Babana ve anana hürmet
edeceksin.»*

*(Efesoslulara - 6 - 1): «Ey çocuklar, ana baba-
larnıza Rab de itaat edin.»*

*(Efesoslulara - 6 - 2 ve 3): «Babana, anana hür-
met et [vâitle olan ilk emir budur] ta ki sana iyilik
olsun. Ve dünyada uzun ömürlü olasın.»*

*(Efesoslulara -6-4): «[Ey babalar]; onları
[çocuklarnızı] Rabbin terbiye ve nasihati ile yetiştirin..»*

Dinin ruhuna, aslına, esasına; gâyesine muğayir ve zıddına olarak dini; şahsına bir kuvvet ittihaz ve başkalarına karşı tahakkümde kullananlar, ve zümre ve müessese menfaatlerine âlet edenler olmuştur.

Şerir tıynetle olduğundan dolayı, nizamı, adaleti istemiyen ve binaenaleyh dini de, kanunları da sevmiyen tekhlikeli insanlar görülmüştür.

Fakat din; ne evvelkilerin istismar edeceği şeydir, nede ikincilerin hoşlanabileceği şeydir. Ve hattâ nede, Allah hukukunu istirkâp eden firavunların, sezarların ve anlara hâlef olmak isteyenlerin işine gelecek şeydir.

Din; hayırsızları hayra sevk eden, yol kesicileri yoldan çeken, şerirleri gayrı muzur hale koyan, zalimlerin zulmüne mani olan, ferdin tahakkümüne, tassallutuna set çeken sınıflar hudusûna, sınıflar tahakkümüne meydan vermeyen, zayıf ile kaviyi müsavi hakla yan yana yaşatan, kurtlar arasında kuzuyu emniyette bulunduran, her mahlûku hayatından ve sa'yi semeresinden müstefit kılan bir ilâhî nimet ve bütün müeyyidelerile hâkim bir kuvvettir.

Firavunluluk ruhu; insanlarda daha bir müddet sönmez, bunu önleyecek en kuvvetli set din kültürüdür.

Bu kültürün esas hatları şunlardır:

1) Halkın ferdî tekâmül ile reşîd bir uyanıklığa ermesi,

2) Halkın kendini idare edecek haklara sahip

hür bir ruha malik ve kendi mukadderatına hâkim bulunması,

3) Her dinde Allahın istediğini bildirdiği yegâne hakimiyet; halk hakimiyeti [demokrasi] olduğunu herkesin bilmesi, kanaat getirecek derecede öğrenmesi, demokrasiyi bütün güzellikleriyle, halk hakimiyetini bütün nimetlerle bütün şerefile anlaması,

4) Hür halkın kendi içinden, kendi evlâdı arasından seçeceği is başı [reis] den, her insan gibi vazifesinin mesuliyetini ve murakabeyi kabul eden bu zattan, ve her fert gibi bizzat kanunlara hürmet ve riayet eden bu halk çocuğundan başka bir vasıfta kimseye dinde hakimiyet cevazı olmadığına halkın tamamile kani olması lâzımdır.

Musevîlerin, hıristiyanların mukaddes kitaplar - dan aldıkları emir ve ilham ile her gün dualarında Allah'tan istedikleri melekûtun [ilâhî idarenin] zemîni; budur. Halk hakimiyeti esasıdır çünkü halkın fikrinde, kalbinde, lisanında zahir olan şeyler Allahın iradelelidir. Bu iradeler; halkı teşkil eden fertlerin kemâline göre tecellî eder. Her birinde ilhamı dürüst almak kabiliyeti [nefsî ihtilâtlar ve kesafetten dolayı] muhtelif olsada reye konduğu zaman kazanacak olan fikir; matlûp olan hakikattir, ve o netice; o halkın, o günki ihtiyacının ifadesidir.

Hiç bir felsefi, şahsî fikir; dinin yukarıda yazılı kültür esas hatlarını değiştiren kuvvette, isabetli olmaz. Çünkü bu esasları kuran Allah yanılmaz. Fakat insan yanılır.

Allahın sözünü dinleyen istismarcının iğfaline kapılmaz. Hayatın iğfalkâr türlü cereyanlarından selâmette kalır. Fakat Allahın ne dediğini, ne istediğini insan bilmezse; her şahsî telkini hakikat zannederse; beşeriyet izdiraptan kurtulamaz, işte bu bilgisizliği yüzünden elden ele eşya gibi intikal eder. Fikirsiz hakimiyeti altında insan türlü telkinler arasında şaşkınlıktan kurtulamaz. İnsan, kendi hesabına çalışacağına; başkasının hakimiyetinde başkasının hesabına çalışır. Efendi olacağına uşaklık eder, kendini yükselteceğine başka bir tek şahsı yükseltir ve hep kendini alçaltır, böylece milyonlarca insan bir hiç olur. O insan ki; herşey onun için, onu yükseltmek, onu kemâle erdirmek için yaratılmıştır. Allahın kemâli onda zahir olacaktır. Kendi ehemmiyetini, kıymetini bilmezse iztiraplardan nasıl kurtulur. Allah onu kendi haline terk eder mi hiç.

Takvânın mânası; Allahın emrettiği iyilikleri yapmak ve menettiği fenalıklardan kaçınmaktır. Fakat iyi bilmelidir ki fenalığı kendi hesabına yapmakla başkasının hesabına yapmak arasında fark yoktur. Şahsen müttakî gözüdürken şeririn hizmetkârlığını etmenin mânası yoktur. Maalesef binlerce sene beşeriyet;

bu tip hizmetkârlık zihniyetile kendini aldattıkça izdirap görmüştür. İnsan kapı kapı dolaşacak, ekmek bulduğu kapıya hayat bağlayacak mahlûk değildir. İnsan kendi ekmeğini yiyecek, kendi vicdanına bağlanacak yüksek bir hüviyettir, ekmek halkındır. Sai halkındır o; ekmeğini, kendi ekmeğini; başkasının elinden yiyecek değildir. İnsan; bir ferdin saltanatı değil, ancak halkın saltanatı övünebilir, başka türlü düşünmeğe ne dinde, ne insanlıkta yer yoktur.

Fakat insan cemiyette hayırlı bir unsur olmak, halk hakimiyetini kurabilmek ve cemiyette dinlerin emrettiği mutlak adaleti tesis edebilmek için evvelâ adaleti şahsen kendi kabul etmesi lâzımdır. Adaletin hakâyıkını bilerek sevmesi, benimsemesi lâzımdır. Taki cemiyette adalet unsuru, adalet hadimi, adalet murakıbu hür bir insan olsun. Kendi elile, kendi kanaatı, ve halktan sadece bir fert sıfatı hak ve hakikatin muhafızı, müessisi olsun. Müsbet ruhlu tam bir yapıcı olsun. Kâh yapıcı kâh yıkıcı değil, istikametsiz gayesiz, renksiz, fikirsiz kanaatsiz, bir âlet gibi değil. Şerirlerin ortağı kuvvetlilerin âleti gibi değil. Hayatî vazifelerini bilir, bunun bütün mesuliyetlerini tanır. Halk mefhumunu; halk hizmetini mukaddes telâkki eder. Bu hizmeti Allaha ibadet sayar olmak gerekir, ve böylece yalnız fazilet âmili olmak, tam halk hadimi olmak insanlıkta bir kıymet olmak ferdî kemâl ile mümkün-

dür. Böyle rüşde eren redietin üstüne çıkan ferd; halkın öz sermayesinden bir kıymet olur. Halkın maddî manevî sermayesi bu gibi uzuvlarıdır. Bunlardan hak ye halk razıdır. Ne mutlu o insana ki hak ve halk kendisinden razı olur.

Fert; rüşdünü isbat için:

Hukuk bahsında hakkına sahip olması, hakkına razı olması, hakka müzâhir olması, haklı ile beraber olması, herkesin hukukunu kendi hakkı gibi mukaddes bilerek herkesin hakkına bilâ istisna hürmet etmesi ve başkalarının hukukunun masuniyetine tam bir alâka ve gayretle elinden gelen yardımda bulunması lâzımdır. Bu kabiliyet; ferdin hak ve adalet mefhumuna hizmete elverişi demektir.

Ferdin herşeyde, egoizmden şahsîcilikten uzak bulunması lâzımdır.

Almaktan ziyade vermeği düşünmesi lâzımdır. maddî manevî varlığı yalnız kendine servet biriktirmeye değil halkın varlığını arttırmağa, halkın kalkınmasına hasretmesi her servetini halk içinde tedavüle çıkarması, hiç bir faydalı şeyini halkdan, esirgememesi, saklamaması, Allahın ihsanı mevhibeleri nimetleri, hayırsız hale koymaması öldürmemesi veya şahsı şerefine hasretmemesi lâzımdır. Vebahusus servetini, zekâsını, ilmini tuzak yaparak başkalarının istismarında felâketinde kullanmaması lâzımdır. Ferdin cemiyette muvazene âmili olması budur. Dinde muvazene ile istihdaf

edilen gaye; cemiyette, aç perişan işsiz, âvâre kimse veya hakarete maruz zelil sınıf bırakmamak, herkesi işine, ekmeğine ve insanlık şeref ve haysiyetine sahip kılmak halkı kendinin bütün ve tek bir vücudu gibi korumak ve yükseltmektir. Acezeyi, malûlleri, çocukları himaye etmek bütün mânasile onlara sahabet ve velâyet etmektir.

Din; alâka gayretini, şefkat hissini en mukaddes bir his olarak yükseltmek, ve umumda bu hisse müşareketi temin etmektir. İnsanın vazifesi; insanlık nedir, bunun hudud ve şümulü nedir. İnsanlık gayreti nedir bunun ölçüsü derecesi nedir. İnsanlık alâkaları nedir. Bunun şümulü nedir? İşte bunu bildirmek, öğretmek, sevdirmek, herkeste bunu sevki tabiî haline, en zevkli his haline getirmektir.

Her mukaddes kitabın ilhamına, her vicdanî hissin ifadesine göre muhakkakdırki insanın şanı; mertlik, cömertlik, kurtarıcılıktır. Düşeni kaldırmak, muztaribi kucaklamaktır. Bu işleri yaparken insanlar arasında fark gözetmemek bunları Allah yolunun mukaddes hizmetleri telâkkî etmektir. Evet büyüklük; kurtarıcılıktır. Halk hizmetine büyük himmetler sarfetmektir, Allah yolunda halk için her şeyi îsâr etmektir. Bunlar din borçlarıdır. Cemiyete karşı Allah yolunda ferdin ilâhî vazifeleri. Mükellefiyetleri ve mesuliyetleridir.

Allahın gerek dünyada gerek ahrette vâad ve

tebşir buyurduğu mükâfatlar, bütün nimetler hep bu yolun ehline aittir. Bütün ceza müeyyideleri ve ce - hennem de insana zarar verenlere racidir.

Binaenaleyh din; lüzumu bütün bir hayata ve bu hayatın hususî ve umumî, ailevî ve içtimaî bütün kısımlarına ve her an ve zaman bütün münasebat ve muame - lâtına şamil bir ihtiyaçtır.

İçtimaî hayatın nazımı, ruhu dindir. Gizli âşikâr niyetleri teftiş ve murakabe eden, fikirleri doğrultan, yürekleri temiz tutturan hisleri samimileştiren. efal ve harekâtı inzibat altında bulunduran, insanı hayırlı istikametlere tevcih ettiren Allahm varlığıdır. Allah korkusu veya muhabbetidir.

İTTİKA

Korku ve muhabbet mertebeleri Dinlerin metalibinde aşgarî had; menhiyattan sakınmak yâni fenalık yapmamaktır. Azamî had ise emirleri tutmak yâni bütün iyilikleri en yüksek derecesine kadar yapmaktır.

Allahtan korkanlar; yalnız menhiyattan sakınmakla iktifa ederler. Allahı sevenler iyiliğede koşarlar. Ve sevgileri derecesinde bu iyiliği yükseltirler.

Birinciler; kendilerini fenalıktan zorla ahkoyarlar. ikinciler ise iyiliği istiyerek seve seve yaparlar. Çünkü mertebe itibarile iman; birincisinde fikirde ikincisinde kalptedir.

Dinin cemiyette ilk temin ettiği inzibat ve salâh;

işte fenalık yapmağa istidadı olanları bu fena temayül-lerden korku ile alıkoymasındır.

Kur'anı kerimde buyuruluyor:

(50 - Kaf-35(33÷34)): «Rahmândan tenhada korkarak ona müteveccih ve mutî kalp ile gelen her kimseye vâad olunan cennet budur.»

İşte dağları bekleyen korku; bu âyeti kerimenin başında [tenhada Allahtan korkan] diye tarif buyurulan Allah korkusudur. Çünkü Allahtan korkmayan ve fenaliğe meyyal bir insanın fenalıklarını tenhada yapmasına mani kalmaz.

Halkın veyahut zabıtai manianın her an göz altında bulunduramayacağı yerler vardır. Bunları fenalar için bir faaliyet sahası olmak ihtimali varken fenalık çok nadirdir. Çünkü kiminde Allah korkusu var, kiminde [Allahın tecellilerine ma'kes olan] vicdan korkusu var.

Sonra Allahın her yere hakim, âlemsümül bir iradesi varki her noktada hükmünü istediği gibi icra ediyor. Tenhaları o bekliyor karanlıklara da o nezaret ediyor. Onsuz bir yer yok, onun nüfuzundan hariç bir nokta yok. Hattâ hiç bir dimağ yok ki içindeki fikir ve hiç bir kalp yok ki içindeki his; onun teftiş ve mürakabesinden bir saniye bile hariç kalsın.

Hiç bir hareket, hiç bir fenalık yok ki daha zihinde doğarken Allah ona hakim bulunmasın.

İçtimaî hayatın hiç bir şubesi yoktur ki müvaze-

nesini Allah korkusu vicdan murakabesi ve binnetice din tesis etmiş olmasın, ve hiç bir cemiyet yoktur ki bu muvazene ihtiyacını bütün hayatınca duymasın veya bu ihtiyaçtan müstağni kalabilsin.

Aksi halde insanlık; egoizmi sevki tabiîsi ile fertlerin haraçgüzarı olur, yağmaya oğrar perişan olur. Herkes kendi ihtirasının yolunu tutar, ve zekâsı, kuvveti nisbetinde başkasına muzır olur. Kötülük esasında zümreler, şirketler teşekkül eder. Hilekârlıkta, tahripkârlıkta fertler, zümreler musabakaya girer. Marifet urmak olur. Birbirinin elindekini hile ile kapmak olur veya zorla birbirini soymak olur. Bütün ilim, fen bu işlere tahsis edilir, bütün hüner, san'at bu işlerde kullanılır. Fenalık hayata esas olur. Fenalar makbul olur. Ve artık her vasıta fenalık hesabına çalışmış olur. Fakat bunu imkân yoktur beşeriyetin tabi bulunduğu ilâhî meşiyet kanunları, tekâmül kanunları buna manidir.

DİN ve FITRAT

Dinin karşılaştığı mevani menfi fitratlardır. Din ittikâ ile kâimdir. İttika nefse hakimiyet ile mümkündür. Nefsine hakim, egoizmine mani olan insan; hangi dinde olursa olsun müttâkidir. Çünkü Allahın istediği gibi hareket etmektedir. Dinile âmil (pratikan) dır.

Nefsine esir, egoizmine tabi olan insan hangi dinde olursa olsun. Emin bir adam değildir. Emin olmayan kimsesinde dini yoktur.

İnsan kuvvetlendikçe fitratı iyi ise ona iyilik işle-

mek sahası genişler. Fıtratı menfî ise fenalık sahası genişler. Ve egoizmini izhar edecek imkânlar elde eder. Binaenaleyh menfî fıtratlı fert veya teşriki mesai etmiş fertler; kuvvetini arttırdıkça cesaretini artırır. Ve bu taklidî olsun iyi gibi görünmeğe bile lüzum görmez olur. Menfî her ruh; uyanır tehddiini artırır. Kaytsız şart-sız yaşamak, yalnız egoizmi yaşatmak emeli; fikirlere hâkim olur. Bu taktirde zayıflar tehlikeye girer. Kendini müdafaadan âciz kitle ıztrâba düşer. Bu mubarek kitle halkdır. Iztrâblarına teşhis koyamıyan, sebebini de çaresinide bulamıyan, dilsiz bilgisiz, halkdır. Halbuki, babamız bu kitledir. Anamız bu kitledir. Evlâdımız bu kitledir. Efendimiz bu kitledir. Hizmet bunun içindir. Dünya ahret nimetleri bu hizmeti teşvik içindir, din ve mesuliyet bunların selâmeti içindir. (Kitabı kendine uydurmak) diye bir darbı-mesel vardır. İşte bütün dünyada, devir devir, yer yer egoistlerin kitabı kendilerine uyduranları da gelmiştir. Çünkü egoistin tutacağı esas yol ikiden biridir. Başka değildir: Ya kitabı kendine uydurmak, veyahut kitabı esasından inkâr edip kayı ve tehalüften kurtulmaktır.

Binaenaleyh egoizmi uğrunda, bir kaç günlük hayata uğrunda böyle büyük cesareti göze alan insanın evzai; akıl, mantık hikmet haricidir, o; ya malûldür, ya fıtratı esasta menfidir.

Vazifemiz:

Bizim vazifemiz; Allahı ve Allahın dinlerini her türlü fenalık şaibelerinden masun temiz, münezzehe bil-

mektir. Ve şahsın fenalığı; ister bu fenalık şahsın dini bilmemesinden veya inkâr etmesinden ileri gelsin. Din ile fenalığı birbirine karıştırmamak, dini daima tertemiz tutmak ve sırf iyilik diyebilmektir.

Allahı tanıyanlarımız; ibadetlerimizde muhtelif vesilelerle sübhan, Allah deriz, bunu demekle Allahı her türlü kusurdan fenalıklardan tenzîh etmiş oluruz. Ve bunu Allahın emrile ikrar etmekteyiz. Bu ikrar ile Allahın iyilikteki, güzellikteki kemâlini bildiğimizi, buna inandığımızı izhâr etmekteyiz. Allah böyle olunca Allahın insandan istediklerinin de; sırf iyilik, sırf güzellik ve bu sıfatlarda kemâl olduğunu anlamış olmamız lâzımdır. O halde hiç kime dine bürünerek zulm, haksızlık, fenalık yapamaz iyiliğe muhalif veya âbes herşey, din haricidir. Dinde Allah gibi iyilik, güzellik demektir. Fenalıktan Münezzehtir.

Binaenaleyh fenalık etmek hakkını, salâhiyetini, cesaretini hiç kimse dinden alamaz bütün fenalıklar nefsin işidir. Egoizmin işidir.

Vazifemiz, dinin hakikatini anlayarak dinin insandan istediği vazifeleri öğrenerek ve bunun sırf dünyayı imar ve medeniyeti tesis ve kemâl devrini açmak olduğunu bilerek çalışmaktır.

Dünya işi iyi insanların tesânüd ve teavün ruhu ile yekdiğerine el vermesi ve el birliği yapması işidir ki bunun için biraz intibah ve hüsnüniyet kâfidir.

Asrımızın neslimize teveçih ettiği ıztırâbların fecati intibaha kifayet eder. Bu intibahın acı derinliği

hüsnu niyetlerimiz ne kadar derinde bile olsa onu bulup ortaya koyacak derecededir. O halde manen, bilkuvve salâha hazırız demektir. İş müşterek emniyet için teşriki mesaiyi, bu niyeti fi'le çıkarmaca kalıyor. Bu fi'le çıkmak için Allah esbabını halk eder. Elverirki biz insanlar bu işe yürekten hazırlanmış bulunalım.

Müşterek bu işte el birliği yapabilmek için biz insanlar birbirimize karşı bir samimîyyet duyalım. Bunun içinde ne kimsenin dinini ne kimsenin insanlık hakkını kendimizinkinden aşağı görmiyelim. Herkesi kendimiz gibi saymağa her kese kendimiz gibi acımağa, herkesi kendimiz gibi kurtarmağa ve herkesin hakkına hürmet etmeğe alâka duyalım.

Biz insanlar bu müşterek yeryüzünde gürültüsüz, münazaasız yaşayabilmek için ve yaşadığımız yeri imar etmek refaha ermek için. Medeniyetin nimetlerini tatmak için bu hazırlığı ferden kendimizden başlıyarak yapmamız lâzımdır. Dünyanın her köşesinde her birimiz emir beklemeden davet istemeden yapmamız, sevk vicdan ile, Allah muhabbeti ile yapmağa başlamamız, insanlık gayretile başlamamız lâzımdır. Ta ki korkusuz geceler, meserretli günler görelim, hayatın hakikî tadı nedir tadalım, hayat hakikatta nedir, hissedelim, saadet hakikatta nedir görelim. Sulha, hakikî medeniyete, refaha kavuşalım.

Elbirliğile başlamamız iktiza eden işler tâmîrattır. Tamirat silsilesidir. Fikirleri tamir, hisleri tamir, na-

zarları tamir, vaz'iyetleri tamir. Harabeleri tamirdir. Ta ki dünyanın neresinde her hangi bir insana din nedir insanlık nedir. Hayat nedir diye sorulduğu zaman doğrusunu söyleyebilirsin, sırf iyilik, sırf şefkat sırf yardım diyebilirsin. Tahripçilik, emperyalizm, egoizm, kapitalizm, fanatizm din değildir diyebilirsin. İnsanlar çektikleri ıztırâbların esbab ve avâmilini artık anlamıştır. Artık insanlık olgun bu yaşında bilhassa iki büyük harp verdikten sonra herşeyin hakikatini canı acıyarak yüreği yanarak, kana boğularak anlamıştır. Bu günkü insan 1914 deki insanın hiç benzeri değildir. Yirmi beş senelik katmerli ıztırâp onda bir kaç asırlık olgunluğu vücade getirmiştir.

HIRS VE FITRAT

İnsanlar; fitratan hâristir (10) egoist, hodkâmdır.

(10) *Hâşiye*

Kur'anı Kerimden:

(70 - Maâric - 19): «Muhakkak insan hâris ve bahîl halkolundu.»

«Beşeriyetin yaşına göre ibtidaî hilkattan beri»

«Müsbet ve menfî temayüllerin devir devir»

«Ve her devirde kısım kısım müeyyed olmasının»

«Sebeb ve hikmeti»

Hazreti Âdemden, hazreti Musa aleyhîsselâma kadar, her devirde gelmiş olan peygamberleri, kudretsiz, ümmetsiz, hep muhalefete maruz, görüyoruz.

Hırsı; bu devirlerde; devirlerin iptidailiği nisbe-

10 uncu haşiyenin devamı
 tinde en şahlanmış, en kuvvetli, ve vahşî tiplerde görüyoruz. Ve menfîlerin taliinide her müsbetten hattâ peygamberlerden bile ileride ve müeyyet buluyoruz. Egoizmi; her müsbet. Diğerğâm hissin fevkinde olduğu kadar da makbul, muteber talihli, saltanatlı, hattâ cazibeli görüyoruz.

Neden?

Çünkü Cenabı Hak; o devirlerde, hikmeti icabı, menfî temayülleri te'yit etmiş, müsbetleri; zayıf bırakmıştı. Binaenaleyh, tevhid dinini neşir değil hattâ Allah telâkkisini bile peygamber lisanlarında yaşatmakla iktifa etmiş, ve beşeriyete; yaşının iktizasını yaşamağa, çocukluk, gençlik ve her türlü nefsanî ve tedricen şehvanî devrelerini idrake müsaade etmiş idi. Beşerin; hayat safhalarını, tekâmül kanununa göre doldurarak, ve her birinin iktizasını yaparak geçirmesini istemişti.

Beşeriyet; batında putperest yaşadığı bu devreleri cismâniyette; hükümdarlarına ilâh, yarı ilâh, veya mukaddes bir itikat bağlılığı ile geçirdi. Bu devrede fikirsiz, şuûrsuz hukuksuz, hüviyetsiz bir kölelik hayatı yaşadı, din ruhu, bilâkayduşart hükümdara itaat ve tebeiyet mahiyetinde idi. Hükümdarlarda, istibdatların en müthişisi ile, mutlakiyetin en koyusile saltanat sürüyordu, dünya; milletlerin, insanların, cemiyetlerin, cemaatlerin değil, bir kaç hükümdarın elinde idi.

Niçin?

Çünkü, beşeriyette henüz, fikir, kalp, vicdan cihaz-

10 uncu haşiyenin devamı

ları taazzuv etmemişti. Kafa, yürek işlemiyor, vicdan dil-siz, susuyordu. Beşeriyet; henüz yaşta çocuk, şuur-dan ve insanlık hislerinden henüz mahrum idi, rüşdüne benliğine erememişti. Bir tek kelime ile henüz kemâlsiz idi.

O devirde insanların; yalnız midesi vardı, midesi yaşıyor ve kendide midesi için yaşıyor ve çalışıyordu, herkes uzviyetini tatmin için bir hırs peşinde idi, hayyat yolunda öne düşen rehber; hırs idi. Herkes hırsını takip ediyordu, bütün zekâ, bütün enerji, bütün gayret ve faaliyet hırsın emrinde idi. Hırs derecesi en büyük ve en zorbası başa geçer hükümdar olurdu, derece derece zorbalar da ikinci, üçüncü plânlarda yer alırdı. Herkes hükümdara hizmet eder. Zayıfı ezerdi.

Bu içtimaî hayattaki İlâhî hikmet ne idi?

Maksat; halkın intibahı idi ve gaye halkın kemâli idi.

İnsanlar; yaşlarına ve fitrî temayüllerine göre. Sıkı görmezlerse uyuşurlar; atâlete, rehâvete tereddîye düşerler ve atâlete alışırlar. Muhafazakârlığa düşerler ve onada alışırlar. Halbuki muradı ilâhî; kemâldir. Terakkîdir binaenaleyh faaliyettir. İnsan halini beğenmemeliki daha iyisini düşünsün ve arasın bulsun. Sonra onunlada kanaat etmiyerek daha ve daha iyilerini sıra ile tedricen elde etmeğe çalışsın, işte terakkinin saiki budur.

İnsan sıkışmalı ki kurtulmanın çarelerini arasın,

10 uncu haşiyenin devamı

uyansın, silkinsin, kalkınsın, yükselsin daha ferah, daha hür, daha insanî bir hale gelsin, sıkıntılarının hikmeti budur.

İnsan hayatta; bu minval üzere ıztırâbtan, rahata, sıkıntıdan feraha çıkmak gayretini duymak için onu takip eden münebbihler, menfî müessirat, tazyik sultaları mütemadiyen onu tazyik ediyor. Ve fasılalarla onu harekete geçiriyor.

Hayat böylece; kâh iniş, kâh düz, kâh yokuş ve sarp bir yol takip ederken insan bilmelidirki bu safhaları ihdas ve idare eden Allahın tecellileridir. Bu tecelliler; kâh müsbet fitratlıları teyit ve tekviye eder. menfileri sindirir müsbetlere bir rahat nefes aldırır kâh müsbetleri tekrar faaliyete geçirmek için menfileri teyit ve takviye ve müsbetleri tenbih ve ikaz eder.

Fakat her tenbih ve ikaz; ardısıra daha büyük bir terakki ve inkişaf hamlesini ihzara vesile olur. İnsanı daha çok yükselmeğe icbar eder. Menfiler kendi yolunda ne kadar ileri giderse, kendi yolunda ne derece terakkî ve tekâmül ederse, müsbet tarafta ıztırâblardan kurtulmak, menfilerin tesiratından kurtulmak için ondan bir adım daha ileriye geçmek mecburiyetinde kalır. Ve bu vesile ile müsbet tarafta kendi istikametinde ve menfilerin tazyiki yüzünden kendi terakki ve tekâmülünü yapmış olur birinin tasallut hırsı diğerinin hukukunu müdafaa gayreti ile karşılaşır, ve menfilerle müsbetlerde böylece karşılıklı terakkî ve yekdiğerinin terak-

10 uncu haşiyenin devamı
kisine tekâmülüne vesile olmak keyfiyeti devam edip gider. Çünkü Allahın tekâmül kanunu bunu böyle tertip eder.

Hülâsa:

Demekki dünyada (hayat mücâdelesini) denilen faaliyet; hakîkatin müsbet fitratlılarla menfîlerin çalışmalarından ibarettir. Ve bu; fitratların iktizasıdır. Sebep ve hikmeti ise şudur:

Menfîler harîstir. Egoisttir, hırslarının hükmü altındadır. Başkalarına tahakküm ve bankalarını istismar zorundadırlar. Her sözleri, mülâhazaları bahanedir. Hakikatta emelleri tasalluttur. Ganimettir, hep bunun için hazırlanırlar ve bunun için kuvvetlenirler.

Müsbetler ise, bu tasallutların, tecavüzlerin birikmiş ıztırâpları, intibahları altında uyanık ve tecrübelidirler. Haklarını, varlıklarını menfaatlerini, selâmetlerini temin için mukabil tedbirler almağa mecburdurlar. Ve bunun için çalışmağa, kuvvetlenmeğe, ve kuvvetlerini her tehlikeyi önleyecek, def edecek dereceye yükseltmeğe mecburdurlar işte bu faaliyetlerin neticeleri terakki ve tekâmül vücude getirmektedir.

Müsbetler; faaliyet için her defasında bir ıztırâp ve felâket beklemeyecek derecede daima uyanık bulunacakları bir tekâmül devrine kadar. Münebbih ihtiyacı göstermeyecek bir rüşd haline kadar, bu mücadele; böyle devam edecektir.

Fakat hilkatte abes şey olmadığı gibi bu menfî tabiatlarında hikmet vücudu vardır. Çünkü yıkıcı kazmayı vurmayınca yapıcı harekete geçmez. Menfîlerin dünyanın ümran ve medeniyetine, insanların terakkî ve inkişafına gayri müstakim alarak mühim hizmetleri, tesirleri vardır. Onlar bunu başkalarına bir iyilik diye değil kendi şahıslarına bir iyilik için yaparlar fakat neticede yapıcıları faaliyete geçirmek itibarile bir iyiliğe sebep olurlar. Servet isteyen ve servete doymayan, ve onu elde etmek için her çareye baş vuran ve bu meyanda müsbet, menfî her yolu araştıran, kazmalıyan, yıkan açan hırstır. Fakat yarar şeyleri de neticede meydana getiren bu faaliyetin neticesidir. Harîs; kendine çalışmak için hareket geçer fakat neticede bütün cemiyet istifade eder. Ancak her kuvvet gibi bu kuvvet dahi başıboş nâzımsız, inzibatsız bırakılırsa, hikmetsiz, düşüncesiz bir serbesti ile hırs sahiblerine meydan verilirse matlup netice hasıl olmaz, netice itibarile dünya vahşet, cidâl şüriş ve ıztrâp yeri olur. İşte zehirli ilâcı hekimler nasıl bir hikmet tahtında tertipleyip hastaya veriyorsa ve bu zehirli şeyi nasıl nafi bir hale koyuyorsa, yâni zararı ile faidesi hududunu nasıl tayin ediyorsa din dahi, hırsın böylece zararını önleyen, tahdit eden, ve onun ancak faydasına musaade eden bir nâzımdır.

Allahın tekâmül kanunları: menfî fıtratlılarında kemâllendirir. müsbetleri kemâllendirdiği gibi. Her fıtrat kendi istikametinde inkişaf eder. Ve onu taşıyan insanî hayatta [müsbet, menfî] bir kabiliyetle takviye

eder. Ve o kabiliyette tekemmül ettirir. Ve herkes kendi fitratile dünyaya geldiği gibi kendi fitratının yolundan hakka ve halka hizmet eder. Ve nihayette Allaha dönüp varlığını sona erdirir.

İmdi fitrat tehalüfü; insanlarda tesadüfî değildir. İlâhî birer hikmete müstenittir. Her fitratın esmâyi ilâhîye içinde birer Rabbı hassı vardır. O; onu kendi hükmüne göre terbiye edip yetiştirir.

Hazreti İsâ aleyhisselâmın. Havari tesmiye edilen on iki şakirdinden biri menfî fıtratlî idi. Onbiri müsbet fitratlarında Hazreti İsâ'nın muhitinde tekâmül ederken ötekide kendi fitratında tekâmül ediyordu. Ve fitratının icabı ve erdiği kemâlin neticesi Hazreti İsâyâ hıyanet etti. Ve akrep gibi intihar etti. Diğerleri ise kemâllerinin icabı tam birer Allah adamı oldular ve ilâhî yüksek gayretleri ile ilâhî vazifelerini insanlığa yaydılar. ve birer aziz oldular. İsmileri hristiyanlık âlemince küçüğünden büyüğüne kadar bilinir ve hürmetle anılır. Çünkü Allah için halka hizmet ettiler. Allah yolunda halk için çalıştılar. Halka vakfoldular. Halka mal oldular.

ALLAH ve CEMİYET

Allahsız; cemiyet yoktur, ne yerde ne gökte Allahsız hiç bir yer yoktur. İlâhî mazhariyeti itibarile inkâra düşen tek tek insanlar vardır. Ve onları imâna çevirmek ne kendi ellerindedir. Hattâ ne de enbîyanın

elinde idi. O ancak Allahın elindedir (11) numaralı hâşiyede bu hakikatı tenvir edecek kâfi derecede mukaddes vesikalar vardır.

(11) *Hâşiye:*

İ M Â N

Kur'anı kerimden:

(10 - Yûnûs - 99): «Eğer Rabbin istemiş olsaydı yeryüzünde bulunanların cümlesi hep birden imân ederlerdi.»

(10 - Yûnûs - 100): «Allahın izni olmadıkça bir nefis imân edemez.»

(10 - Yûnûs - 101): « İmân etmiyecek kavme mucizeler ve resullerin vürudu faide vermez.»

(42 - Şûrâ - 13): «Allahı Tealâ tevhidinde dilediğini intihap eder.»

(49 - Hücerât - 8): «Doğru yolu bulmak Allahın lûtf ve keremi ve nimetidir.»

(2 - Bakara-9(6)): «Onlar ki hakkı inkâr ile kâfir oldular. Onları azâb ile korkutsanda korkutmasanda birdir imân etmezler.»

(2 - Bakara - 7): «Allahı Tealâ onların [ehli inkârın] kalbleri ve kulakları üzerine mühür vurmuştur. Ve gözleri üstüনে perde çekmiştir.»

(4 - Nisâ-86(88)): «Cenabı Hakkın dalâlette koyduğu kimseleri hidayete çare yoktur.»

(4 - Nisâ-142(143)): «Allahın yolunu şaşırttığı kimse için Hak ve sevaba götürür yol bulamazsın.»

11 inci haşiyenin devamı

(6 - En'am -111): «Allah dilemedikçe [münkirler] imâna gelemezler.»

(6 - En'am - 125): «Ve [Allah] idlâlini murat ettiği kimsenin kalbini de okadar sıkar ve kasvetli kılar ki imân ona göklere çıkmak gibi güç ve imkânsız ettik.»

(15 - Hacer - 12): «Bunun gibi kavminden mücrim olanların kalbine de onu [inkâr ve istihzayı] ithal ettik.»

(48 - Fetih - 25): «Allah dilediğini rahmetine ithal eder.»

(51 - Zâriyat-12(8÷9)): «Kaza ve kaderde hidayetten meyletirilmiş, olan kimse kur'andan ve resulden başka tarafa meyleder.»

(6 - En'âm - 35): «Eğer Allah murad etse idi cümlesini hidayet üzerinde cem ederdi. Sakın cahillerden olma.»

(6 - En'âm - 107): «Eğer Allah dilemiş olsa onlar şirk etmezlerdi.»

(2 - Bakara - 272): «İnsanların hidayeti senin üzerine vacib değildir. Ve lâkin Allah dilediğini hidayet eder.»

(13(12) - Raad(Yusuf)-103): «Sen ne kadar hırs ile arzu edersen et. Nâsın ekserisi imân edicilerden değildirler.»

(28 - Kasas - 68): «İnsanlar için birşey ihtiyar etmek Hak ve imkânı yoktur.»

İTİKATSİZLİK NEDİR.

İtikatsız kimse, görmediğine inanmıyan bir insandır. Bu hal onun fikrî kabiliyetsizliğinde değil, fitrî mahiyetindedir. Çünkü Allah herbirini fitratine göre tam inanan yarı inanan hiç inanmıyan birer kabiliyette yaratmıştır, Tam inanacak kabiliyette yaradılanlar; mektep, talim ve terbiye ve telkin dahi görmeseler onlar inanırlar çünkü hayatta her vesile onları inanmağa sevk eder. Ve bu inaniş onların içinden doğar, ruhundan taşar gelir, hiç inanmıyacak olanada nekadar talim ve terbiye ve telkin yapılsa; temel tutmaz. Çünkü onun içinden doğup, taşıp gelen inkâr hissi; her telkinin temelini söker, yıkar, götürür ve her hadise onu inanmamağla sevkeden birer âmil olur. Meselâ; itikatsız göre Allah yoktur. Ahret yoktur. Ölmüş adamın ruhu yoktur. Öldükten sonra hayat yoktur, her görünmeyen şey yoktur, binaenaleyh melâike vesair ervah dahi yoktur, çünkü görünmüş birşey yoktur. Onun için varlık, gözünün dairei rüyeti içinde görülen şeylerdir, ve ona

11 inci haşiyenin devamı

(72 - Cin-20(21)): «De: Ben size bir zarar irasına veyahut sizi irşada kadir değilim.»

(77(76)-Murselât - 31(30)): «Allah istemedikçe siz birşey istiyemezsiniz.»

Musevî mukaddes kitaplarından:

(Eyûb - 12 - 16): «Kuvvet ve hikmet andadır. idlâl olunan ve idlâl eden anındır.»

göre bunların halikı tabiattır. Ve gözüne görünen eşyanın heyeti umumîyesi; tabiatın zahir olan mahiyetidir. Onun arkasında birşey aramağa sebep yoktur. Halbuki göze zahir olan ve tabiat dediğimiz bu satıh; hakikatta Allahın ismi zâhiridir bunun ötesi, arkasında vardır, iç yüzüde vardır, ki Allahın Batın âlemidir. İtikatsız görmediği için ona inanmaz. Fıtraten itikatlı ise onu görmüş gibi inanır, hiç şüphe aklına bile gelmez çünkü bu hal onda fitrîdir. Ohalde itikatsız fitreten kısa görüşlü, itikatlı fitreten uzun görüşlüdür. Uzun görmek fitrî bir mevhibedir. Bu mevhibeden mahrum olan ötekisi hakikatta mazurdur. Mazur olan itham edilemez. Yalnız acınır, ve hakkında aynı mevhibe için dua edilir. Akıl, zekâ, kuvvei basariye, hattâ talih, zenginlik, muvaffakiyet nasıl Allahın mevhibeleri ise ve o mevhibelerden nasibi az olanlar veya hiç olmayanlar nasıl tel'in edilmez yalnız acınarak hakkında hayır dua edilirse itikat mahrumları hakkındada yapılacak şey aynidir. Allah mademki abes hiç bir şey yaratmadım diyor o halde bunlarında bu âlemde Allahın isteyip koyduğu bir mevkii, bir vazifesi, bir hikmeti vücudu vardır. Diğer mevhibe mahrumlarına cemiyette hakkı olan yeri nasıl veriyorsak bunların da yerlerini kabul edeceğiz. Allah onları böyle yarattıktan ve bu âlemde başka her nimet dahi verdikten ve onları da kendi kulları meyanına idhal ettikten sonra bize düşen vazife onlarıda insanlık hukukunda diğerlerinden ayırmamak, onlarıda insan

kardeş bilmek ve insanlık şefkat, yardım ve vazifelerimizde hiç kimseyi ayırt etmemektir.

Allahın kabul ettiğini biz nasıl reddedebiliriz.

İtikatsızlarında; müminlerde olduğu gibi, iyiliği sevenleri ile sevmeyenleri, fenalıktan ikrah ednleri ile, etmiyenleri vardır. Demekki Allaha imân başkadır Allahın istediklerini yapmak başkadır.

Allaha imânı olan ile olmıyanların iyilik isteyen, iyilik yapan ve şerden sakınanlar Allahın iradesinde birleşiyorlar. Aynı zamanda din mefhumlarının tatbi-katında da birleşiyorlar, o halde umumî, müşterek vazifelerde de birleşirler, dünyanın îmarı ve tem-dîni, gerek sulh ve selâmetin temini insanlık seviye-sinin yükseltilmesi hususunda yekdiğeri ile elbirli-ği yapabilirler, çünkü bu sahada fikirlerinde tehalûf taaruz yoktur. Nasilki şerirler de ister müminolsun ister münkir olsun şer esasında teşriki mesai ediyorlarsa. Bun-larda hayır esasında iş birliği yapabilirler.

Meşhur ata sözüdür: (Allah ile kul arasına giril-mez), derler ve yine (her kalpte bir arslan yatar) der-ler.

Bahusus insan dinen hüsnü-zan ile mükelleftir. Herkesi mümin gibi telâkki edecektir. Yalnız bir insa-nın e'faline bakıp ona sokulmakmı yoksa ondan sakın-makmı lâzım geliyor. Şerirmidir, salihmidir, ondan fay-damı gelir, zararımı? Burıa dikkat edilecektir. Çünkü cemiyeti alâkadar eden onun faydalı, veya zararlı ol-ması keyfiyetidir. İmânından dolayı o mesûl ise ancak

Allaha karşı mesûldür. Cemiyete karşı değil, mukaddes kitapların hiç birinde itikatsızın ifnası için bir hüküm yok.

Fakat şeririn ifnası için hüküm var.

Gerek hikmet, gerek beşerin ruhî haleti dahi iktiza ettirirki, eğer insan birini kendi müsbet ölçüleri dahilinde islâh etmek isterse evvelâ onun insanlığına hürmet etmesini bilmelidir. Andan sonra insanca, hüsnü niyet ve samimiyet ile anı irşât etmek gerektir. Eğer muhataba Allah nasip etmiş ise, imkân vermiş ise bu irşadın faidesi olur. Fakat hikmetle, hüsnü suretle muamele edilmezde insanın insanlığı tahkir edilerek islahaya kalkışılırsa bu muamele insanda aksülâmel yapar, büsbütün insanı matlubtan uzaklaştırır ve soğutur. Bu yapıcılık değil, Allah için hareket değil, şahsî bir intikam almak olur. netekim Cenabı Hak [Kur'anıkerimde bildirdiğine göre] putperest kureyş kâfirlerine hüsnü muamele edilmesini emrettiği gibi ulûhiyet davasına kadar küfrini artıran firavuna bile mülâyim sözle hitap etmesini Hazreti Musaya emir buyurmuştur.

Fakat itikatsızlar; medenî kanunların icabına veya medeniyetin, insanlığın icabına uyduklarını filen göstermek üzere âmme vicdanına daima hürmetkâr kalmaları hiç kimsenin vicdanına tariz etmemeleri mukaddes bilinen mefhûmlara el, dil uzatmamaları lâzımdır. Bu tahrik aksülâmel, kin husûmet tefrika tevlid edecek mahiyettedirde, halbuki buna cemiyetin ne menfaati müsaittir. Ne medeniyeti.

MAZHARİYETLER

İmdi fitrî mazhariyeti itibarile dünyada mümin olduğu gibi münkir dahi vardır. Ve bu keyfiyet, Allahın lüzum gördüğü müddetçe devam edecektir.

Ancak şu noktaya nazarı dikkati celbederimki, sırf mümin veya sırf münkir ne bir aile ne bir kabile, ne bir köy,ne bir şehir nede bir millet vardır.Ve nede böyle bir şeyin olmak imkânı farzedilebilir. Zira menflerin sebebi hilkatî müsbetler içindir. Onlar aynı içtimâî heyetin içinde bulunacaklarki mazhariyetlerinin hikmeti tecellî etsin. Binaenaleyh sırf mümin olarak tecrüd etmiş, bir heyeti içtimaiye mevcut olmadığı gibi sırf münkir olarak ayrılmış bir millette yoktur. Bir milletin başına geçenler kendi akidelerini milletlerine maletmek isteselerde fitratlara hakim olamazlar. Fitratları değıştirmek olmazlar. Buna enbiya dahi muvaffak olamamışlardır. Sebebini (11) numaralı hâşiyede gördük.

Şimdi bu vesile ile Rusyadaki komünist idare akla gelebilir. Evet bu; ilmî ehemmiyeti mutlaka tetkik ve tahlilini icabettiren bir dünya mevzuudur. Binaenaleyh tahliline ait yazılar (12) numaralı hâşyeye dercedildi.

(12) *Hâşiyeye:*

TAHLİLLER

Allaha itikadı olsun olmasın [çünkü Allaha imân kulun elinde değil bir mevhibedir] hassas ve ruhu yüksek bir insanda İlahî hisler tecellî eder. Eğer mümin ise bunu Allahtan bilir, münkir ise kendinden addeder.

12 inci haşiyenin devamı

Böyle fazilet duyguları olan, kendinde vicdan taazzuv etmiş olan her insan; mutlaka beşerî ıztırâpları ruhunda duyar. Yâni bütün beşerî ıztırâpları sırtında taşıyan halk kütlesine gözü yüreği takılır, halka kalbî bir alâka duyar, hassasiyeti nisbetinde ona acır ve onun derdini kendine dert edinir. Hattâ onu elemelerinden kurtarıp selâmete, rahata çıkarmağı kendine mefûkre bile edinir ve bu gaye için yanarak çalışır. İşte bolşevikliğı kuranlar bu zümredendir. Ancak her halâskâr gibi bolşevikliğı kuranlarda evvelâ şunları düşünmüşlerdir:

1— Halk neden muztariptir.

2 — Nelerden kurtarılmaya muhtaçtır.

Bolşevik rüesası görmüşlerdir ki:

Çarın şahsı ve şahsiyeti; Rusyada hem maddeten hem manen yegâne metbu ve merci' haline gelmiştir. Halk; Allaha beklediğini de kendinden bekliyeceğininide mukaddes çardan bekliyor. Çar ise bir insandır. O, da beşerî her za'fin tesiri altındadır. Üstelik bir takım fevkalâde haklar verilerek gayri tabii halede konmuştur, ayağının altında elsiz, ayaksız, gözsüz, kulaksız, mutî bir kitle halinde, ve her hakkından habersiz ve mahrum bırakılmış bir halk vardır.

Bu zavallı halkı istismar etmek onun zararına şahıslarını faydalanmak için bir sürü istismarcı üremiştir. insafsız, merhametsiz bir takım mütehakkim sınıflar peyda olmuştur. Ve bunlar çarlığın gölgesinde vücut bulmuştur. Çarı da, halkıda tamamen sarmıştır.

12 inci haşiyenin devamı

Halktan ayrılan bu yabancı ruhlu insanlar çarında halkıda kendi hesaplarına ellerine almışlardır.

Halkı ziraatta esirgibi, sanayide köle gibi, harpte kurbanlık koyun gibi kullanmışlardır. Kapitalistler patronlar, zadegânlar, emperyalistler diye nam alan mütehakkim sınıfların vilâyeti, vesâyeti altında halk, ezildikçe ezilmiştir.

Çarlık etrafında ayrı ve yüksek birer tabaka teşkil eden ayrı bir millet mahiyetinde vaziyet alan bu müstevliler Çarın manevî ve maddî nüfuzunu kendilerine kale ve siper yapmışlardır. Muztarip halk kütlesinin ruhuna Çarın manevî mevkii hakimdir. Gözü kapalı halk mutlak bir itaatla bu makama bağlıdır. Bu bağlılığı hem manevî, mukaddes bir vazife sayıyor binaenaleyh gözünü açamıyor, kendine gelemiyor. Hemde ıztırâplarının çaresini Çardan bekliyor. Canı acı - dıkça Çara sokuluyor. Kendi için bir hak bilmiyor ve düşünemiyor. Filhakika bu; çıkmaz bir yoldu, halk gafletinin ıztırâbını çekiyordu, bu gafletin saltanatını da Çar ve onunla beraber etrafını saranlar sürüyordu. Öyle bir vaziyet ki bundan ne Allah hoşnuttu ne Peygamber. Ne halk, nede vicdanlı herhangi bir insan.

Bu hakâyıkı koca Rus kitesine tedricen anlatarak onları uyandırmak ve tabii bir inkilâba onları sevk etmek, müşküldü. Bu tarz; ucu, sonu bellisiz bir hareket olurdu, binaenaleyh inkılâpçılar ihtilâl ile muna-

12 inci haşiyenin devamı

sip bir fırsatta bu işi baştan hal etmeği düşündüler. O fırsat büyük harpte geldi

İşe sarıldılar. Evvelâ fikre el attılar kanaatları sarstılar, ve halkı kurtarmak işine Çarlığı yıkmakla başladılar. Çarı devirirken; dayandığı, tutunduğu mânevî mevki yıktılar. Halkın gözünü kendi ıztrâplarına, kendi varlıklarına çevirdiler ve halâsı, necâtı Çarların ruhanîyetinden, cismanîyetinden değil kendi ruhlarından kendi sermayelerinden beklemek yolunu Ruslara gösterdiler.

Şimdi hakikat ilmine göre bu vekayii tetkik edersek alacağımız netice şudur. Bu hareket inkilâbın birinci safhasıdır. Allah ile halk arasına girip mânevî bir mevki elde eden, gayri meşrû bir hakimiyet tesis eden Çarların saltanatı yıkıldı. Halk bir kurtuluşa kavuştu. Fakat Allahın tekâmül kanunu bu inkilâbın üzerinde işliyecek, bunu bu halde bırakmayacak tekemmüle mazhar edecektir. Müminlere göre bunun izahı şöyledir: Allah kendi namına haksız, ve yolsuz hükûmet eden bir hanedanı bolşevik kullarını kullanarak ortadan kaldırdı. Birşey yapılmak için evvelâ yıkılmak lâzımdı. Yıkıldı. Şimdi yapılacaktır. Ve Çarın boş kalan yeri Allahın melkutü [hükümranlığı] için hazırlanacaktır.

Mümin olmıyan kimselere göre ise: «Allah yoktu. O, nama dayanıp tahakküm eden Çar kalkmakla meselede ortadan kalktı.»

12 inci haşiyenin devamı

Hakikatta:

«Rus inkılâpçıları; halkı kurtarmak için halkı tutan bağları kırdı. Halkı müstesna bir imtiyazla kullanmak isteyen Çarların istibdadından kurtardı.» Dimenin manası şöyledir:

« Allah kendi mülkünde fena hükümet eden ve Allahın mülkünü; şahsına çiftlik, ibadullahı kendine işçi, esir yerine koyan ve halktan insanlık haklarını nez' eden ve onlara kemâl ve inkişaf yollarını kapayan Çarlardan; Allah; mülkünü de halkını da kurtardı. Allah kurtarmak işinin il safhasında tekâmül kanunun icabı, hikmetlerinin icabı olarak Lenini ve arkadaşlarını kullandı.»

Her mahlûk; müsbet, menfî fitratlı her insan; Allahın elinde birer âlettir, malzemedir, Allah; istediğini islediği gibi kullanır, ve tekâmül kanunu icabı her şeyi tedricî bir tekâmül ile gayeye doğru yürütür. Her şey bir takım safhalardan merhalelerden geçerek tekemmül eder. Bolşevik rüesası, Rusyada bolşevikliği ilân etmekle ve zâhiri inkilâbı yaymakla fitratları değiştirdi demek değıldir. Rusya nüfusu içinde kimlerin fitratında inanmak mazhariyeti varsa onların içine bu inkilâbın tesiri yoktur. Onlar yine fitratlarını içlerinde yaşıyorlar. Netekim herhangi bir idare; Rusların aksine olarak herkes inanacaktır diye bir kanun vaz' etse; fitratları inkâr mazhariyetinde bulunanlara da bunun tesiri yoktur. Kanun tazyikyle insan; belki hissini izhar

12 inci haşiyenin devamı
dan korkar fakat yüreklerde; yine Allahın inandırdıkları inanır inandırmadıkları inanmaz.

Rusyada inkılâpçılar; halkı evvelâ düştüğü çıkmazdan, ayırdılar düştüğü vartadan kurtardılar, bu inkılâbın hakikatta ilk safhasıdır. İkinci safhası halkı hak ve hakikatin önüne koymaktır. Tekâmül kanunu durmadan ruhlar, fikirler üzerinde işler, adım adım, merhale merhale bundan sonraki safhaları hazırlar. İnsanlar herşeyi birden bir hamlede yapamazlar. Tekâmül kanununun hükümlerine tabi olarak evvelâ yıkarlar, sonra yaparlar. Yıkmak inkılâptır fakat gaye yapmaktır. Ve yapıcılık mahdud birşey değildir. Onun safhaları beşerî kemâli takip ederek gidecek, durmayıp yürüyecektir.

Bir yapıcılığı takip etmeyen hiç bir yıkıcılık; tamam değildir. Yalnız bir safhadır. Hayat safhaları bir denizin dalğaları gibi birbirini takip ederek üzerindeki şeyleri mütemadiyen sahile doğru götürür. Hilkat Âdemden beri beşerî hayatta kemâle doğru bu safhalar devam ediyor. Her sarsıntı bir hamlenin neticesidir. Her gerginlik bir terakkinin mukaddemesidir. Her şey; zamanla ve zamanın ihzar edeceği vesilelerle bir hakikata doğru koşup gider. Allahın dünyada melekûtunun bilâ vasıta carî olacağı kemâl devrine kadar bu sarsıntılar, müsbet, menfî fitrat müsabakaları, mücadeleri devam edecek fakat o mev'ut kemâl devrinin hulûlü ile menfîlerin vazifeleri sona erecek çünkü bütün

12 inci haşiyenin devamı
 hayatta münebbih fitrata lüzum kalmıyacak, müsbet ruhlar hakim olacak ve dünya müsbet fikirlere saha olacaktır.

Netekim mukaddes kitaplarda bu hakikatlar tasrih edilmektedir:

Musevî mukaddes kitaplarından:

KEMÂL

(Mezmurlar - 102 - 26): «Bunlar zaval bulur amma sen; bakîsin. Ve cümleli libas gibi eskiyecek, onları kaftan gibi değiştireceksin ve değişecekler.»

(Eş'iya - 45 - 7): «Nuru vücude getiren, ve zulmeti halk eden, selâmeti yapan, ve beliyeyi halk eden, bunların cümlesini yapan Rab; benim.»

(Eş'iya -46-4): «Ben yarattım, ve ben taşıyacağım ben götüreceğim ve ben kurtaracağım.»

(Eş'iya - 46 - 10): «Ben nihayeti iptidadan, vukua gelmeyen kadîmden ilân ederim. Tedbirim sabit olacak, ve bütün mürâdımı yerine getireceğim. Derim.»

(Eş'iya - 46 - 11): «Ben şarkdan yırtıcı kuşu, uzak yerden tedbirimi yerine getirecek adamı çağırırım.»

(Eş'iya -51 - 8): «Halâsım devir bedevir bâkî olacaktır.»

(Eş'iya -54-16): «Alet yapan demirciyi, ben yarattım. Helâk edecek yıkıcıyı dahi; ben yarattım.»

(Tesniye - 29 -4 (3÷4)): «Büyük mucizeleri gördünüz

12 inci haşiyenin devamı

ve lâkin Rab size bugüne kadar anlayan bir kalp ve görür gözler, ve işitir kulaklar vermedi.»

(Tesniye - 30 - 6): «Ve Allahın Rabbi bütün kalbinden ve bütün canından sevmen için; Allahın Rab, kalbini, ve neslinin kalbini, hıtan edecek [açıp hidayet nurunu içine koyacak] dırki hayatta kalasın.»

(Mezmurlar - 22 - 27): «Ve milletlerin cümle kabileleri senin huzurunda secde kılacaklar.»

(Mezmurlar - 66 - 4): «Bütün zemin Sana secde edip mezmur okuyacak.»

(Mezmurlar - 67 - 4): «Ve zeminde milletlere hidayet edeceksin.»

(Mezmurlar - 102 - 18): «Gelecek devir için bu yazılacak, halk olunacak kavim; Rabbe tesbih edecektir.»

(Eş'ya - 2 - 11): «O günde müteâl yalnız Rab bulunacaktır.»

(Eş'ya - 32 - 17): «Ve salâhın âmeli selâmet ve salâhın semeresi ilelebed asayiş ve emniyet olacaktır.»

(Eş'ya - 65 - 23): «Anlar abes yere yorulmıyacaklar ve belâ için çocuk doğurmıyacaklar.»

(Eremya -31 - 34): «Ve artık herkes kendi komşusuna, ve herkes kendi kardeşine, Rabbi bil diyerek talim etmiyecektir. Zira küçük büyük onların cümlesi beni bilecektir.»

(Eremya - 32 - 39) : « Ve daima benden kork-

12 inci haşiyenin devamı
 maları için ve kendilerine ve kendilerinden sonra evlâtlarına hayır gelmesi için anlara bir kalp, ve bir yol vereceğim.»

Rus inkılâbını yapanlar; Allahı inkâr eder görünmüş, olsalar bile, Allahın istediklerini tastik ve ifa etmiş vaziyettedirler. Çünkü; mademki gayeleri; netice itibarile halkı yükseltmek, halkı insanlık haklarına kavuşturmak, ve halk idaresinde adaleti, muvazaneyi, müsavâtı tesis etmekte, bu esasların teferrüatından ve vaz'î esasında varılan ifrat ve tefritten ve fikrî ihtilâtan sarfi nazar edilirse Allahın istedikleri de; her din de, esas itibarile bunlardır. Her insan gibi onlar dahi ilk hararetili devirlerinde ifrat ve tefrite kaçmışlardır.

Buda pek tabîîdir. Böyle olmasa tekâmül kanunlarının, tabiat kanunlarının mânası kalmaz. Her şeyi zaman, Allahın tekâmül kanunları düzeltecek, fazlalıkları tesviye edecek, ve eksikleri tamamlayacaktır.

Rusyadaki inkılâbın birinci safhasile Ruslar «Çarı nefyetmişlerdir. İkinci safhada hakkı ispat edeceklerdir.»

Biz müslümanlarda kelimeî şehadetimizde olduğu gibi hakkı isbat için evvelâ batıl ilâhları nefyederiz. Ruslarda; (Çar yoktur) demekle hakikatta şahadetin birinci cümlesini ifade ettiler. Fakat cümle tekemmül etmek için menfinin yerine hakkı ikame zarureti vardır. Ve bununda elbette zamanı gelecektir.

12 inci haşiyenin devamı

Zaman meşhuru kendi hükmünü icra edecektir, ve
(Çar yoktur Allah vardır) deneyecektir.

Ruslar zahiren içtimaî bir inkılâp ve teceddüt yaparken manen de bir ıstıfa tekâmül devresine girmiş bulunuyorlar. Muvazene neticesinde Ruslar mütekâmil bir neticeye ermiş olacaktırlar. Her inkılâp hareketi; nisbî bir tekâmül adıdır. Her hamle; bir amel ve aksülâmel suretinde hız alıyor. Hakikat bu mütehalif inhirafların ortasında, hattı faslıdadır. Ve netice olarak beşeriyete mal olacak olanda bu iki zıd tarafın tam orta arası istikametindeki terakkîdir.

Öyle zannediyorumki beşeriyetin en kuvvetli Allahcılarını yine Rusyede bolşevik idaresi altındaki insanların içinde inkişaf edecektir. Çünkü üzerlerindeki menfî telkinlerin tazyiklerin tabiatıyla yapacağı aksülâmel; bu hissi, bu gayreti yükseltecektir. Tabiat kanunlarının icabı budur. İnsanın neresine el uzatılırsa orada hassasiyet çoğalır, bütün alâka hisleri o tecavüz edilmiş noktaya toplanır. Herhangi bir tecavüz insanında münebbih tesiri yapar ve tecavüze oğrayan tarafı kuvvetlendirir. Binaenaleyh vicdan hürriyetine uzatılan elin tesiri de fitratında inanmak ruhu olanlarda inanmak, bağlanmak, sarılmak hissini âzamî hadde yükseltir.

İmdi muhakkak ki, fitraten Allahcı olanlar; Çar idaresinden ziyade şimdi daha uyanık, daha reşid ve kendi içlerinde imanlarına daha ziyade sahip ve akide-

12 inci haşiyenin devamı

lerine daha sıkı sarıldılar. Çarlık zamanında kimse böyle bir sıkıyı görmemişti ki bunun üzerine düşsün, vicdana el uzatılmamıştı ki bunun muhafazası gayretini duysun, bunun ziyayı endişesini hissetsin. Çarki manevî, muhkaddes mevkilere malikti. Onun o mevkii halka emniyet ve rahatlık veriyordu. Fakat rahatlık ile beraber gevşeklik, teseyyüb dahi veriyordu, ve onlar Allahtan ziyade Çara sarılmışlardı. (Allah Çarlardır, Çar Allahdır) diyorlardı halbuki Çar istismarcılarla ve istismarcılar Çarla idi, halkın her ferdi kendinin Hakka karşı ve halka karşı olan bütün vazife ve mesuliyetlerini Çara yüklemiş, sanki Çarı vekil edinmiş idi. Halka göre Allahu eniyi bilen Çardı ve her vazifeyide en iyi ifa edebilen; o addalunabilerdi. Çarın himayesine, gölgesine sığınmak, onun emirlerini ifa etmek en doğrusu idi. İşte halk Çarlık idaresinde böylece bu derece gafletlere düşmüştü. Vaktaki Çar kaldırıldı. Allah için Çara sarılanlar doğrudan doğruya Allaha sarılmak emrivakiinde kaldılar. Herşeyi Çardan bekleyenler Allahtan bekler oldular. Binaenaleyh her tazyik gibi bu tazyikte intibah ve tekâmüle sebep oldu, bazı memnuat vardırki onu akla getirir, ve ona dikkat nazarını celbeder. Yeniden alâkalar peyda ettirir. Ve insanı ona koşturur. İşte burada öyle oldu. Meşhur misâldir: «İş başa düşünce» derler. Evet iş başa düşünce; insan; o işe karşı vazifesini, alâkasını idrak eder. Ve onu benimser.

12 inci haşiyenin devamı

Dünyanın böyle koca bir cemiyetinin; kendini de kemâlini de, içtimaî bütün vazifelerim de ilâhî vazifeleriyle birlikte Çarın, bir insanın saltanatı uğruna feda edip kalması, elbette uzun zaman devam edemezdi, insan; insanlık vazifelerini bilmese, unutsa, veya ihmal etsede Allah buna ilelebed musaade etmezdi. Allahın malûm olan vasıfları ve alâka gayreti buna elbette mani olacaktı.

Diğer bir misâl:

Son İspanya dahilî harbinde tarafeyn ne için harp ediyordu? Dış yüzüne bakılınca; general Franko; din için harekete geçiyor, dinsizlere karşı harbediyordu. Kilise, ruhban sınıfı, zadegân sınıfı, arazi sahipleri, sermaye sahipleri emperyalist sınıf hep bu safta idi, fakat hakikatta din metalibi; karşı tarafta idi. Hak ve hakikat; hukukunu arayan halk kitlesinde idi. Çünkü dinin hikmeti vücudu halkı adalete, hukukuna mazhar kılmaktı. Yüksek sınıfların vücut bulması onların Halkten ayrılması demektir. Bu ise halkın zararına idi. Bir zümrenin kuvvetlenmesi diğerlerinin zâfa düşmesi demektir.

Yükselen tarafa nazaran alçalan taraf vardı. İşte bu; halk kitlesi idi, sınıfların tekevvünü ile içtimaî durumda muvazene bozulmuştu. Halbuki din; muvazene ve müsavata istihdaf eder.

İşte yükselirken halkı alçaltan sınıflara karşı İs-

12 inci haşiyenin devamı

panyol halkının isyanı esas hakka istinat ediyordu. Halbuki karşı taraf bu hareketi cürüm telâkki ediyordu. Çünkü kuvvete istinat ediyordu. Elinde kuvvet varken zayıfın hukukuna boyun eğmek kolay değildi. Halkçılık gayretile dünya komonizminin İspanya cümhûriyetçilerine yardımı; General taraftarlığı için büsbütün gayrete vesile oldu. Ve açtıkları mücadele takdis edildi ve buna komonizme karşı, dinsizliğe karşı mukaddes harp denildi. Hakikatta dava; muhtarip halkın idi. Hak; ezilenlerin, ıztırâp çekenlerin idi.. Bu dava; beşeriyetin binlerce senelik yegâne davası idi ki İspanyada patlak vermişti. Ve onun için İspanya harbini bütün dünya benimsemişti, her iki cepheye aynı milletin unsurlar iştirak etti, dünyanın her tarafından fikir adamları hulk kitlesini takviye etti, siyasî menfaatlerini düşünenlerde Franko cephesine yardım etti. Franko cephesindeki Alman ve İtalyan kuvvetleri karşısında Alman, İtalyan, Fransız, İngiliz, Rus hülâsa her milletten gönüllüler vardı, çünkü dünyada fikir dahi bu harp vesilesiyle bir varlık gösteriyordu.

İspanya vesilesiyle dünyadaki maddî, manevî kuvvetler birbirleriyle çarpıştılar. Ve neticede bu kuvvetlerin bu gün dünya üzerindeki nisbetleri ölçülmüş oldu. İspanyada sınıflar; yine yüksek mevki temin ettiler. fakat halkta bir büyük Hakka malik ve büyük bir meşhum olduğunu gösterdi. Ve bu hareket halk namı-

KEMÂL FASLI

Hilkat ve Hikmeti

(Adalet) faslında dinin hikmet ve gayesi adalet olduğunu gördük, adalette gayeninde; insanlığı ıztıraplarından kurtarmak, halkı ve ferdi insanlık haklarına kavuşturmak, cemiyette muvazene, ve refah temin etmek ve netice itibarile halkı kemâle götürmek olduğunu da gördük.

Şimdi akla gelen şudur. Acaba insanın yaratılmasındaki hikmet ve gaye nedir. Ve insan ki arzdaki mahlûkat içinde bir cüzüdü. Bu mahlûkatın vücuda getirilmesinin sebep ve hikmeti nedir. Ve arz ki bütün

12 inci haşiyenin devamı

na dünya hesabına bir tekâmül hatvesi oldu. muztarip beşerin ilk harbî İspanyada başladı. Durdu fakat bitmedi ve halk; insanlık hukukuna kavuşuncaya kadar kim bilir ne çetinliklerle karşılaşacak ne ıztıraplar çekecek. Bu ıztıraplarla ne gayretler göstermeğe mecbur olacak ve gayesine, rahatına kavuşuncaya kadar ne safhalar geçirecek.

İnsanları ister istemez intibaha getiren ve kemâle götüren ıztıraplardır. Halkın ıztırâbı kendi için inti - baha vesile olduğu gibi karşısındakiler içinde intibah - tan hali değildir.

Netice itibarile İspanya halkı ve sınıfları bu ıztıraplarla bir adım daha tekemmül etmiş ve birbirine yaklaşmış oldular.

bu âlemler içinde bir küçük âlemdir. Bütün avâlimin yaradılışında sebep ve hikmet nedir?

Hakikat şöyledir:

— KEMÂL —

Kemâl; dinin gayesi olduğu gibi halkında hem sebebi hem gayesidir. Binaenaleyh kemâl mevzuu ile alâkadar olmıyan ve olmıyacak ne ibtidada, ne inhitada nede bunlar arasındaki hayatta hiç bir şey yoktur. Çünkü hilkatte gaye kemâli izhardır. Allah; halkta kemâlini izhar için bu avalimi halk buyurmuştur. Ve bu kemâl hılhatla başlar ve devam eder.

İbtidada kâinat; muayyen kemâl kanunları içinde halk olunup faaliyete geçtiği gibi, muayyen hayat devreleri geçiren mahlûkatta; tekâmül kanunlarına tab'an daima tekâmül edecek mahiyette halkolunmuşlardı.

Şimdi akla gelen şudur:

Cenabı Hak kemâl izharına niye lüzum gördü, kemâlini izhara saik olan hikmet ne idi.

Onun sebep ve hikmetide muhabbet idi. Allahın kendine, kendindekilere, kendinden zuhur edeceklerine olan muhabbeti idi.

Hülâsa

Allahın bütün ef'alinin saiki muhabbet, zübdesi; kemâldir.

Çünkü:

A: Hilkatta asl olan gaye kemâldir. Hilkatin sebep ve hikmeti kemâli izhardır.

B: Dinde asl olan gaye kemâldir. Dinin sebep ve hikmeti kemâli temindir.

C: Din dünyada adaleti tesis için nazil olmuştur. Fakat bu ancak kemâlin. Zemînidir. Din; zemîni kemâle ihzar içindir. Gaye yine kemâldir.

D: Bütün kemâlâtada esas ferdin tekâmülüdür.

HİLKATTA SAİK MUHABBET

Herşey gibi hilkat dahi tabii ve mantukî bir sebeple bağlamıştır.

Şöyleki:

Bir sanatkâr; sanat kudretini haiz bulunmakla iktifa edemez onun zevkini sürmek için mutlaka onu izhar etmek ister.

Meselâ: Hanende kendi sesini dinleyebilmek için onu kendine göstermek ister, mimar da bu maksatla bir onu çıkarmak, işitmek ister. Sazende; bu maksatla sazını çalmak ister. Ressam, eserinin zevkine varmak için onu kendine göstermek ister, mimar bu maksatla bir mamure yapmak ve onu temaşâ etmek ister, ve ilâhare..

Canabı hak da buyuruyorki: (Ben gizlii bir hazi idim görünmeği sevdim ve halk ettim.) Demekki sani' hakikî dahi ilminde bilkuvve mevcut güzellikleri-

ni. kemâlini kendine göstermek için önüne çıkarıp koymak istemiş ve koymuştur.

Fakat Allahın yarattığı yalnız sadâ, nağme, hayal, levha değil hikmet ve tabiat kanunlarına tabi âlemler var. Her cüz'ü, her zerresi; canlı, müteharrik mah-lûkat cevval ve mütehalif fitratta insanda var. Âlemlerin nasıl başları kanunlara bağlı ise, bu nizamlarla semâda, fezâda nasıl faideli olarak yaşıyor ve hareket ediyorlarsa ve zümre zümre hayvanlar dahi nasıl kendi âlemlerinde birer hikmet ve hayat kanunlarına tabi bulunuyor ve mütesanit bir cemiyet halinde nizam ve intizam içinde yaşıyorlarsa insanların da başı boş olmalarına hikmeten, mantıkan imkân yoktur. Onlarında bir nizam ve intizama tabi olmaları pek zarurîdir. Ta ki onlarda da güzellik; esas olsun, çirkinliğe yol bulunmasın, işte insanlara gönderilen dinin hikmet vücûdu budur. Allahın kemâlinin yer yüzünde izharı!

Âlemdeki nizam ve intizamın vücudile sabittir ki âlemler gibi insanlar dahi bir tesadüfün eseri değildir. Tabiat; Allahın isim zahiridir. Tabiat; Allahın hilkat ve hikmet kanunlarının ifadesi ve neticesidir. Tabiat kanunu; âlemlerin nizamıdır, ve bu nizam onların dini demektir.

N İ Z A M

Din; herhangi bir fikir değil, her bir fikrin nizamıdır. Ve her nizamın ruhudur, özüdür. Her ferdin, cemiyetin hayatı, nizama, kemâlli ve kemâllendirici bir

nizama ihtiyacı tabiidir. Ki bu; dindir. Nizamı tesis ve idare edecek nazım ve hakim bir kuvvete de ihtiyaç zarurîdirki buda Allahtır.

Herkes dinlimidir. Değildir. Çünkü Allahın isimlerinin ve sıfatlarının mütehâlif hikmetleri buna manidir. (13)

MEŞİYETTE ASL OLAN TECELLİ

Şu esas daima hatırlanmalıdır ki, Allahın müsbet ve menfî tesirli isimleri tecelliyatında, ancak müsbetler asıldır. Çünkü (Allah) isminin cemi' olduğu bu isimler ki Allahın zatından tecelli ediyor, Allahın zatında asıl olan irade müsbettir. Müsbet irade daima ve her tahavülün neticesinde vaziyete hakimdir. Ve bütün

(13) *Hâşiye:*

Bu külliyyatın ikinci kitabı olan hakikat ilminde mufassalan görüleceği veçhile Allahın müsbet, menfî gibi mütehalif hükümlü isimleri, miatları vardır. İmanı telkin eden isimlerin terbiyesi yâni rubûbiyyeti altında bulunan insanlar mümin olurlar, bilâkis inkârı telkin eden isimlerin terbiyesi altında bulunanlarda münkir olurlar. Ve işleri güçleri inkârı izhardır. Bu kısım görünüşte itikatsızdır, fakat Allahsız değildir. Çünkü inkârı verende Allahtır.

Bu kısım dinsizde değildir. Çünkü dinin esasını teşkil eden nîzâmı kabul eder.

esmânın faaliyetine hakimdir. Önünde, sonunda hayata hakim olan, daimî müsbetlerdir. Çünkü cemiyette asıl olan hidayet mazharlarıdır. Nizamdır ve yapıcılıktır. menfiler ancak müsbetleri intibaha tahrik eden müsbet yolda gayrete getiren vesilelerdir. Binaenaleyh hakkın gazabı değil, merhameti asıldır. Harabiyet değil mamiyet asıldır, dalalet değil hidayet asıldır. Zulmet değil nur asıldır. Cefa değil safa asıldır. Çirkinlik değil güzellik asıldır. Fenalık değil iyilik asıldır. Aksi halde halığın ayıplı, kusurlu olması iktiza eyler. Halbuki Allah mutlak olarak güzeldir. Ve her işi iyiliği istihdaf eder.. Şer telâkki edilen acı şeyler hep hayrın münebbihidir. Mukaddemesidir netice itibarile hayırdır. Bütün esmâ tesirâtı hikmetlerle duludur. Hiç bir din yoktur ki iyiliği emir ve fenalığı men etmesin. Dinlerki hayatta asıldır. O halde asıl olan iyiliklerdir.

Allahın kemâl hikmetile bu âlemleri sevk ve idaresindeki usul ve âdetine (Allahın meşîyyeti) deniliyor. Ve işte bu meşîyyet Allahın idare tarzındaki irâde ve efallinin muhassılasıdır. Bütün müsbet ve menfî unsurları yerine ve lüzumuna göre birer hikmetle kullanan Allahın bu meşîyyetidir. hayranı bulunduğumuz bu mükemmel hilkat ve tabiat kanunlarını yaratan yaşatan ve her an her mevcudu muayyen bir gayeye götüren bu meşîyyet tarzıdır.

Kur'an kerimden:

(16(27)-Nahil(Neml)-86(88)): «Herşeyi lâıyıkı veçhile ittıkân eden Allahın sun'u ne mükemmeldir.»

MEŞİYYET VE DİN

Cenabı Hak her an tecellî eden iradeleriyle kâinatta, âlemlerde, hususî ve umumî, ferdî ve içtimaî hayatı ikame ve sevk ve idare ediyor. Ve yine yer yüzünde bu irâde tecellîleriyle ferden her mahlûkunu, tabiat ve hikmet kanunlarıyla, hilkat ve fitrat esasında yetiştiriyor, yine bu kanunlarla nebatatı ve hayvanatı ve devir devir inzal ettiği dinlerle insanları sevk ve idare ve cümlesini içtimaî birer nizama tabi bulunduruyor.

Umumî dinlerin nüzûlinden evvelde insanları idare eden. İçtimaî bir nizama tabi kılan; yine o insanların buldukları halin ve kabiliyetlerinin ve ihtiyaçlarının icabına göre tecellî eden Allahın iradeleri idi ki örf ve âdetler, sevkî tabiiler vücude getirmişti, ve bu taamüller; Allahın irâdeleri muhassalası ve din mefhûmunun iptidaî hali idi. Çünkü:

Her mahlûk, bir âhize cihazıdır. Her cihaz kendi kemâline göre bu iradeleri Alıp izhar eder. Ve ona kimi ilhâm, sünühat, kimi fikir ve buluş diyerek bir mahiyet verir.

İlk devrde din batında idi. İnsanlar; batın adamı

olacak hale geldikten sonra dinler nazil oldu ve batınla zahir birleşti. (14) Dinin iç ve dış hayatı vardır. İnsanı sevk ve idare eden iç hayatıdır, bu; içe hakim olan ve

(14) Haşiyeye:

MABÛD İHTİYACI

İnsanın her devirde, daima kendini kurtaracak-koruyacak bir kuvvete ihtiyacı vardı, hattâ kendini korkutan şimşek ziyalarının, gök gürültülerinin, karanlıktaki hayallerin, hülâsa; her korkutanın üstünde bir korkutan bir koruyan arıyordu, ve böylesine evlâdını kurban edecek kadar fedakârlığada hazırdu, nitekim, putlara uzun zaman insan, evlât kurban edildi. İnsanın iptidailiğinde bilgisi az, akli kısa, rüyet dairesi dardı. Ve bütün derdi bu küçük rüyet dairesinde toplanan müphem mahiyetli, esrar taşıyan şeylerin tehdidi idi, işte insan; evlâdını, yaşamak için, canını ekmeğini kurtarmak için feda ediyordu. Ve evlâdını kendi canı için feda etmektele iptidailikteki hodendişliğini, egoizmini gösteriyordu, insanlar; Allahu tanıdıktan sonrada Allah için halkda fedakârlık gayreti duydular ve yalnız evlâtlarını değil kendi canlarınıda halk için feda eder oldular, ve nezîrlerini; kan isteyen puta değil, haşmeti, saltanatı için kurban isteyen putlara değil, halk için cemiyet için fedakârlık isteyen Allaha yaptılar. Bizim hiç bir şeyimize zati itibarile hiç bir ihtiyacı olmayan ve bizden herşeyi yine kendimiz için isteyen Allaha yaptılar. Bütün mukaddes kitaplar; Allah muhabbetini; her

14 üncü haşiyenin devamı

muhabbetin üstünde tutmağı emrediyor. Ve bu meyanda çoluğunun, çocuğunun malının, mülkünün, servetinde isimlerini sayıyor. Fakat bunları bana getir, demiyor, bunlarla komşuna, cemiyetine yardım et, hizmet et. Bu uğurda neyini kaybedersen onları yolunda kaybetmiş sayarım ve kaybolan o şeyler yerine kaybolmayacak olan Ben kaim ve sana mal olurum diyor.

İşte beşeriyet ilk gününden itibaren Allahın rahmanî kuvvetine, beşeriyeti koruyan, doyuran bu kuvvete, hayat yolunda her işi kolaylaştıran başartan bu büyük kuvvete, her adımda müşküllerini çözecek, önündeki karanlıkları aydınlatacak bu kâmil kuvvete, kapanan yolunu açacak, ve küçük aklının durduğu yerde onu ilhamları ile yedecek, uçurumlardan onu adım adım tutarak geçirecek alâkası tam bir kuvvete, bir şeyden korkmaz, birşeyde şaşmaz, yanılmaz yenilmez, kuvvete beşeriyetin ihtiyacı vardı, bu ihtiyaç ruhunda ilk devreden itibaren asıl ve esastı. Ezeli ve ebedi idi. Ve insan bu maksadla devir devir neyi seçmiş ise ona mabûd demişti. Ve kabilesinin örf ve âdeti ona din olmuştu efsane ve hurafelerle cazibelendirilen telâkkilerde ona mistik bir fikir veriyordu.

Fakat hiç unutmuyalım ki sevki tabii addettiğimiz herşey.[gerek hayvanda gerek insandaki her irade ve hareket] hakikatla yine Allahın iradelerinin mahlûkta tecellilerinden ibarettir. Her mahlûk birşey yaparken (işime geldi yaptım, içime böyle geldi böyle yaptım)

14 üncü haşiyenin devamı

demez mi, işte hakikata bu içe gelen şey Allahın iradesidir. Bilmeyenler; bu içe gelen şeyi içinde zuhûr etmiş, yoktan var olmuş, birşey zannederler. Kimi kendi cihazının bunları kendi içinde tezgâhlayıp imâl ettiğini farzeder. Halbuki bunun menbaı Allahtır. Bu Allah-tan gelir. Akıl; toplu, bloke müdahhar birşey değildir, Heran esen, akıp giden birşeydir. bir kaba mütemadiyen dökülen taşıp giden su gibi ki; su; kabın cinsinden olmadığı gibi, su kabta zuhur etmiş birşey de değildir.

Her devrede put perestler içinde kendine tapanlarda görülmüştür. Fakat bu; kab için suya halikım demek gibidir. Yine devir devir bazı zümreler kendilerini dinsiz ve Allahsız yaşadıklarını zannetmişlerdir. Bunlar da hakikatta ne içyüzlerini görebilmişlerdir. Nede içlerinin her an münasebet ve irtibatta bulunduğu ana menbaı seçebilmişlerdir. Bu gibilerde dinin yalnız ismi ortadan kalkmıştır. Halbuki cemiyetlerine hakim olan içtima nizam yine dinden mülhem ve dindir. Ve bu zümreyi vücade getiren insanlarda din mefhûmu cemiyetten fertlere değil fertlerden efâl ile cemiyete münteşirdir. Din yok diyenlerin göğüsleri, bir takım prensipler, kanaatlar ile doludur. Buna iman demezlerde prensip, fikir derler. Ve Allaha değil kendi varlıklarına veya herhangi bir akıllı, malûmatlı, hikmetli adamın vücudüne ülûhiyet izafe ederler. Bunların hepsi hakikatların sathımında dış yüzünde kalmak meselesidir. Herşeyin bir ardı vardır. Ve her şeyin kökü sudadır. Her fikirin,

14 üncü haşiyenin devamı

her ilmin, her şüurun her hikmetin bir tecelli noktası birde geldiği menba vardır. Sathî, mahdud nazarla bakanlar; yalnız zûhur noktasını görmekle iktifa edenlerdir. Cereyan istikametini aramak ve asıl menbaı bulmak istemiyenlerdir. Her devirde, her zümrede, ortaklık yere hakim olan ve kanun, nizam mahiyeti alan her fikrin her prensibin menbaı, menşei; Allaktır. Hangi devirde olursa olsun bir insanın fert ve cemiyetin salâhı, nizamı esasında söylediği her söz ettiği her nasihat yaptığı her vesaya; din ruhundan mülhemdir din mef-hûmuna dahildir.

Çocuğu cemiyete gireceği yaşa kadar evinde. Ana dizinde ailesi muhitinde terbiye eden onu fikren ve hissien yetiştiren ailenin üzerinde Allahın eli vardır. Dinin, ana baba ve aile efradına ecdad telkinlerle vücude getirdiği kültürde dinin ruhu vardır. Müdahaleden masun olan evleri yalnız Allah dırki müra-kabe ediyor. Ve onun iradesi ailede tecellî ediyor. Gerek zümrelere gerek ailelere hakim olan zihniyet nekadardır ana din esaslarına uygun ise o zümre o aile o derece mütekâmilidir ve selâmettedir. Ve selâmet unsurudur. Aksi halde tekâmül kanununda kabiliyeti henüz gerilik gösteren unsurdur. Onu tekâmül kanunları muhitine ve kabiliyetine göre ilerletecektir yine tekâmül kanununun tevlit edeceği hadisât tedricen onu intibaha ve salâha sevkedecektir.

beşerî devre merâtibine göre kullanan; herhangi bir iman, ve manevî kuvvettir. Dışıda temin eden herhangi bir inzibat, nizam ve intizam fikridir. Bununda menbaı içdedir. Gerek içte tefekkür için noktai hareket; gerek dıştan faaliyet için noktai hareket iyiliktir. İyiliği sevmek, iyiliği düşünmek ve fenalıktan ikrah etmek ve iyilik için gayrete gelmektir ve mümine lâzım olan; bu gayreti doğru bir imandan almaktır. Bu gayretin derecesi Allah aşkı halk muhab-

14 üncü haşiyenin devamı

dalâlete düşenide dalâlete düşürenide yaratan ve ilham eden Allahtır.

Kur'anı kerimden:

(84 - İnşıkâk - 19): «Siz insanlar halden hale tahvil olunursunuz.»

(13 - Raâd-39(38)): «Her zaman için bir kitap vardır.»

(91 - Şemis - 8): «Fücûrunu da takvasınıda ilham etti. »

(6 - En'âm - 164): «O herseyin Rabbidir.»

(37 - Safât - 96): « Ve Allah sizi ve amellerinizi halk buyurdu.»

(6 - En'âm - 125): «Allah hidayetini murat ettiği kimsenin kalbini islâm için [teslimiyet için] açar ve idlâlini murat ettiği kimsenin kalbinide okadar sıkır ve kasvetli kılarki iman; ona göklere çıkmak gibi güç ve imkânsız gelir.»

beti ile mütenasiptir. Allah için iyilik aşkı, ve iyiliğe muhabbet! insan; insanlara her iyiliği Allah için yapar ve karşılığını insandan değil Allah'tan beklerse, daima bu idealinde kuvvetlenir ve insanlarla dost kalır. Aksi halde şevki çabuk kırılabilir, insandan ve her insandan her iyiliği bulamayınca yese düşebilir. Bu hal onun insanlığı için bir ziyadır. Ve insanlık için bir irticadır. İnsan bilmelidir ki kendisinden dahi iyi insan vardır. Ve karşılıkları vermek Allahın yed kudretindedir. Ve insan himmetini, gayretini; herhangi bir insanın gayretile değil hakikatin icabile biçmelidir. İmanda inanmak, bilmek kâfi değildir. İttikâ, yâni emirleri bildiği hakikatları sevmek ve yapmak lâzımdır. Allaha sadakat ve hakikatlara vefa lâzımdır. âmme kabulüne mazhar olmuş her nizam; din mefhumunun şumulüne dahil bir şeylerdir.

Din; akla ihtiyaç gösterir. Hakikatta herkes az çok ferdî ve içtimaî nizama tabi olarak din mefhûmu dahilinde yaşar, mecnundan gayri herkes bilerek, bilmiyerek, isteyerek istemiyerek cemiyet içinde bir nizama tabidir. Ve dinin şumulü dahilinde bir hayata dahildir..

Din; Allahın melûkûtının [hükümrânlığının] dünyaya müteveccih cephesidir. Allah; göklerdeki âlemleri ve arz ile içindeki mahlûkatı yalnız yaratıp bırakmış değildir, her birinin ferdî tekâmülü ve içtimaî

hayatı için birer nizam koymuş onları hıkkattaki mura-dına, hikmetine göre idare etmektedir. Her ferdin izhar ettiği irade; Allahın iradesinden bir kısımdır. Ve o ferdin hayattaki fitrî kabiliyetine göre o tecellî etmektedir.

Bunun en bariz misâli: Hayvanlarda görölmektedir. Hayvanattada ferdî ve içtimaî iki nizam hüküm sürmektedir, hayvanlar dahi Allahın iradelerini kendilerinde izhar eden birer cihazdır. Sevki tabii denilen hareketleri hayvanlar hiç bir talîme muhtaç olmadan doğdukları günden itibaren yaparlar. O yüksek nizam-lara hareketlerini ne mükemmel uydururlar. Ve böylece Allahın kendi haklarındaki iradelerini bir vasıta mahiyetinde izhar ederler. Çünkü yerde, gökte her âlemde müctemian ve her zerrede münferiden tezahür eden hayat gibi irade ve hareket dahi Allahın iradelerinden ve esma faaliyeti netayicinden ibarettir. Allahın nurundan hariç hiç bir zerre yoktur. Cenabı Hakkın kendi tarifine göre Allah; göklerin ve yerin nurudur ve her şey'i muhittir, ve her şey onun hükmü ve iradesi ve tasarrufu altındadır. Binaenaleyh O istemedikçe kimse birşey isteyemez ve birşey yapamaz, küçük, büyük her mahlûku, her zümreyi, yaşatan, yetiştiren sevk ve idare eden odur. Koruyup gözeden odur. Her bir mahlûku ile fasılasız münasebeti ve alâkası vardır.

Nizam, İntizam, terbiye, tekâmül, bu münasebet ve alâkaların neticei tabiiyesidir. Ki muhassalası sevki tabiî ve dindir. Ve esasları, iyiliği yapmak ve yaptır-

mak vefenalıktan sakınmak ve sakındırmaktır. Teşvikler, tahzirler, mükâfatlar, cezalar hep bu esasın müeyyideleridir. Binaenaleyh hayat din ile kaimdir. Çünkü hayat emniyet ve içtimaî nizam ile kaimdir. Din Allahın mülkü olan dünyada Allahın malı olan insanların, hayat şartlarını, tekâmül yollarını gösteren, saadet ve selâmeti tayin ve te'mîn eden ilâhî bir kanundur.

İnsan emniyetten ve hayat şartlarından müstağnî kalamazki dinden müstağnî kalsın. İçtimaî nizamdan alâkasız kalamazki din mefhûmuna lâkayt kalsın.

Gerek insan ve gerek hayvan gerek nebat ve gerekse cemadda tecellî eden ahval ve havâs ki Allahın iradelerinin tecellisi neticeleridir. Bunların heyeti umumiyesi Allahın âlemdeki meşîyyetidir. Yâni âlemi Allahın kendi âdet ve usulüne göre bizzat sevk ve idaresidir. Din; meşîyyetin dünyaya ve insanlara teveccüh eden umumî kavaididir. Bu kavaidin hayvanlarda, nebat ve cemaddaki tezahüratına sevki tabii veya hal tabii denilmektedir.

Zümrelerin, beşerî seviyelerine göre bu ana menbadan aldıkları ilham ile kabiliyet ve ihtiyaçlarına göre koydukları, tatbik ettikleri nizamlarada örf ve âdet, veya kanun denilmektedir. İçtimaî nizamı, emniyeti, ve beşerî hakları ve insanlık inkişaflarını temin ve himaye eden her mukarrerat; dinin ruhuna, esasına uygun ve şümulüne dahil hakikatlar ve insanın yaşamak terakki, tekâmül etmek imkânlarını temin eden medenî esaslardır.

İlâhî iradelerin muhassalası din olduğu gibi bu iradelerin muhtelif seviyeye göre az çok fakat bilâ istisna tatbik edildiği dünyada Allahın hükümranlığının tecelligâhıdır. Çünkü geri olsun ileri olsun nizamsız, rabıtasız, ve emniyetle alâkasız cemiyet, içtimaî hey'et olmadığı gibi cemiyetten müstağni fert dahi yoktur.

Her cemaatin yaşadıkları kanunların teferruatta farklı olması esastaki birliği ihlâl edemeyeceği gibi teferruatın tamamile birbirine benzemesine de imkân bulunamaz. Bir elbisenin her vücade uymasına imkân olmadığı gibi aynı elbiseyi her iklimde, her işte, her mevsimde giymek de makul değildir. Dinler; beşerin yaşına başına göre onu inzibat altında bulunduracak surette hikmetle tanzim edilmiş olduğu-gibi onun mevludu olan kanunlar, nizamlarda zümrelerin kemâl derecesine göre şedit veya mülâyim tanzim edilmiştir. Gaye şiddet değil inzibatı temindir her insandaki saygı, umumî haklara, âmme vicdanına hürmet ve alâka; insanlık ve tekâmül seviyesine göredir. Mütekâmil ferdin yalnız söze ihtiyacı vardır. Tehdide veya teşvike değil, çünkü onda civadan taazzüv etmiştir. Tehdit ve teşvik müeyyideleri onun içinde yaşamaktadır. O ihtar edilen sözün hükmünü icraya kendiliğinden hazırdır. İhtara olan ihtiyacıda yalnız hususî nizamlar içindir yoksa umumî kaideleri o fark ve temyize muktedir bir haldedir, cemiyeti, hukuku umumîyeyi, âmme vicdanını, insanlık gayretini alâkadar eden bir şeyi onun gözü gördümü, artık dave-

te ihtiyaç göstertmeden kendisi hizmete, yardıma koşar, bir polis gibi bir zabite unsuru gibi harekete geçer, işim var demez, neme lâzım demez, bana ne demez. İşte o insan; cemiyetin hakkile malıdır. Öz evlâdıdır. Cemiyette onun hakkile malıdır, o cemiyet hesabına kendi için koşar gibi koşar, evlâdı için atılır gibi atılır. Fertler, cemiyeti kendi seviyesine göre kurar ve cemiyetler fertleri kendi seviyesine ve telâkkisine göre kullanır, fertte, cemiyette tekâmül yolundadır. Kâh gaflete düşer bir ıztırâp; münebbih olarak ikaza yetişir, bu sarsıntı; bir intibah yapar, bu bir tekâmül hatvesidir insanlar Allahın melükûtunun arzda kemâlile tecellisine kadar, kâh gaflet ve ıztırâp, kâh intibah ve tekâmül içinde kendilerini bekliyen mevût devre, kemâl devrine kadar ister istemez gidecekler kemâl yolunda terakkî edeceklerdir. Allahın meşiyeti bunu iktiza ettirmektedir.

KEMÂL DEVRELERİ

Beşeriyetin çocukluk, gençlik ve olgunluk yaşlarının iktizasına göre her devirde beşeriyetin kemâl için nokrai hareketi ve gaye istikameti şu safhaları geçirmiştir:

Musevî dini noktai hareket olarak Allah korkusunu gaye olarak Allah muhabbeti ve dünya nimetlerini göstermiştir. Beşeriyetin o devredeki yaşı başı ve Benî İsrâîlin pek büyük ıztıraplar ve pek büyük mahrumiyetler içinde bu dine sarılmış bulunmaları ve muhi-

tin kâmilten put perest olup yeni dinin cazibelerini merak ile araştırmakta olmaları hikmetine mebni dünya nimetleri hep göz önüne konmuş ve ahretten bahsedilmemişti.

Hiristiyanlık ise noktai hareketi Allaha muhabbet ve gayeyi insana ve kemâlâta muhabbeti ve mükâfat olarak hayatı ebediyeyi, ahret nimetlerini göstermişti. [ahret fikri ahret nimetleri, bu din ile tebşir olunmuş ve tevazzuh etmiştir.]

Müslümanlık ise Allah korkusunu esas tutarak Allaha muhabbeti halka muhabbeti ve halkı kurtarmağı gaye göstermiş, ve dünya muhabbetini esas tutarak ahret nimetlerini gaye olarak göstermiştir, binaenaleyh evvelki iki dinin esaslarını bir araya toplamıştır.

Maamafih bu üç dinin her biri bilâ istisna insanları sevmek ve insanlara karşı adaletle şefkatle, diğergâlıkla hareket etmek hususunda tam bir birlik göstermişlerdir.

Bu üç dinin iman esaslarında (tam dünya), (tam ahret), (hem dünya hem ahret) gibi üç safha arzetsmelerinin sebebi beşinci kitapta [Din ve telâkkileri kitabında] mufassalan izah edilmiştir.

DEVRELERE GÖRE İHTİYAÇLAR

Museviler; Allahın melükûtu [hükranlığı] idaresinde sahrada geçirdikleri kırk senelik kısa bir hayat zarfında tamamen huzur ve sükûna kavuşmuş ezici ıztırâplarından kurtulmuş ve bütün hayatta o nimetin,

o içtimaî adaletin, müsavatın uhuvvetin, muvazenenin daima yer yüzünde devamını [büyük intibahlar neticesi] ister ve bekler olmuştur. Ve tevhit dininin o yaş-taki çocuklarında henüz ahret fikri olmadığından hep dünya nimetlerine emel hasredilmiştir.

Hıristiyanlık ise Musevîlerin mükerrer esaret ve ıztırabları neticesinde nazil olduğundan [dünya ıztırablarının ahret nimetleri ile telâfi ve tesellisi esnasında ahret hayatına ümit bağlanmış ve evlât ve ahfadın mevcut ıztırâplardan atiyen olsun kurtulması için] Allahın melükûtunun ahret gibi dünyayada gelmesi emel edinilmiştir.

Müslümanlığa gelince: O; hıristiyanlık gibi put-perest Roma ve Yunan imparatorluklarının mutlak hakimiyeti altındaki sahalarda değil bu gibi büyük muhalif kuvvetlerin ve mevâniin sultanı haricinde kenar bir sahada inkişaf fırsatını bulmuş ve Allahın melekûtuna muvafık hür ve müstakil bir idare kurabilmiş ve bunu, bu ruhtaki halk idaresini velev yarım asır kadar bir müddet olsun, kabiliyeti tatbikiyesini filen göstererek idame edebilmiştir. Asya ve Afrikadaki bütün mânevi varlık elyevm o yarım asırlık inkişafın mîrâsıdır.

Müslümanlarda bu yarım asırda Allahın hükümlerinin devrinin lezzetini, nimetlerini tadmış, halk idaresinin tam bir müsavat, uhuvvet, adalet, ferağat ve

diğergânilik ruhu içinde yaşamış ve halk hakimiyetinin insanlık ruhuna ve beşerî bünyeye nekadâr uygun olduğunu, ferdî ve içtimaî hakları nekadâr tatminkâr ve salim hislere nekadâr rahatlık verici olduğunu on üç asır evvel tecrübe etmişti.

Hayatta bu idareyi yâni halkın kurtuluş ve kalkınış ve kendi kendini idare etmesi fikrini kendine mefkûre edinmiş idi.

Müslümanlar; ahret hayatını, hayatı ebediye nimetlerini; dünyada halk lehinde canlarile mallarile yapacakları ferağatin ve fedakârlığın bir mükâfatı addederler. Ve gözlerinde yaşamak ile ölmeği şarta muallak bilirler. İnsan gibi yaşamak veya insan gibi ölmek! şartları gibi. Hazreti İsâ aleyhisselâm da aynı esası telkin etti. Ve [benim yolumda yürümek isteyenler haçımı arkasına yüklesin - yâni kellesini koltuğunun altına alsın] dedi. Fakat o devir; hayatına musait olmadığı gibi bu kültürün taammümünede musaaait olmadı. Ümmeti henüz yüzyirmi kişi iken dünyadan çekilmeğe mecbur edildi.

Bizim Peygamberimiz ise, taalimini tatbik edecek, tamim edecek ve bu esasata müstenit bir idare tesis edecek zaman, mekân ve imkân bulabildi. Ve bu taalim yarım asır zarfında Kafkasyadan Çin ve Hind denizlerine kadar. Asyada, Arabistanda hattâ yakın şark ve Anadolu da kültür olarak taammüm etti ve yerleşti. Teşkilâtsiz, ıssız yerler halkı halâ bu kültürle yaşıyor.

emniyet ve asayiş, içtimaî nizamı bu kültür yaşatıyor.

KEMÂL FAALİYETİ

Maddî, manevî herşey mütemadiyen tekemmül ediyor. Herşey bir kemâl cereyanı içinde mütemadiyen akıp ilerliyor. Ve herşey bilâfasıla aynı kemâl istikametini takip ediyor durmak yok gerilemek yok ara vermek yok.

Her nesil; hayat deryasında dalğalar halinde birbirini takip ederek sahile koşuyor. Sona gelmekle ve kemâle ermekle, hak ve hakikatına kavuşuyor. Fakat bütün bu hareket ve faaliyetinde; âlemdeki herşey, her cüz'üferd, her insan kendi yolunda mütemadiyen terakki ve tekemmül ediyor. Kemâl ruhu her bir şeye hakim bulunuyor.

Mahiyeti asliyesi birer ahize cihazından ibaret olan herşey her an hem kabiliyetinde, hem mahiyetinde tekemmül ediyor. Her an velâyenkat' tecellî eden Allahın kemalâtını, füyûzatını mütemadiyen daha mükemmel alıyor ve daha mükemmel nakil ve izhar ediyor. Hemde ardında kendinden daha kabiliyetli bir nesil bırakarak gidiyor, ve arkasında daha kâmil bir devir bırakmış oluyor.

İNSAN

Bu kemâlâtın avamili ve vesaiti; hem ilâhî tecelliyat, hemde mevcut bütün mahlûkat ve anlarda bil vasıta tecellî eden ef'at ve harekâttır gökteki âlemler ve gökten yere gelen nimetler bütün bu vesaitte dahil ol-

duğu gibi yerin üstünde ve yüzünde ve altındaki bütün şeylerde bu vesait silsilesinden birer şeylerdir.

Fakat bunların en kabiliyetlisi insandır. Ve Kur'anı kerime göre (2 - Bakara - 29) herşey insan için yaratılmıştır. Ve (2 - Bakara - 30) Allah insanı yer yüzünde halife kılmıştır. Çünkü Allahın kemâlâtına tecellîye esas vasıta olan insandır. (15) Diğer mahlû-

İNSAN

(15) *Hâşiye:*

Musevîlerin mukaddes kitabından:

(Hurûc - 9 - 16): «[Rab Musaya] ve hakikaten seni hemen bunun için yâni sende kudretimi izhar etmek ve ismim bütün dünyada ilân olunmak için ikame eyledim.»

Kur'an kerimden:

(64 - Tegabün - 3): «Ve sizi en güzel surette tasvir etti.»

(95 - Tîn - 4): «Muhakkak insanı ahsen surette halketti.»

(17- Esrâ-71(70)): «Biz benî âdemi mükerrerem kıldık»

(33-Ahzâb-72ve73(72)): «Biz emaneti [tekâlifî] göklere ve yere ve dağlara arz ettik. Onu yüklenmekten imtina ettiler, ve bizde onlara acıdık, emaneti insan yüklendi.»

(15 - Hacer - 29): «Ve ona ruhumuzdan üfledik.»

kat vasıtanın vesaitidir. Ve insanın kemâl vezâifinin tecellîsi için bakasına, hayatına ve faaliyetine yardımcıdır. Şu halde din; insan içindir, ve dinin hikmeti insanı nefsî temayülâtına değil, kemâlin icabına tabi kılarak kemâl unsuru yapmaktır.

15 inci haşiyenin devamı

(2 - Bakara - 29): «O Allah dırki yer yüzünde ne varsa cümlesini sizin için halketti.»

(45 - Câsiye - 13): «Göklerde ve yerde olanların cümlesini kemâl fazl ve kereminden size musahhar kıldı. Muhakkak bunda tefekkür eden kavm için âyetler ve ibretler vardır.»

Hâdis şerif :«Kendinin bin misli hayra yetişen insandan başka birşey yoktur.»

Hâdis şerif: «İnsanın sırrı [cevheri] benim sırrımdır. Ve benim sırrım onun sırrıdır.»

Hâdis şerif: «Allahü Tealâ âdemi sureti üzere halk buyurdu.»

Musevî mukaddes kitaplarından:

(Tekvîn - 1 - 27): «Allah insanı kendi sûreti üzere halk buyurdu.»

(Tekvîn - 1 - 26): «Ve Allah müşâbehetimize göre sûretimizde insan halk edelim. Ve onlar denizin balığına ve hava kuşuna ve hayvanata, ve bütün zemine ve zemin üzerinde sürünen haşeratın kâffesine hükmediyor dediler.»

(Tekvîn - 1 - 28): «Ve Allah onları [insanı] mubarek kıldı.»

Hayvanat; kendi içtimaî nizamlarını Allahın meşiyeti iradesinden alıp izhar ederler. Hakkın iradesi her hayvanda sevki tabii halinde tecellî eder.

İşte tabiî hareketi hayvanda izhar eden; Allahın meşiyeti altındaki tabiat kanunlarıdır. Allahın isim zahiri tabiattır.

Nebat dahi kendi tenebbüt ve neşvünümâ imkân ve kabiliyetini; nuru her şeyi muhit ve her zerreye nafiz olan Allahın iradesinden alıyor.

Allahın herşeyi muhit olan kudreti ve tasarrufu her nebatın hayat umumîye ve hususiyesini idare ediyor. Her nebatın her zerresini ihata etmiş olan Allahın rübûbiyyeti o zerrelere yaşatıyor, inkişaf ettiriyor, renk, koku, kimyevî, ve uzvî ne gibi hassaları varsa her an bilâ fasıla onları ona veriyor, Ve kendi kanunları dahilinde onu yaşatıyor. Ve istihalelerden geçiyor, cemadde öyle.

İNSANIN VAZİFESİ

Hilkatta gaye kemâlin zuhuru olduğuna göre din; gaye değil vasıta demek oluyor ve bu vasıta ile insan kemâlin zuhurunu temin ediyor, tatbikatı ki dünyayı imâr ve temdindir; bakınız bunun mebdei ve esası nasıl başlıyor:

İnsanın vazifesi

Tevrat şerifden

(Tekvîn - 3-22(22÷23)): «[Allah Âdeme] hayat ağacından dahi alarak yeyip ilelebed yaşayasın dedi, im-

di, Rab Allah onu alıldığı toprağı timar etmesi için adin bahçesinden [cennetten] çıkardı.»

Bu âyetteki iki esas manaya çok ehemmiyetle bil-hassa dikkat nazarını celp ederim. Çünkü bu âyet bütün dünyaya şu hakikatları bildiriyor.

İnsan dünya yüzüne iki esas vazife ile inmiştir.

Birinci: Ruhî tekâmülü izhar

İkincisi: Arzı imar. [maddî kemâlâtı izhar]

Âyetin birinci fıkrası olan şu ibareden «hayat ağacından dahi alarak yeyip ilelebed yaşayasın» ifadesinden çıkan mâna şudur:

«Cennetteki memnu ağaçtan nefsinе uyarak, nefsin için nasıl yedin ise ruhunu tasfiye etmek için hayat haddesinden dahi geçmek üzere arza ineceksin, bu vesile ile hem neslini ibkâ edeceksin, hem nefsinе faydalı olan şeyleri inkişaf ettirip kemâllendireceksin, ve hemde ruhî inkişafırlara çalışacaksın, ruha ıstıfa temin edeceksin ve hayatı ebediyeye mazhar olacak derecede, ve bana yükselip kavuşacak derecede ruhan gıdalanacaksın, kemâlleneceksin.»

Âyetin ikinci fıkrası olan şu ibareden «Rab Allah onu, alıldığı toprağı timar etmesi için cennetten çıkardı» ifadesinden de çıkan mana şudur:

«Yeryüzünde alâkan ve vazifelerin vardır. Ruhunun taşıyacağı bedenın mayası topraktır. Semânın nurunda yaratılmış olan ruhun arzın nurunda hasıl olan uzviyetle birleşecek. Sen müsbet, menfi temayüller arasında bir mücadele hayatı geçireceksin temayülleri-

nin bir nevi arzın imarına, temdidine vesile olacak temayüllerinin diğeride insanlığı, insaniyeti yükseltip kemâle götürecek netice itibarile maddî ve manevî kemâlin zuhuruna vasıta ve vesile olacaksın, ruhaniyetinde muharrikin ruhanî temayüllerin ve gıdalar olacak, maddîyatta muharrikin nefsî temayüllerin ve maddî gıdalar olacak ruhun ahret için çalışacak nefsin dünya için çalışacak bu iki muharrik kuvvet seni daima çalıştıracak muhassalası manevî ve maddî kemâl olacak. Mesaini tertib ve tanzim edip neticelerini semeredar edende ancak benim iradelerim olacaktır.»

İşte Cenabı Hak Âdemi, ruhanî yurdu olan semadan böyle ayırdı ve bu maksadlarla yer yüzüne indirdi. Ve ona bu esas vazifeleri, kemâle hizmet vazifelerini verdi, ve dünyada bu işleri görmek için ona dünyalık bir beden giydirdi.

Topraklan olan bu bedeni taşıdıkça insan; dünyayı imar ve temdin vazifesini yapacak, kâh yıkıcı, kâh yapıcı görünecek fakat hakikatta yapmak için yıkacak ve kemâl için yapacak ve neticede vazifesini yapmış olacak maneviyatta da öyle, kâh mümin, kâh münkir görünecek, kâh bozar, kâh düzeltir görünecek, kâh ifrata kâh tefrite kaçacak, fakat hakikatta, her ikisinin muhassalasında, semeresinde yürümüş olacak bütün bu bozmaklar, düzeltmekler, mütemadî bu tadilât ve islâhat kemâle hizmet etmiş olacak.

İnsanın dünyada şahsî vazifesi bitince bedenini

çıkartıp toprağa iade edecek ve ruhunu geldiği tarafa iade için semaya dönecektir.

Kur'anı kerimden:

(7 - A'râf -11): «Sizin ruhlarınızı halk etti. sonra sizi bu surette suretlendirdi.»

(7 - A'râf - 25) : «Onda yaşar ve onda ölür, ve ondan çıkarılırsınız.»

Bu mevzua ait diğer müeyyideler (16) numaralı hâşiyededir.

AKİBET FİKRİ

(16) Hâşiye:

(Vâiz -3 - 18): «Ben kalbimde benî âdem hakkında dedim ki Allah onları tecrübe edecek ve kendileri [cismaniyetleri itibarile, cismaniyetlerinin toprakla alâkası dolayısile] hayvan olduklarını görecekler.»

(Vâiz - 3 - 19): «Zira âdem oğluna vaki olan şey birdir. Biri nasıl ölürse, diğeri de öyle ölür. Ve kâffesinin nefsi [yâni cismaniyetin muhassalası ve müessirâtı ve temâyülâtı] birdir. Ve âdem'in hayvandan ziyade fazileti yoktur. [Yâni cismaniyetin muhassalası olan nefsinin ve uzviyetinin icabı olan temâyülât; hayvânidir. Ve bu temâyül ve ihtiyaçlarda fark yoktur.]»

(Vâiz - 3 - 20): «Cümlesi bir yere gider. Kâffesi topraktan oldu ve kâffesi toprağa döner. [Yâni hepsinin uzviyeti, cisimleri toprağa girer.]»

(Vâiz - 12 - 7) : « O zaman toprak [cisim] ev -

16 ıncı haşiyenin devamı
velki haline dönecek ve ruh onu veren [semada halk eden]Allaha rüçü edecektir.»

Yine esas mevzua devam ediyoruz:

(Mezmurlar - 115 - 16): « Zemini benî âdeme verdi.»

(Mezmurlar - 8 - 6): « Ona [insana] ellerinin âmeli üzerine hükûmet verip herşeyi ona musahhar eyledin.»

(Mezmurlar - 39 -26(6)): «Hakikat insan hayal gibi gezer, hakikaten beyhude yere telâş eder.»

(Mezmurlar - 90 - 3): «İnsanı toprağa döndü - rürsün ey benî âdem geri dönün dersin.»

(Mezmurlar - 90 - 17): «Ve Allahımız Rabbın cemâli üzerimize olsun.»

(Mezmurlar - 144 - 4): «Âdem bir nefese benzer onun günleri geçer, gölge gibidir.»

(Mezmurlar - 146 - 4): «Ruhu çıkıp kendisi toprağa döner.»

(Tekvîn - 2 - 7): «Ve Rab Allah; yerin toprağından âdemi teşkil edip burnuna hayat nefesi üflemele âdem canlandı.»

(Tekvîn - 2 - 19): «Kâffeî hayvanatın topraktan yaratıldığına dair.»

(Eş'iya - 45 - 18): «Anı [semavat ve arzı] boşuna yaratmadı.»

KEMÂL VE DİN

İnsanın hakikatta hedefi kemâl olduğuna göre şimdi dinin kemâl esasında insana ne suretle vasıta ve müessir olduğunu tetkik edelim:

İnsanın kemâle doğrulmak için neye ihtiyaçları vardır? Bunu göz önüne alırken görüyoruzki:

1 — İnsanın evvelâ kemâlin ne olduğunu bilmesi lâzımdır.

2 — Sonra vazifesinin kemâl olduğunu anlaması lâzımdır.

3 — Sonra ona fikrini, yüreğini sarması ve icablarını kabul ve icra etmesi lâzımdır.

4 — Kendiliğinden kabul etmek istemiyenlerin müeyyidelerle kabule sevk edilmesi lâzımdır.

5 — Ve kemâl yolundan onu müeyyidelerile da-ima tesellî, teşvik ve tahrik lâzımdır ki.

16 ıncı haşiyenin devamı

Kur'an kerimden:

(21 - Enbiya - 16): «Biz gökû ve yeri; ve aralarındaki şeyleri oyuncak ve abes alarak yaratmadık.»

(87 - A'lâ -1(2)): «Yarattı ve münasibini yaptı.»

(32 - Secde -7 ve 8(7)): «O Allahü Tealâ dırki herşeyin halkini güzel kıldı.»

(29 - Ankebût - 44): «Allahü Tealâ gökleri ve yeri; hakkı izhar için yarattı.»

(32 - Secde-7 ve 8(7)): «O Allah dırki herşeyin yaradılışını güzel kıldı.»

İşte bunları ihtiva eden esaslar maneviyattan, ve hükümler dinden ibarettir.

Kemâle ait mukaddes vesikalar (17) numaralı hâşiyede dercedildi.

Hâşiye: (17)

KEMÂL

(28 - Kassas - 14): «Vahtaki Musa sinni rüşde ve kemâle erdi, ona nübüvvet ve ilim verdik.»

(21 - Enbiya - 51): «İbrahime rüşd ve sedadı verdik, onun buna müstahak olduğunu biz biliyorduk.»

(27 - Nemil-58(59)): «De ki Allaha hamd ve ıstıfa ettiği kullarına selâm olsun.»

(2 - Bakara - 186): «Onlarda bana itaatla icâbet etsinler ve bana iman iyalesinler taki hakka ve rüşde erişeler.»

(53 - Necm-10(2)): «O [Hazreti Muhammed] akl kâmil sahibi ve müstakîmdir.»

(3-Âli-Ümran-78(79)): «Ancak halka talim eylediğiniz ve okuduğunuz kitap mucibince âmil ve muhlis olarak Allaha kul olunuz der.»

Musevî mukaddes kitaplarından :

(Tekvîn -2-3): «Ve Allah halkederek işlediği işin kâffesinden yedinci günde istirahat eylediği için Allah anı mubarek kılarak takdîs eyledi.»

Bu âyet İbranîceden diğer lisan ara tercüme okunurken iki kelimenin hakikî manası zayi olmuştur. Çünkü delâlet ettiği manaya nüfuz edilip temyiz ve tefrik

17 inci haşiyenin devamı
edilememiştir. Bu âyetin asıl İbranicesinin aynen tercümesi şöyledir:

«Allah yedinci günü bereketledi ve anı takdis etti ki anda istirahat etti, bilcümle işinden ki yarattı Allah (yapmak için)»

İşte araad kaybolan bu (yapmak için) sözünün manasıdır. Halbuki son derece ehemmiyeti haizdir zira Allahın hilkattaki muradını bu iki kelime ifade ediyor ki (kemâl) dir. Yâni (Allah hilkat işini kemâli vücude getirmek için yaptı) demektir. Yine kemâli ifade ettiği halde anlaşılamiyarak tercümede manası kaybolan âyetler şunlardır:

(Tekvîn - 18 - 18): «Çünkü İbrahim mutlaka azîm ve kavî bir millet olacak.»

Bu âyetin tam İbranîce mukabili (İbrahim olmak olacak) dir.

Buradaki (olmak) kelimesi dahi olgunluğu, kemâli ifade etmektedir. Yâni İbrahim (olgun olacak-kâmil olacak) demektir. Nitekim Kur'anı kerim dahi bu kemâl manasını teyiden «İbrahime rüşd ve sedadı verdik) yâni (onu manevî rüşde erdirdik onu kemâl de kuvvetlendirdik) demektir.

Diğeri:

(Hurûc - 3 -13(13÷14)): «Ve Musa Allaha, işte ben Benî İsrâîle gidip onlara ecdadınızın Allahı beni size gönderdi, dediğimde bana ismi nedir derler ise onlara ne söyliyeyim dedi. Ve Allah Musaya hitaben Ben

17 inci haşiyenin devamı

vacibil vücudum. Benî İsrâîle bu veçhile, yani mevcut olan beni size gönderdi, diyeceksin dedi.»

Bu âyetin de İbranîce de tam aslı aynen şöyledir:

«Musa dedi Allaha, işte ben gelirim Benî İsrâîle, ve onlara diyeceğim babalarınızın Allahu beni gönderdi sizlere, ve bana diyecekler ismi nedir. Onlara ne diyeyim. Allah dedi Musaya (Olacağım ki olacağım) Benî İsrâîle böyle söyliyessin. [Ki olacak olan beni size gönderdi]

Bu âyette de (olacağım ki olacağım - ki olacak olan) ibarelerinin dalâlet ettiği mana anlaşılmasından arada zayi olmuştur. Halbuki bununda manası şudur:

(Kâmil olan ve kâmil kılacak olan) demektir.

Bütün bu avalimin sebebi zuhuru ve bütün hayatın ki mebdei hilkattir; gerek hilkatta gerek mahlûkta gayenin kemâl olduğunun bilinmesi elbette son derece haizi ehemmiyettir.

Netice itibarile anlıyoruzki Allah kâmildir. Ve hilkattaki muradı kemâlini izhardır.

Binaenaleyh; ferd; günden güne tekâmül ediyor Ve cemiyet ıztırâplarının daimî ıztırarile her gün birer intibahla kemâle doğru kendini alıyor.

(Tesniye - 18 - 13): «Allahın Rabbın huzurunda kâmil olasin.»

17 inci haşiyenin devamı

(Mezmurlar - 18 - 32): «Allah dırki beni kuvvetle kuşatır ve yolumu ikmal eder.»

(Mezmurlar - 27 - 1): «Rab nurum ve kurtarı - cımdır.»

(Mezmurlar - 36 - 9): «Zira hayat menbaı sendedir. Senin nurunla nur göreceğiz.»

(Mezmurlar - 139 - 10):«[Yerde gökte her nerede olsam] senin elin beni kilağuzlayıp sağ elin beni tutar.]»

(Mezmurlar - 119 - 1): «Ne mubarektir. Tarikte kâmil olanlar.»

(Eş'iyâ - 46 - 4): «Ben yarattım ve ben taşıyacağım ben [kemâle] götüreceğim ve (kemâle erdirerek) ben halâs edeceğim.»

(Mülûki sâni - 22 - 29): «Zira Ya Rab Sen benim meş'alemsin. Ve Rab zulmeti nura döndürür.»

(Eyyûb - 36 - 22): «Onun gibi talim eden kimdir.»

(Hazakıyal - 36 - 11): «Ve sizi evvelki halinizden daha iyi bir hale getireceğim. Ve Rab Ben olduğumu bileceksiniz.»

(Hazakıyal - 36 - 27): «Ve içinize ruhumu koyacağım, ve sizi kanunlarımda sülûk ettireceğim ve ahkâmımı tutup onlarla âmil olacaksınız.»

(Yuil - 2 - 28): «Ve bundan sonra ruhumu cümle beşer üzerine dökeceğim ve oğullarınız ve kızlarınız.

17 inci haşiyenin devamı

ilhamla söyleyecek ihtiyarlarınız [salîh] rüyalar görecek ve gençlerinize vahîler gelecektir.»

(Tesniye - 32 - 4): «O kayadır. Filî kâmilidir.»

(Mülûki sâni - 22 - 31): «Allahın tariki kâmilidir.»

(Eş'iyâ - 45 -15(21)): «Haber veriniz ve yaklaştırdığımız benden gayri Hak Allah ve halâskâr yoktur. [Yâni insanlığın maddî, manevî nimetlerine, insanlık haklarına kavuşturan ve kemâle erdirip kurtaran başka bir kuvvet yoktur. Ö. F. M.]

Filhakika dinler beşerin her devredeki ıztırâbının neticesinde nazil olmuştur. Her defasında beşer Hak yolunu şaşırmiş, ıztırâba düşmüş Allahın kurtarıcı elini arayacak hale gelmiş ve bu hali dinin nüzûlü takip etmiştir.

(Emsali Süleyman - 20 - 7): «Kemâle sülûk eden salîhtir.

Salîhin Musevî dinine göre evsafını şimdi dercediyoruz ki bu evsafi gerek Müslüman gerek hıristiyan dinler teyit eder. (Salih), (mümin), (müttakî) gibi takvânın istilzam ettiği vasıfların ve âmellerin tarifatını havî mukaddes vesikaları dercediyoruz:

SALÎHİN EVSAFI

(Hazakıyal - 18 - 6:9) dan [Meâl ve hülasa]

Salîh:

1 — Hak ve adalet üzere hareket eder.

2 — Putlar için kesilen kurban eti yemez.

17 inci haşiyenin devamı

3 — Putlara gözlerini kaldırmaz.

4 — Komşusunun karnını lekelemez.

5 — Hayz halindeki kadına takarrüp etmez.

6 — Kimseye gadır etmez.

7 — Borçluya rehnini geri verir.

8 — Zorla birşey almaz.

9 — Ekmeğini aç olana verir.

10 — Çıplağı giydirir.

11 — Faizla para vermez.

12 — Murabaha kabul etmez.

13 — Elini haksızlıktan geri tutar.

14 — İki âdem arasında hak üzere hüküm eder.

15 — Allaha sadıkane hareket ederek Allahın kanunlarına göre hareket ve ahkâmını muhafaza eder.

İşte Müslümana ve Hıristiyana göre (salih).

(mümin) ve (muttaki) vasıfları:

MÜMİN

Hâdisi şerif: «Müslüman o zattırki müslümanlar onun dilinden ve elinden salim olurlar. Mümin ise o zattırki umum insanlar canlarile mallarile kendisinden emin olurlar.»

Diğeri: «Müminin izzeti nâstan istiğnasıdır [yâni Allahtan başka kimseden birşey beklememektir.]»

Kur'an kerimden:

(9 - Tevbe-113(112)): «Tevbe, ibâdet, hamd edenler, oruç tutanlar, rükû' ve secde edenler. Maruf ile

17 inci haşiyenin devamı
emir ve münkerden nehî ve Allahın hududunu muhafaza eyliyenler müminlerdir.»

(8 - Enfâl - 2 ve 3): «Müminler şunlardır ki: Allahü Tealâ zikrolundukta kalbleri titrer, ve âyetleri okunursa imanları artar, ve Rablarına tevekkül ederler. namazlarını kılarlar. Kendilerine rızık eylediğimiz şeylerden infak ederler.»

(9 - Tevbe-112(111)): «Allah onlara, cennete bedel [yâni hayatı ebediye nimetlerine mukabil] olmak üzere müminlerden nefislerini ve mallarını satın aldı.»

(57 - Hadîd - 19): «[Müminlerin] ecîr ve mükâfatı ve nuru vardır.»

(9 - Tevbe-72(71)): «Erkek ve kadın müminler birbirinin dostu ve velisidir. Maruf ile emir ve münkerden nehî ederler. [Yâni iyiliği emrederler ve fenalıklardan sakındırırlar.]

(61 - Sâf - 14): «Ey müminler Allahın yardımcıları olunuz.»

(49 - Hücerât - 10): «Muhakkak müminler kardeşirler, kardeşlerinizin arasını islâh ediniz. Ve Al - lahtan sakınınız taki rahmete nail olasınız.»

(3 - Âli ûmran - 103): «Cümleniz Allahın ipine sımsıkı sarılıınız, birbirinizden ayrılmayınız.»

(58 - Mücâdele - 22): «Allah onların [müminlerin] kalblerine imanı yazmış ve onları Allah tarafından bir ruh ile teyit etmiştir. Onları ebedî kalmak üzere ağaçları altından nehirlere akan cennetlere idhal eder.

17 inci haşiyenin devamı

Allah onlardan ve onlarda Allahtan razı olurlar. Onlar Allahın askerleridir. Ağâh olunki Allahın askerleri fevz ve felâha erenlerdir.»

(3 - Âli-umrân - 200): «Ey müminler, ibâdet ve taatin meşakkatlarına, size isabet eden belâ ve müsibete ve harbin şedaidine sabır ve sebat ile cehd edin.»

(23 - Mü'minûn-1:3(1÷4)): «Muhakkak felâh buldular, şu müminler ki namazlarında huşû' ederler. Abes iş ve sözden yüz çevirirler. Zekâtlarını verirler.»

(5 - Mâide-3(2)): «Fazîlet ve takvada birbirinize yardım ediniz.»

(8 - Enfâl-74(73)): «Kâfirler birbirinin velisi olduğu halde siz birbirinize dost ve müzahir olmazsanız yer yüzünde fitne ve büyük fesat olur.»

(23 - Mü'minûn - 8 ve 9): «[Felâh bulan müminler] şunlardırki emanetlerine ve ahdlerine riayet ederler. Ve namazlarını kılarlar.»

TAKVÂ VE MÜTTAKÎ

(49 - Hücerât - 13): Muhakkak Allah indinde en mükerreminiz en ziyade takvâ sahibi olanınız [yâni Allahın emirlerini tutan ve nehîlerini yapmaktan sakiniz] dır.»

(73 - Müzzemmil - 19): « Bu âyetler mev'ize

17 inci haşiyenin devamı
ve ibrettir. İsteyen onunla mütenebbih olup takvâya
sülûk ile Rabbine yaklaşır.»

(8 - Enfâl - 29): «Ey müminler eğer Allahü Tealâya ittikâ ederseniz sizin için hak ve batılı tefrika hidayet eder.»

(28 - Kassas - 83): «Biz darı ahireti arzda yükseklik [tahakküm, tağalûp, tasallut] ve fesadı murad etmiyenlere tahsis ettik. Akibet müttakileredir.»

(2 - Bakara - 197): «Ahret için zahîre toplayınız bunun hayırlısı takvâdır.»

(65 - Talâk-2(2÷3)): «Ve Allahü Tealâya ittikâ eden kimseye Cenabı Hak müşkülâtta çıkacak kapı kılar. Ve onu ümit etmediği yerden rızklandırır.»

(16 - Nahil - 128): «Muhakkak Allah ittikâ edenlerle ve iyilik edenlerle beraberdir.»

(5 - Mâide-3(2)): «Fazilet ve takvâda birbirinize yardım ediniz.»

(9 - Tevbe-37(36)): «Ve biliniz ki Allahü Tealânın nusratı ittikâ edenlerle beraberdir.»

(43 - Zuhref - 35): «Rabbinin indindeki nimetler müttekiler içindir.»

(2 - Bakara - 177): «Hayır ve tâat ve fazilet; yüzünüzü maşrik veya mağrip tarafına çevirmek değildir. Hayırlı iş sahibi ve Allahın rızasına göre hareket eden şunlardırki: Allaha ve ahret gününe ve melâikeye ve kitaplara ve Peygamberlere iman ederler, mallarından seve seve akrabalarına ve yetimlere, fukaraya,

17 inci haşiyenin devamı

Yolculara saillere ve esirlere yardım edip verirler. Ve namazlarını kılarlar, ve mallarının zekâtını verirler. Birşey ahd ve vâad eylediklerinde vefa ederler. Zaru-ret ve fukaralık ve hastalık [salgın] illet, harp ve kıtal zamanlarında sabrederler. İşte onlar dine ve Hakka ittiba'da sadıklar ve küfr den ve rezaletlerden sakınıp ittikâ edenlerdir.»

SALÂH İŞLERİ VE SALÎH

(21 - Enbiya - 105): «Arza salîh kullarım va-ris olacaklardır» [istikbalde tekâmül devrinin gelece-ğine işarettir.]

(42 - Şûrâ-41(40)): «Af ve islâh eyliyen kimsenin ecîr ve mükâfatı Allahü Tealâ üzerindedir.»

(7 - A'râf - 42): «Şunlar ki iman ettiler. Ve sa-lâh âmeller işlediler. Biz bir nefse vüsû' ve takatından fazla teklif etmeyiz. İşte onlar cennet ehli olup orada muhalled kalırlar.»

(19 - Meryem - 96): «İman eden salîh amel iş-leyenler için Allahü Tealâ aralarında muhabbet ve muhalled kalırlar.»

(19 - Meryem-78(76)): «Bakî olan salîh ameller Rabbin indinde savap ve âkibet cihetinden daha hayır-lıdır.»

(2 - Bakara - 277): «İman eden ve salîh amel-ler işleyip namazını kılan ve zekâtını veren kimselerin ecîr ve mükâfatı Rabları indinde olup onlar için ne ya-

17 inci haşiyenin devamı

rının endişesi ile korku ve nede geçmişe teessüfle hüzn vardır.»

(64 - Tegâbün - 9): «Allaha iman eden ve salih iş işleyen kimsenin seyyiatını affederek ebedî kalmak üzere ağaçları altından nehirler akan cennetlere koyar. Bu büyük fevzdır.»

(11 - Hûd - 11): «Ancak sabredip salih amel işleyenlere mağfired ve büyük ecir ve mükâfat vardır.»
(17(98)- Esrâ (Beyyine)-72(7)): «İman edip salih amel işleyenler; mevcudatın en hayırlılarıdır.»

(35-Fatır-11(10)): «Kelimeyi tayyibe [birisine söylenen iyi bir söz] ona suûd eder. [Allaha yükselir varır] ve salih amel onu (işleyeni) halikın huzuruna kaldırır.»

(2 - Bakara - 223): «Ve nefsiniz için âmâli salihâ taktim ediniz.»

(95 - Tîn - 6): «Ancak iman edip salih âmeli işleyenlere ardi arası kesilmez ecir ve mükâfat vardır.»

(98 - Beyyine-8(7÷8)): «Şunlarki iman ettiler, ve salih âmeli işlediler, onlar mahlûkatın hayırlılarıdır. Onların Rabları indinde mükâfatı, ağaçları altından nehirler akan adın cennetleridirki orada ebedî kalırlar. Allah onlardan ve onlarda Allahtan razı olurlar. Bu mükâfat ve ikram Rabbinden korkanlar içindir.»

İncil şeriften:

(Matta - 6 - 33): «Önce onun melûkûtını ve salâhını arayın. »

17 inci haşiyenin devamı

(Matta - 5 - 48): «Göklerde olan pederiniz kâmil olduğu gibi siz dahi kâmil olunuz.»

(Resûllerin işleri -1-8): «Ruhülkuddûs üzerinize geldiği vakit kudret alacaksınız.»

(2 - Korintoslulara - 4 - 16): «Derûnî adamımız günden güne yenileniyor.»

(Filipililere - 3 - 21): «Bizim ednalık bedenimizin şeklini kendi izzet bedeninin benzeyişine değiştirecektir.»

(İbrânîlere - 13 - 21): «Kendi indinde makbul olanı bizde yaparak her iyi şeyde kendi irâdesini icra etmek için sizi kemâle erdirsin.»

(Yâkûp - 1 - 4): «Ve sabır; kendi işini ikmal etsinki bir şeyde eksiğiniz olmıyarak kâmil ve tam âdemler olasınız.»

(İbrânîlere-5-9(9÷10)): «Ve kemâle vasıl olmasile kendine itâat edenlerin cümlesi için ebedî halâsa sebeb oldu.»

(Efesoslulara-4-11(12÷13)): «Kendisi mukaddeslerin ikmâli maksadile hizmetin ifası için bâzısını dahi muallim olmak üzere tayin, eyledi.»

(Efesoslulara - 4-13(11)): «Kâmil âdem olmak üzere mesihin kemâlinin kameti ölçüsüne vasıl olalım.»

(Kolosilolara - 1 - 28): «Biz dahi herkesi İsâ mesîhde kâmil ihzar etmek için herkese nasihat vererek ve herkese kemâl hikmetle talim ederek onu vâaz ederiz.»

FERDÎ TEKÂMÛL

Ve bütün dünya intibahla anlamışdırki insanı kurtaracak yine kendisidir. Bütün dünyada halkın seviyesi yükselecek, kendisini cehaletten kurtaracak ve kendi işinin sahibi kendi yurdunun efendisi olacağı devir gelecektir.

İnsanlarda ferdî tekâmül ilerliyor, halk kitleleri içinde hayatta nereye gittiğini, nereye götürüldüğünü ne için ıztırâp çektiğini ve her mücadelenin, neden yeni ıztırâplar tevlit ettiğini anlayanlar çoğalıyor şunun bunun tahrikâtına kapılmaz, körü körüne sergüzeştlere atılmaz. Hak olan ne ise doğru olan ne ise onu düşünür ve hayat yolunu ona göre tayin eder ferdler çoğalıyor.

Asrımız, intibah asrıdır, ferdî tekâmülün zarûreti anlaşılan asrıdır. Sezarların, Firavunların hâşmetile iftihar eden, hâşmetlilere kulluk kölelik ile iftihar edenlerin mütereddî devri geçmiştir. Geçenlerde bir Amerikalıya birisi (siz Amerika tabasımısınız) diye sor-

17 inci haşiyenin devamı

(Kolosilolara - 3 - 14): «Kemâlinin bağı olan muhabbeti giyiniz.»

(2- Timotaosa - 3 - 17): «Taki Allah âdemi kâmil ve her iyi iş için hazır buluna.»

(2 - Korintoslulara - 12 - 9): « Zira kuvvetim zayıflıkta tekmil olur..»

(İbrânîlere - 6 - 1): «Kemâle doğru ilerliyelim.»

muş. Amerikalıda kısaca şu cevabı vermiş: (Amerikanın tabası değil sahibiyim) demiş.

Ferdî tekâmül için ne veciz bir söz. İşte bu kanaati edinen bir insan kendi vatanında tam birlik içinde yaşar, malının sahibi gibi memleketine alâka gösterir işinin sahibi gibi devlet memurlarına müzaheret gösterir. Her nereed bulunsa ferden kendini devletin, milletin, memleketinin mümessili yerine, büyük elçisi yerine kor.

Her yerde memleketinin faydalarını gözetir, zararlarından kaçınır, her vesile ile memleketini yükseltmek fırsatını takip eder. Emir beklemeden davete ihtiyaç göstermeden kendi birliği namına her iyi faaliyeti gösterir. Kendi rahatını, şahsî menfaatini değil birliğin mukaddes menfaatini daima göz önünde tular. Devleti, milletten ayırmaz, milleti ailesinden ayırmaz, kül halinde hepsini canı gibi sever, evlâdı gibi sever, yetişmiş evlâdı gibi iftihar eder rahatlık duyar, bu samimî birliğe karşı her şeyini seve seve verir. Onu bir tek şey olarak görür ve onun her ihtiyacını her şeyini benimser onu sever ve benimser bu feyizler demokrasiden doğan ve doğacak şeylerdir. O demokrasiki halk orada memleketinde idareninde, devletinde sahibidir, oranın her işi bir insanın kendi evinin işi gibidir. Herkesin işi bir insanın, babasının evlâdının, kardeşinin işi gibidir. Ne bigânelik gösterebilir, ne alâkasızlık, o işler, o hizmetler, o himmetlerki bir tek insanın kendi şahsı için yaptıklarının aynı mahiyeti iktisap eder.

Demokrasinin feyizlerini tadan ve ona alışan bir insan artık ondan ayrılamaz çünkü her ayrılık bir gerilik teşkil eder. geriliğe ise tabiat kanunları tekâmül kanunları manîdir. Kendi mukadderatını kendi elinde tutan ferd ne ise demokraside halk da bir ferd gibi o haldedir. Hür insan boyunduruksuz insan, insanlığı tatmış adam nasıl olurda bundan gayri bir hayatı bile. rek seçer, isteyerek tercih eder. İnsan rahatladığı hayatı nasıl bırakır. Kendi elile kendini azâba nasıl koyar.

İnsanlık için durmak bile mümkün değil, nerede kaldı geri gitmek. Bir çocuk doğar sahip rüşd olmak üzere ister istemez yol alır. Her gün biraz daha tekemmül eder. İnsan küçülmez, büyür, alçalmaz yükselir, delirmez akıllanır, yalnız midesile değil kalbileden yalamağa başlar, yalnız gözü ile değil akli ilede yaşar. Ve kendine fikri mantıki vicdanı rehber ittihaz eder. (*)

Hâşiye: ()*

Memlekette padişahlık devrine yetiştim. Türkiye vatanının ismi (Memâliki mahrusai şahane) idi. Yâni vatana; padişahın mülkü deniyordu. Ve yer padişahın olunca; bu yer yüzündeki insanlarda padişahın kölesi oluyordu. Nitekim padişaha yazılan arzuhallerin imza üstlerine: (Abdi memlukleri) vasfı yazılıyordu. Bu manada padişah; (kulun maliki, sahibi) oluyordu demek ki hür insan yoktu. Biçare halk ne bir hakkından haberdardı ne bir kıymetinden, memleket, halk

Evliyaûllahdan bir zat insanlık vazifelerini şu iki kelime ile hülâsa etmiştir. (Hakka tazim halka şef - kat).

Kâmil insan, hakikatlara sadık olur. Bu işine, nasıl gelirse. Hakka batıl, batıla Hak demez kâmil insan, insanlık hislerine sadık olur. Onu yâni fazileti hiç bir vesile ile feda etmez. Kâmil insan; vicdanının hükmü

padişahın olunca, halkın her nevi hukukuda padişaha mal uluyordu. İnsanlar; yalnız bir kişinin saltanatı için çalışan, işleyen, ıztırabın her türlüünü çeken, ölümlerin her türlüyle ölen birer hayal idi. Perişanlıklar içinde sönen birer gölge idi. Hakkı söyleyen yoktu. hakikattan bahseden yoktu. Dert dinleyen yoktu. Teselli veren yoktu. Acıyan yoktu. Her münevverin derdi padişaha yamanmaktı.

Halk ezile ezile erir; ölürdü. Ölenler; padişahın baş sağlığına kurban sayılırdı. (Efendimize feda olsun!) denirdi. Hür nesillere bunu anlatarak. Demokrasinin, Cumhuriyetin kıymetini,, ehemmiyetini hatırlatmak istedim. Genç nesiller o günleri görmediler. Bu günün hürriyetini, insanlık şerefini ölçmek için ellerinde bir mikyas yok. Allah onlara öyle bir gün göstermesin, ve elerindeki nimetin de kadrini, kıymetini hakikile bildirsın. Ve ona bütün mevcudiyetleriyle hizmet ettirsın. Onları Demokrasiye, Demokrasiyi onlara mal etsin ve onlara Allaktan başka sahip, halktan başka efendi tanıtmasın, âmin.

ve aklının, mantığının ardında yürür, akli selîmini, hissi selîmini kaybetmez. Kâmil insan; Hak ve hakikattan ayrılmaz, müftiler fetva dahi verseler o fetvayı (hâdis şerif mucibince) kendinden (akli selîminden, hissi selîminden) alır.

Hazreti Ömer: «Hür yaşamak istersen dünyaya yenilme» buyurmuştur.

İncil şerfde havariyyûn vesayasında: «Kötülüğü iyilikle yen» buyurulmaktadır.

Hazreti İsâ Aleyhisselâm ise: «Ben dünyayı yendim.» Buyurmuştur.

Kâmil insan, dürüst, namuskâr, seven, acıyan, imdada koşan olur 1914 harp felâketinden sonra Avrupada Amerikada takvâ esâsında teşekkül eden gruplar var. Birinin prensipleri şunlardır: Allaha teslimiyet esasında (mutlak doğruluk), (mutlak namuskârlık), (mutlak muhabbet), (mutlak diğergâmlık).

Bütün dünyada reşîd insanların varacağı netice şudur:

Ferdî kemâlin icabına göre kendine hayatta istikamet almak.

Ki bu istikameti Allaktan başka doğru tayin edecek bir vücud yoktur.

Allahın emirleri nehîleri her mukaddes kitapta sarihtir.

Emirlerin hülâsası: Kendini islâh etmek, cemiyete salâh unsuru olmak,

Sevmek ve kendini sevdirecek halde bulunmak.

Bu kemâl yolunda, medenî seviyede, salâh meratibinde yükselmek ve halkı yükseltmek.

Kendini ve muhitini fenalıklardan sakındırmak, şerden, zulümden ikrah etmek adalete bağlanmak, fazilete tabi olmak.

İdealde halkçı olmak, ve halkın ıztırâplardan kurtuluşu demokrasi terbiyesile ve demokrasi tekâmülü ile mümkün olacağını düşünüp halkın seviyesini yükseltmek işini mukaddes vazife addetmek.

Dinlerin demokrasiden, ve cumhuriyetten başka bir idareye cevaz vermediğini bilmek Allanın istediği idare ancak halk hakimiyeti olduğunu müntahab ve mesul reisten gayri, bir hakimiyetin meşrû ve caiz olmadığını iyice, bütün vesaike ile bilmek lâzımdır ve bu bilgiler hayatî ehemmiyeti haizdir.

NETİCE:

Ferd. Kemâle ermezse cemiyette salâh; istikrar bulamaz, cemiyet ıztırâbtan kurtulamaz, medeniyet, müsbet terakkî yolunda rahat ilerleyemez.

Çünkü:

1 — Tekâmül etmemiş ferdin düşüncesine kendi hakim değildir. Başkaları hakimdir, böyle ferdler, şunun bunun işgaline uğrar ve istismarcıların arkasına kolayca düşer, ve herhangi bir istismarcının elinde hayrada âlet olur şerrede, hattâ cehalet ve gafletle cemiyete muzur dahi olabilir.

2 — Kendi fikrine ve binaenaleyh iradesine, ef-

aline kendi hakim olmıyan hayır ve şerri tefrikada muktedir olmayan, herkese inanan, herkese kanan, herkesin arkasına kolayca takılan kemâlsiz efrat buldukça cemiyet kendine malik kendine sahip, kendine hakim olamaz. Efradını istismarcıların iğfalinden emin bulunduramaz.

(20 - Tahâ-111(114)) : «Ve Ya Rabbi ilmimi arttır söyle.»

(39 - Zümer - 9) : «De ki bilenlerle bilmiyenler musavî olurmu.»

3 — Kemâlsiz ferd cemiyette adaleti ne tesis edebilir nede murakabe edebilir. Çünkü adaleli evvelâ kendi şahsına tam olarak kabul etmiş hazmetmiş değildir. Herşeyde zayıftır. Lâubalidir. Ve bilhassa nefsine karşı mukavemeti çok zayıftır. Cemiyetten ziyade nefsinin düşündür. Ve adaletin nefsine uymayan kısımlarında kaçamak yol tutar, bu kaçamak yollarda istismarcıların eline düşer ve cemiyete değil istismarcıların egoizmine ve kendi nefsine hizmet eder.

4 — Rüşd ilmî kültürdür. Kemâl; kültür ile başlar ve kültür ile nihayet bulur. Kültür; insanlığın insanlık vazife bilgileridir. Kültürsüz insan vazifelerini bilmeyen kimse demektir.

CEMİYET VE KEMÂL

Cemiyet; mütekâmil ferdlerden tereküp etmezse, halk hakimiyeti tesis edemez. Ferdlerde, rüşd ve şûur kemâle ermedikçe kendi kendini idare edemez.

ya vasinin eline düşer veyahut onu kendi şahsî saltanatı için istismar etmek isteyen müteğalibin, mütehakkimin, istismarcının eline düşer, bu halde idareye hakim olan ruh; halkın menfaati değil asıl olarak mütehakkimin menfaatidir. Ve cemiyetin hal ve harekâtı kendi fikir ve iradesinin ifadesi değil müteğalibin fikir ve iradesinin neticesidir.

Bu halde cemiyet; mütahakkimin insaf ve vicdanına kendini terk etmiş demektirki, neticesi; ekseriyetle kendi için de, komşuları için de bütün dünya için de vesilei ıztırâp olmuştur. İşte anın içindirki din; gayri mesul reislere meşrû mevki vermez. Mürakabe kabul etmeyen mütahakkimlerin riyasetine cevaz vermez. Ve bu esasta bir âmme hukukuna dayanır.

Hanği cemiyette ferdler; cemiyete hizmeti Allaha hizmet biliyorsa, manevî rüşde, kemâle ermiş bulunuyorsa, cemiyetin küçük büyük her hizmetini mukaddes sayıyorsa, âmme hizmetinde biç bir işi hakir görmüyorsa, âmme hizmetinin hepsine karşı hörmet ve vazife hissi duyuyorsa ve icabına göre hareket hususunda vicdanında alâka, gayret ihtimam duyuyorsa işte o cemiyet medenîdir. Mütékâmildir. Dinin istediği şartları haizdir.

Cemiyette asıl olan ferttir. İnsandır. İnsan esasta mühimdir. Bütün kemâlâta tecelli vasıtasıdır anın içindirki Allah; dünyanın her nimetini ferdi yetiştirmek, kemâllendirmek için yaratmıştır. Çünkü medeniyeti insan yapacak, cemiyeti insan kuracak ve cemiyette te-

kâmûl unsuru, salâhın, refahın temeli, yükselişlerin ilerleyişlerin âmîli insan olacaktır. Kâmil, olgun, rüşd sahibi insan.

Rüşd; yaşla, boyla değil, başla ve yürekledir. Seksen yaşına gelmiş bir adam vardırki siyasi rüşde ermiş e'f'alinde muhtardır. Fakat toydur. Çocuk içlidir. Çocuk gibi hakikatta vasiye muhtaçtır. O gibiler; insanlık hissi, insanlık yüreği, insanlık gayreti nedir bilmez. İşitmiş olsa bile mal edinmez, küçük bir kafanın altında geniş bir midenin ardındadır. Yalnız almak, yalnız yemek ister, vermek, yedirmek hiç içinden gelmez. Bir insan herhangi bir şûbei ilimde ustâd olur, mütahassıs ve âlim olur. Fakat aynı zamanda insanlık ruhunda da yükselememiş ise oda yazı makinesinden başka veya bir radyo makinesinden daha canlı birşey değildir. Biaenaleyh cemiyet, medeniyet; kültüre muhtaçtır. Evvelâ insanlık kültürüne ve daima insanlık ruhuna muhtaçtır, zira cemiyetlerin insanlık ile alâkası; insanlık vasıflarile mukayyettir.

CEMİYET VE FERD

Cemiyet ferdin anasıdır. Mütেকâmil ferd; cemiyetin babasıdır.

Cemiyete karşı fenalıklardan kaçınmak ve kaçındırmak gayretini ve cemiyete iyiliğe koşmak ve koşturmak gayretini duyan [insandan birşey beklemiyerek, karşılık şartları koşmıyarak] bu gayreti Allah aşkile duyan ve yapan insan; manevî rüşdün eridir.

İnsanı kemâle yükselten, manevî rüşde erdiren ve sâitin iç yüzü; his ve fikridir. Buraları işlenmek, açılmak, temizlenmek ister, yaşatılmak ister.

Temiz ve yüksek, gayelere fikir yolu ile gidilir
Ve his kuvvetile varılır.

Ferdin hissini, fikrini besliyecek ve onun serbest inkişaflarına yol açacak ve muhtaç olduğu maddî ve-saiti temin edecek ve onu kanadı altında koruyacak cemiyettir. Yalnız, akıl; hissiz, fikirsiz hesap aklı; insanı avamlıktan ileri götüremez.

Hesaba kitaba takılan akıl; başkalarının hesabına, cemiyetin nefine varını yokunu sarfedemez.

Kültür mahsulü bu ferağat ve gayretin menbaı ve müşevviki dindir. Bütün kanunlar gibi kültürün anası dindir, besliyenı cemiyettir.

Bu ana kültürü hazmetmiş öyle cemiyetler gördüm ki hiç bir zabıta teşkilâtına malik değilken asayiş, emniyeti sırf halk gayreti halk hakimiyeti ile tesis ediyor. Vehâbîlerin yaşadıkları necât arazisi ve Şafîlerin bulunduğu küveyt havalisi buna açık bir misaldir. Buralarda bizzat dolaştım ve gözümle gördüm ki resmen polis, jandarma namı altında hiç bir muvazzaf sınıf, muayyen kuvvet olmadığı halde memleketin her noktasında tam bir emniyet tam bir asayiş hüküm sürmektedir. Bu yerlerin her ferdi sanki birer zabıta memurudur, sahradaki yolcu, kırdaki çoban sanki birer devriye koludur.

Her süknâ kapısı sanki bir karakoldur. Her ne -

rede bulunursa bulunsun her hanđi bir vatandaşın bulunduğu yer bir polis noktasıdır. Bilâtefrık herkes san-ki birer polistir. Jandarmadır. Hattâ birer askerdir. Her nerede hukuku umumiyeyi, âmme menfaatini, a-lâkadar eden bir icab görürse davet ve emir beklemeden hemen işe atılır, şahsî her işini bırakıp bu işe sarılır, nerede bir cürüm görürse meşhûd cürümlere karşı hareket eden bir zabıtai adliye memuru gibi hareket ediyor mücrimi yakalıyor. Cürmün delâili ile beraber mücrimi ta hakimın bulunduğu yere götürüp teslim ediyor. Ve bu hususta her insandan yardım talep edebiliyor ve her yardımıda temin edebiliyor. Buna ait bazı misalleri haşiyeye dercediyorum. İbretle tetkike değer şeylerdir. (18)

(18) *Hâşiye:*

KÜVEYTTTE

Memur teşkilâtı, zabıta teşkilâtı yoktur, gümrük teşkilâtıda yoktur. Yalnız birer mümessil vardır. Hukukî işlerde bu mümessil hakimdir. Gümrük işlerinde müdürdür.

Küveyt hakimi mubârekissabahın misafiriyim. Büyük oğlu yaşı kırkı geçkin ve memleket işlerinde hakimi temsilen riyaset ve müdürlük eden bir zat ile görüşüyorum. Sorduklarıma aldığım cevabın hülûsaları şöyledir:

HUKUK İŞLERİ

1 — Sekiz senedenberi hırsızlık vak'ası yoktur.

18 inci haşiyenin devamı

En son vak'a failinin şer'i hükümle bileği kesilmiştir.

2 — *Bittehevür ve nadiren bir münazaa neticesi cerh ve katil filinden başka vak'a dahi yoktur, meselâ dolandırıcılık ve ahlâksızlıttan mütevellit herhangi bir cürüm gibi tasavvur ve tasmim ile yapılabilen cürümlerde yoktur. Çünkü halk ahlâklıdır.*

3 — *Tehevür neticesi ika edilen. Cerh ve katil filine gelince; bu gibi ahvalde hükümet hiç bir takibat için külfete üe teşkilâta muhtaç olmadan vazifesini en basit üe kolay şerait altında ifa eder. Çünkü mücrimi halkın kendisi yakalar getirir. Ve vak'ayı kendisi ihbar ve cürmün delâilini ibraz ve şahadet eder.*

Mücrim ise yalan söylemez. Çünkü herkes gibi oda yalana tenezzül etmez. Yalancılığı; her cürmün daha fenası itikadındadır. Binaenaleyh hakikatı olduğu gibi söyler. Hakime düşen vazife; cürmün esbab ve avamilini ve derecesini tahkik ile mahiyetini tesbit etmek üe müddei taraf ile işin sulhan halli imkânı olup olmadığını araştırmaktır. İmkân bulunamazsa kısas ile adaleti tatbik eder.

4 — *Memlekette emniyet tam manasile istikrar bulmuştur.*

Meselâ :

A — *Guruptan sonra gelen yolcu; gümrük muamelesini yaptıramaz fakat; ne kadar kıymetli olursa olsun, eşyasını gümrük idaresinin önünde bırakır ve kendisi kasabaya yatmağa gider. Bu eşyayı bekliyen*

18 inci haşiyenin devamı

gümrük kolcusu yoktur . Fakat eşya sahibi sabahleyin geldiği zaman herşeyi bıraktığı yerde ve tamam bulur. Gümrük idaresinde değil kolcu başka bir memurda yoktur. Gümrük işi ile alâkadar bir tek adam vardır. Güneş çıktıktan batıncaya kadar gümrükte bulunur. Gümrüklük eşyayı kendisi görür, gümrüğünü kendisi takdir eder kendisi parayı ister ve alır. Bu hususta herhanği bir kayıt ve kırtasiye muameleside cereyan etmez.

Yolcular dürüst hareket ederler, yalan söylemezler, herşeyi olduğu gibi bildirirler. Hakikati gizlemezler. Ve Küveyt gümrük idaresi hakimlikçe tesis ediledenberi hiç bir gümrük kaçakçılığı vak'ası görülmemiştir.

B — Namaz vakti herkes namaza giderken eşyasını olduğu, gibi açıkta bırakır. Çarşıda, pazar yerinde herşey olduğu gibi kalır. Ve başında bir tek insan bulunmaz. Gidenler dükkânlarını kapamazlar. Pazar yerinde bekçi bırakmazlar. Olduğu gibi herşeyi bırakırlar. Hattâ bizzat gördüm; pazar yerinde para tebdili için para çekmecesini koyup sarraflık eden adamın çekmecesini ki üstü açık bir geniş tahta kutudan ibaretti. Namaza giderken paraların üzerine yalnız bir çuval parçasını örtmekle iktifa etti.

C — Sahrada yüzlerce deveyi, davarı bir kaç küçük çocukla otlatan ihtiyar kadınlara rast geldim. Faal işe yaramıyacak derecede ihtiyar kadınlar; yine

18 inci haşiyenin devamı

faal işe yararıyacak yaşta sekiz on yaşındaki çocuk - lar; kendi başlarına ıssız yerlerde o koca sürüleri ser- vetleri bekliyorlardı. Bu bekleyiş gözcülüğten ibaretti.

Bir ihtiyar kadına çobanlık işi tevdi; kadının iç- timaî mevkiinin kıymetsizliğine değil bilâkis kıymetine, ehemmiyetine delâlet ediyordu. Ona tevdi edilen iş hayvan değil hakikatte bütün bir servetti. Ve ifadele- rine göre kadının nezareti altındaki bir hayvana el u- zatmak bütün bir kabileyi müsellâhan harekete getir- meğe kâfi idi. Bir tek kadın bütün bir kabilenin şerefi- ni temsil ediyordu, yine öğrendim ki bir kadının her hanği bir iş için rica ve tavassutu reddi mümkün olma- yan bir şeref meselesi teşkil edermiş. Meselâ herhanği bir kabile rüesası emir nezdindeki bir işin kabul ettirilir- mesi için vaki müracaatlarında içlerine kabilelerinden birde kadın katarlarsa o iş artık reddolunamaz bir ma- hiyet alır çünkü reddi bütün bir kabileye hakaret telâkkî edilirmiş, ve kadının herhangi bir kadın olması kâfi imiş.

D — Her işin günü gününe görülmesi ve herhanği gaspolunmuş bir hakkın günü gününe yerine konulması şarttır, hattâ şimdiki Hicaz kralı Melik İbnissuûd haz- retleriyle necit arazisinde görüştüğüm zaman Vehhabile- rin ferdî tekâmüllerinden bahsederek: «Adaleti tesiste hakkı ihkakda yirmi dört saat tehur etsem bu halk be- ni riyasette, imamette bir gün tutmaz» buyurmuştu.

5 — Ne Küveytte ne necitte halk arasında sınıf

18 inci haşiyenin devamı

ve sınıf farkını gösteren alâmet yoktu. Üst baş kıyafet emirde de en fakir çobandada mahiyet, kıymet, şekil itibarile aynı idi (Beyaz bezden iç çamaşırı ve entari, pamuklu bir kuşak, siyah yünden düz bir maşlâh [sırmasız ve alacasız], başta kırmızı bezden bir kefiye ve siyah yünden bir agâl [sırmasız ipeksiz].

6 — *Küveyt hakimi mubareküssabah; erbabı mesalihi sarayında beklemez, kendili her gün sabah-tan öğleye kadar. Çarşıda pazarda halk arasında tek atlı açık arabasile ağır ağır dolaşır arabacıya her kim bir el işareti etse arabacı tenbihlidir, hemen arabayı durdurur. Ve işareti veren bedevî veya kasabalı mübareküssabaha yaklaşır, yüz yüze ona derdini anlatır.*

Hem doyuncaya kadar anlatır. Vatandaşın sözü ve sesi kesilmez.

Mubareküssabaha bu sabah dolaşmalarının hikmeti ne olduğunu sordum: «Halka kolaylık göstermek için» dedi ve ilâve etti: (Belki sarayımın kapıcısından veya kendi evlâdımdan şikâyeti olan biri bulunabilir. Onun serbestçe yanıma girmesine mümanaat eden olabilir. Bu dolaşmalar öylesi ilede teması teshil eder) dedi

*
**

İşte Küveytte necitte gördüğüm bu yüksek içtimâî hayatın ruhunu ana kültür, din kültürü tesis edi -

18 inci haşiyenin devamı

yordu. Başka hiç bir şey karışmamış ve katışmamış bu saf ruh yaşatıyordu.

Trablusgarp muharebesi zamanı Afrika ortalarından harp için yardıma gelmiş bir şeyh biliyorum. Yüzlerce mümin arkadaşile gelen bu şeyh haftalarca uzak yerlerden hak müdafaasında bir içtimâi yardım gayretile gelmişlerdi. Trablusgarba gelirgelmez ilk işleri kendilerini taşıyıp getiren yüzlerce deveyi kumandanlık emrine terketmek ve hemen harbe girmek olmuşdu. Hangi gün hangileri bir hastalık dolayısile harbe giremez ise şeyh o mücahitlerin günlük yiyecek bedelini kumandanlığa iade ediyordu. Şu kadar kişi hastadır. Harbe girmedi. Bunda hakları yoktur geri alın diyordu. Ve aldıkları yiyecek bedeli de madenî para zamanı günde adam başına iki kuruştan azdı. Yâni bunlar almağa değil vermeğe gelmişlerdi.

Dinin esası kurtartıcılıktır. Yardımdır, bunlarda oraya hakkı, hürriyeti kurtarmağa ve içtimaî yardıma gelmişlerdi. Din kültürü ile bu gayreti duymuşlardı.

Bütün bunlar din medeniyeti idi. Tevhîd dini devrinden evvelki putperestlik devirlerinde de tarih medeniyet diye bir şeyler kaydeder. Fakat medeniyet eseri olarak nim ilâh hükümdarların ehamlarını, kulelerini mezarlarını, saraylarını, sefahat yerlerini göz önüne diker , bunlar halkın medeniyeti değil halkı ezen-

18 inci haşiyenin devamı
 lerin hetülâlarıdır. Firavunlar ehramları halkın omuzlarında yükseltmişlerdir. Din devrinde ise mütekâmil ferdlerin omuzunda halk, cemiyet yükselmiştir.

İçtimaîyatta; adaleti, muvazeneyi, ve bütün hayat şartlarında medeniyeti emreden din, cemiyette bahına küsecek ferd bırakmaz. Cemiyetin her çocuğunu, her acizini benimsetir, sinelere bastırır ve onlara koca bir cemiyetin bütün varlığıyla velâyetile, vesayetile himaye kollarını açdırır.

İBRETİ BİR MUKAYESE

Küveyt Ve necitteki müşahedelerimi İsviçre ile yâni Avrupanın medeniyeti ve kültürü en yüksek yerlerinden herhangi biri ile şöyle mukayese ediyorum.

<i>Vaziyet</i>	<i>İsviçrede</i>	<i>Küveytte</i>
<i>Yalan</i>	<i>Nadirdir</i>	<i>Yoktur</i>
<i>Hırsızlık</i>	<i>"</i>	<i>sekiz senedenberi hiç yoktur.</i>
<i>Polis kuvveti</i>	<i>vardır</i>	<i>"</i>
<i>Jandarma "</i>	<i>"</i>	<i>"</i>
<i>Mektepleri ve darülfünunu "</i>		<i>Bir ilk mektep vardır</i>
<i>İdare teşkilâtı</i>	<i>vardır</i>	<i>bir hakim vardır</i>

1— İsviçrede bir ikametgâhın kapısı önüne bırakılan eşyaya kimse el sürmez fakat küveyt ve necitte herhangi bir noktaya bırakılan eşyaya da kimse el sürmez.

Şimdi bunun sebebini araştıralım. Bu ıssız, bu ke-sif yerler neden bu kadar, emniyet içindedir, neden buralarda herkes bir devletin maaşlı memuru gibi hareket ediyor. Hiç bir yerden maaş almıyan bu insanlardaki vazife hissi, fikir birliği, iş birliğinin ve meccani gayretin saiki nedir, neden bunlar bölünmemişler, idare edenle edilen diye iki sınıfa ayrılmamışlar, ve herbiri kendi arasında partilere ayrılıp dağılmamışlar ve ferd için emeğin mukabili olarak cemiyetten bir ücret, bir mükâfat almak fikri bunlara neden gelmemiş.

Bunun esaslarını şu mukaddes düsturlarda görürüz:

(9 - Tevbe-72(71)): «Erkek ve kadın müminler birbirinin dostu ve velîsidir. İyiliği emrederler ve fenalıklardan menederler.»

(9 - Tevbe-112(111)): «Allah onlara cennete bedel

18 inci haşiyenin devamı

2 — *İsviçrede hapishaneler tenhadır.*

— *Kuveyt de hapishane yoktur.*

3 — *İsviçre milleti daimî ordu beslemez fakat (milleti müsellâha) dır.*

— *Kuveyt ve necit halkıda daimî ordu beslemez fakat (milleti müsellâhdır) şu farkla ki İsviçreliye tüfenk ve cephanesini devlet temin eder. Küveytte eli silâh tutar yaşa giren her erkeğe bir tüfek ile fişenği erkeğin aile reisi temin eder. İsviçreli tüfeğini evinde saklar. Küveytli beraberinde taşır.*

olmak üzere müminlerden nefislerini ve mallarını satın aldı.»

(9 - Tevbe-113(112)) : «İyiliği emir ve fenalıklar - dan sakındıranlar ve Allahın hududunu [cemiyet hukukunu, içtimaî nizamı ve ahkâmı] muhafaza eyliyenler müminlerdir.»

(61 - Saf - 14): «Ey müminler, Allahın yardımcıları olunuz.»

(58 - Mücâdele - 22): «Onları [müminleri] ebedî kalmak üzere ağaçları altından nehirler akan cennetlere idhal eder. Allah onlardan ve onlarda Allahtan razı olurlar. Onlar Allahın askerleridirler. Ağâh olun ki Allahın askerleri fezv ve felâha erenlerdir.»

(3 - Âli-umrân - 103): «Cümleniz Allahın ipine sımsıkı sarılınz birbirinizden ayrılmayınız.»

(49 - Hücerat - 10): «Muhakkak müminler kardeşdirler kardeşlerinizin arasını islâh ediniz ve Allahtan sakınınız ta ki rahmete nail olasınız.»

(8 - Enfâl-74(73)): «Kâfirler birbirinin velîsi olduğu halde siz birbirinize dost ve muzahir olmazsanız yer yüzünde fitne ve büyük fesat olur.»

(5 - Mâide-3(2)): «Fazilet ve takvâda birbirinize yardım ediniz.»

(50 - Kâf-35(33+34)) : «Rahmandan tenhada korkarak ona müteveccih ve muti kalp ile gelen her kimseye vaâd olunan cennet budur.»

(43 - Zuhref - 35) : «Rabbinin yanındaki nimet-

ler müttakiler içindir. [Yâni Allahın emrettiği iyilikleri işleyen ve Allahın menettiği fenalıklardan sakınanlar cindir.]»

(19 - Meryem - 96): «İman eden ve salih amel işleyenler için Allahü Tealâ aralarında muhabbet ve müveddet kılar.»

(2 - Bakara - 195) : «Ve iyilik ediniz zira Allah iyilik edenleri sever.»

(10 - Yûnus - 26): «iyilik edenlere bir iyilik ve ziyadesi vardır. Onların yüzlerini zillet tozu kaplamaz. İşte onlar ehli cennet olup orada ebedî kalırlar.»
(17(98)- Esrâ-(Beyyine)72(7)) : «İman edip iyi işler işleyenler mevcudatın en hayırlılarıdır.»

(25 - Furkân -31): «Sana yol gösterici ve yardımcı olarak Rabbin kâfidir.»

(4 - Nisâ-133(135)): «Ey iman edenler , velev kendi nefsiniz, ana ve babanız ve akrabanız aleyhinde bile olsa zengin veya fakir bulunsa, Allah için şahâdetle adâletle kaim olunuz doğruyu söyleyiniz. Onlara Allah sizden evlâdır.»

(5 - Mâide-35(32)) : «Bir nefesi katleden sanki bütün insanları katletmiştir. Bir insanı ihya edende sanki bütün insanları ihya etmiştir.»

(10 - Yûnus - 25): «Allah selâmet yere davet eder.»

Hadis şerifler:

1 — «Her kimin ayağı bile Allah yolunda tozlanırsa Cenabı Hak o ayaklara cehennemi haram eder.»

2 — «Bir insan bilirse ki bir kimse zalimdir. Ve o kimseye yardım için birlikte yürürse islâmiyetlen çıkar.»

3 — «Tefrika soğan bizden değildir.»

4 — «Allah için Allalın kullarını bir gece bekleyip gözetmek gündüzü oruçlu gecesi ibadetle ihya edilen bin günlük ibadetten hayırlıdır.»

5 — Bir fenalığı görenler elile, eğer kudreti yetmezse dilile islâh etsin, kudreti onada yetmezse kalbile muhalefet etsin. Maamafih sonuncusu ile iktifa iman zayıflığındandır.»

6 — «Aldatan bizden değildir.»

7 — «Ne gaspçılık vardır. Ne yağmacılık.»

8 — «Müslümanların yolundan eziyet veren şeyleri kaldırınız.»

9 — «Cenabı Hak sıkılmışların imdadına yetişenleri sever.»

10 — «İnsanların hayırlısı insanlara menfaati olanlardır.»

11 — «Bir hayra dalâlet eden o hayrın faili gibidir.»

12 — «Müslüman o zattır ki müslümanlar onun dilinden ve elinden selâmette olur. Mümin ise o zattır ki umum insanlar canlarile mallarile kendisinden emin bulunur.»

13 — «Emin olmanın dini yoktur.»

14 — «Birbirile sevişmekte, rahim ve şefkate ve esirgemekte müminler o cesed gibidir ki azasından bir

uzvu ağrıdan şikâyet etse uykusuzluğuna, hummasına cesedin bütün aksamı iştirak eder.

15 — «Müminler yekdiğerile öyle mümteziç ve müttehittirki bir divarın mümteziç taşları gibi yekdiğerini takviye ve teşyîd ederler.»

16 — «Mümin anlaşır ve anlaştırır. Birleşmiyen ve birleştirmeyende hayır yoktur. İnsanların hayırlısı insanlara en faydalı olanıdır.»

17 — «Müminde her huy olabilir yalnız hiyanet ve yalancılık olamaz.»

18 — Mümin; müminin aynasıdır. Mümin müminin kardeşidir. Maişetini cem ve tedarike kifayet ve muavenet eylemelidir. Arkasında malını, ırzını muhafaza ve vikaye eylemelidir.»

19 — «Dullar ve aceze için çalışanlar Allah yolunda cihad etmişler veya gece kaim gündüz saîm ibadet etmişler gibidir.»

20 — «Emin olmayanın imanı ve ahde vefa etmiyenin dini yoktur.»

Din; bu kültürü, Küveyt ve Necit ahalisine, on üç asır evvel emzirmiş ve hiç memeden kesmemiştir. On üç asırdır bu halk ana kucagında yaşıyor, içtimâî bağlarına yabancı el sürülmemiştir, bozuk anasır ile muamele ve münasebet imkânları bulamamıştır.

Bütün muhit bu kültürü takviye etmiş, bütün hayat bu kültürün faydalarını teyit etmiş, onun nimet-

lerini tattırmiş, sevdirmiş, benimsetmişler. Bu temizliği bu güzelliği, bozacak fena şeyler bilmemiş. fena cereyanlardan uzak kalınmıştır. Fenalık; girecek zayıf bir taraf bulamamış, ahlâk bozulmamış, safvet örselenmemiştir. Çünkü el, ayak uğrağı olmaktan uzak kalmıştır.

Din kültürünün bozulduğu ve yerine herhangi bir kültürün temel tutmadığı yer menfaati şahsiye esasında münasebette bulunan yabancıların muamele yerleri, pazar ve politika sahalarıdır. Nitekim bugünkü Hicaz meliki İbnissuud hazretleri bir vesile ile şöyle söylemişti: «Vehabîler; yabancılarla ihtilâttan ihtiyat ederler Hattâ Necidin iskelesinde bir tek ecnebî komisyoncu var onun vasıtasile hariçten muhtaç olduğumuz ticarî malları getiriyoruz onun bize lüzumu olduğu halde ikide birde halk söyleniyor, bu ecnebinin memleketimizde durmaması daha hayırlı diyor. Adeta halk bir kişi için rahatsız oluyor.»

Şimdi bu vesile ile anlatmak münasiptir ki burada ecnebîden kastedilen mana fikri, ahlâkî, niyeti, maksadı meçhul ve binaenaleyh emniyet edilemeyecek kimse veyahut emniyet edilecek tarafı malûm olmayan kimse demektir.

Yoksa başka milletlerin de tam müttakileri, mükemmel seciyeli, faziletli insanları vardır ve çoktur bunu Vehabîlerde bilir, fakat düşündükleri şudur: «Memleketimize yanaşanlar acaba ne tür lüsüdür? Acaba temasa gelenler öylesimidir. Değildir. Kü-

veytli, Necitli nasıl bilsin, nasıl emin olsun. Niyeti meçhul, kimseyi nasıl evinin içine soksun ve gece rahat uyusun.

Arabistanın bu kenar kısmı müslümanlığın ilk teessüs ettiği zaman Hicazdan muhitine yayılan din kültürünü tedricen alıp hazmetmiştir. Andan sonrada bu kültürü zayi etmek ve bozmak için hiç bir esbaba maruz kalmamıştır. Vehabî ümerası bizzat kendileri bu kültürün talibi ve hadimi olmuşlardır. Vehabî halkın vicdanında daima bu kültürü işlemişler ve onu ihlâl edecek şeylerin memleketlerine sızmasına mani olmuşlardır. Zaten herşey baştan bozulur derler. Baş mütemadiyen selamette kaldığı için müttehit Vehabî vücudu da selâmetini idame edebilmiştir.

İbretle hatırlanacak bir cihette Hicaz kıt'asında bugün hüküm süren asayıştır. O kıt'adaki iki nokta beyninde muhafız askersiz seyahat mümkün değildi. Bugün Hicaz dahi melik İbnissuud hazretlerinin idaresinde pek kısa bir zamanda dünyanın en asayışlı bir eri olmuş, herkesin alâka ile anlattığına göre yalnız muhafızsız seyahat imkânı değil herhangi bir yolcunun yolda düşürdüğü kıymetli bir şeyide aynı yolcunun gelip bulması mümkünmüş, ne gece ne gündüz ne gizli m aşikâr kimsenin böyle bir şeye el sürmek imkânı yokmuş.

DİN VE ASAYİŞ

İster Allaha inansın, ister bir puta inansın netice itibarile manevî hakimiyeti haiz murakıp bir kuvvete inanan insan zabıta kuvvetlerinin gözü görmediği yerde fenalık yapmaktan çekinir çünkü mabûdundan korkar. Fakat hiç bir manevî varlığa, hakimiyete, murakabeye, mesuliyete inanmayan insan zabıta kuvvetlerinin görmediği yerde fenalıkların envainı işler. Bunu işlerken bütün aldığı tedbir alâkadar zabıta kuvvetlerine karşıdır. İlâhî bir adalete inanmazki âkibetinden endişe etsin. Allaha inanmazki Allahın adaletinden kaçılmıyacağını düşünsün, o; bütün fanîlerin takibatına göre fenalığı ölçer ve biçer hesabına geldiği yerde hesaba girdiği kadarını icra eder. İnsafsızlığın göre her tahribatı icra eder üç beş kuruş için, bir böcek öldürür gibi koca insana kıyar öldürür, koca bir aileyi bir kaç kuruş için söndürür.

Eğer ıssız yerlerde gece karanlığının temin ettiği fırsatlarda sahrada, dağda bayırda yine insan selâmetle yaşayabiliyorsa bundan alacağımız fikir şudur: İnsanların her millette en büyük ekseriyeti mümin demektir bu zümreye Allahı inkâr edip kendi müsbet hislerine hürmet eden, hakim bir vicdan taşıyan yâni fitratan şerre kabiliyeti olmayan insanlarda dahildir. Yoksa, ekseriyeti şerirler teşkil etse bütün dünya memleketleri ordular kadar, polis ve jandarma istihdam etse, münkirler ve şerirler yine fenalık yapacak تنها köşeler, bucaklar, dereler, tepeler mebzulen bulabilirlerdi.

açıkgözler, zekiler bütün saf kitleyi her yerde soyarlardı ve dünya bir şekavet yeri olurdu.

Demek ki her cemiyetin büyük ekseriyeti müminlerdir. Ve münkirlerin mühim ekseriyetide vicdanlıdır.

Müminlerle, vicdanlı münkirler arasında şerirlere karşı menfaat ve vaz'iyet müşterektir. Binaenaleyh her ikisinde cemiyette adalet tesis eden, emniyet ve nizamı vücade getiren din mefhumuna arz ihtiyaç ederler. Ve din ruhunun zayıflamasından endişe ederler. Çünkü bu ruhun zafa düzmesinin müteessir etmiyeceği müsbet taraf yoktur. Kan zayıflığına uğramış insan gibi vücutde her hastalık, bünyede her arıza baş gösterir. Bu zaaf ile ilk çökmeğe başlayacak olan ahlâktır seciyedir. Altından tenebbüt edip fıskırarak olan şeylerde çeşit çeşit fenalıklar, ahlâksızlıklardır his ve fikir tahavvülleridir. Diğergâmlar hodgâm olmağa dönerler, cemiyetçiler infiratçılığa dökülürler, tesanüt bozulur, taavün ruhu söner netice itibarile herkes kendi başının derdine düşer ve bu umumî zaafta cemiyetin temelleri çöker, cemiyet inhilâl eder.

NOT:

Bir noktanın tavzîhi için bu not ilâve edildi: Bu kitabın 35 inci sahifesinde hâşiyenin 21 inci satırındaki: «Amiral evvelâ bu şartı kabul etmedi.

Yirmi dakika müzakere münkatî oldu.» İbâresinin yerine, şu ibâre kaim olacak:

«Amiral evvelâ bu şartı kabul etmedi. Zira galipler namına dikte ettirilmek üzere önümüze sürülen esas maddelerden biri; tamamilen bunun aksi, zıddı idi. Bu maddeye göre, bilâkayd ve şart, asker, sivil bütün Almanlar, Avusturyalılar ve Bulgarlar ilk iş olarak kendilerine teslim edilecekti. Ben muhalefetimde ısrar ettim, müzakere münkatî oldu. Fakat Amiral; fikrimin kat'î olduğuna kanaat getirince İngiltere ile muhabereye girdi. Müzakerenin inkıtâı saatlerce sürdü. Ve neticede aldığı cevap; teklifim uygun çıktı. Bunu şahsî takdirleriyle bana bildirdi. Bu netice ile Almanlar ve Avusturyalılar ve Bulgarlar teslim olmaktan kurtuldu. Hattâ memleketine dönerken yolda yakalanıp Maltaya götürülmüş olan, Çanakkale cephesi kumandanı Almanyalı general Fon Sandres dahi temin edilen bu muvafakat şartına istinaden tahliye edildi.

İşte ben mütarekenin müzakeresi işine bu maddeye muvafakat cevabını aldıktan sonra başladım....»

Bir makale münasebetile

İstanbulda çıkan Vatan gazetesinin 9,10,11 Eylül 1940 tarihli nushalarında seri halinde intişar etmiş üç makale gördüm. Bunlar Nilla Kuk isimli ve müsüman olmuş bir Amerikalı bayanın yazıları idi. Bi-

rincisinin büyük harfli başlığında şu cümleler göze çarpıyordu:

1 — «Niçin müslüman oldum» «bence müslümanlık; bir ruhun; yaratıcı kudretle olan izdivacıdır.» «asl dinsizler, islâmiyeti dar bir çerçeve içine sokarak, şartlara uymasına mani olanlardır.

İkinci makalenin başlığı şöyle idi:

2 — «İslâmiyet; taassubun esiri kalmasa idi; her tarafa yayılır, kardeşliğin temeli olurdu. »

Üçüncü makalenin başlığı şöyle idi:

3 — «Müslüman oldum, çünkü demokratım.»

— «Amerikada hakikî demokrasiyi ancak Nevyork İslâm cemiyetinde bulursunuz.»

— «Toplantılarımıza gelen eski dünya müslümanları arasında Nevyork da imanlarını yenileyenler çoktur.»

Bu başlıklara ait kısaca söyleyeceğim sözler vardır :

1) Müslüman olmak için bütün manasile bir insan olmak kâfidir.

Bunun vasıflarını Allah tayin etmiştir. En baş vasfı diğer gâmlıkta fedakârlık, yani halkcılıkta yararlıktır.

2) Müslümanlar; hakikatte taassubun değil, sultaların (hükümdarların) esaretine düştüler. Temeli Kuranikerimle demokrasi

üzerine kurulan İslâm cemiyetinin başına, saltanat kuran sultalar; kendi ağızmlerini yaşatmak için halk hakimiyetini öldürmek istediler, bililtizam halka (şahane ağızme) tebiyet ve itaati aşıladılar Taassub; bu marazın ârazından yalnız biridir. Kasden cehalete atılan bu müslüman zümreler ; bu yüzden; kendi dinlerinin hakikatinden habersiz, halk hukukundan ve hakimiyetinden mahrum bırakıldılar. Müslümanlar ancak ilk yarım asır kadar bir müddet zarfında, dinlerinin kardeşlik ruhuna muvafık, demokrat bir devre yaşayabilmişlerdi. İşte kardeşlik ruhunu o kısa müddet zarfında dünyanın en kuvvetli iki imparatorluğunun içine kadar yaydılar. İlâhi, cazib bu kardeşlik fikri; bir avuç feragatli, diğer gâm müslümanın gayretile Çin denizine, Akdenize Adalar denizine hatta boğaz içine [Bosfor]a ve Kafkaslara kadar sür'atle yayıldı.

3) Demokrat oldum. Çünkü müslümanım.

Ö. F. M.

FİHRİST

Sahife

- 3 — Din ve Hikmetleri
- 7 — Hak ve Adalet mefhûmu
- 7 — Kurtarıcılık
- 9 — Halk hukuku ve insanlık hakları
- 10 — Varlıklar mükellefiyeti ve muvazene
- 17 — Refah
- 17 — Kemâl
- 17—Ferd ve Din
- 19 — Medeniyet ve Din
- 21 — Refahın Şümûlü
- 24 — İnsanlık ve Din
- 25 — Kültür ve Din
- 27 — Kültüre ait bazı ecnebî vesaik
- 29 — Hakikî, halis kültür
- 37 — Müslümanlıkta meşhur bir kültür hareketi
- 39 — Aile ve Din
- 48 — Din ve hakikat
- 55 — İttikâda korku ve muhabbet mertebeleri
- 57 — Din ve Fıtrat
- 61 — Hırs ve Fıtrat
- 67 — Allah ve Cemiyet
- 70 — İtikatsızlık nedir
- 74 — Mazhariyetler
- 87 — Hilkat ve Hikmeti
- 88 — Kemâl

Sahife

- 69 —Hilkatta saik — Muhabbet
90 —Nizâm
91—Meşiyette asl olan tecelli
93 —Meşiyet ve Din
103—Kemâl devreleri
104—Devrelere göre ihtiyaçlar
107 — Kemâl faaliyeti
107 — İnsan
110 — İnsanın vazifesi
115 — Kemâl ve Din
128 — Ferdî tekâmül
134 — Cemiyet ve Kemâl
136 — Cemiyet ve Ferd
152 — Din ve Asayiş
-

Ömer Fevzi Mardin İlähiyyat Külliyyatı

FİHRİST

Kitap Sıra İSMİ Numarası

- 1 — Başlangıçtaki fikir
- 2 —
- 1inci kısım — Hakikat ilmi
- 2inci kısım — İlähiyyat fikri
- 3üncü kısım — Allah mefhûmu
- 3 — Din ve Safhaları
- 4 — Din ve esasları
- 5 — Din ve telâkkileri
- 6 — Din ve hikmetleri
- 7 — Din ve ilmihal esasları
- 8 — Musevîlik
- 9 — İsevîlik
- 10 — Muhammedîlik
- 11 — Namaz mefhûmu
- 12 — Oruç mefhûmu
- 13 — Tasnifli Kur'anı kerim
- 14 — Mukaddes müeyyideler
- 15 — Tefsir
- 16 — Münâcât
- 17 — Tevratı Şerif vesikası
- 18 — Hikmetler ve hakikatler
- 19 — Dinler arası harp ve sulh hükümleri

Kitap Sıra	İSMİ
20	— Siyâset ve mezhep
21	— Tâlim ehliyeti
22	— İslâmda ıstıfa ve takvâ yolu
23	— Hıristiyanlarda intibah ve ittika hareketleri
24	— Mukaddes kitaplara müstenit hayat muhtırası
25	— Münâcât fikirleri
26	— İlâhiler
27	— Ana kültür - Ana dizi
28	— Dünya ızdırabı ve ümit

Külliyyatın intişar eden kısımları

Fiati	Kısım	Cilt	I S M I
K. Para	No.	No.	
25	—	1	Başlangıçdaki Fikir
45	—	3	2 Allah Mefhumu
20	—	3	Din ve Safhaları
30	—	4	Din ve Esasları
45	—	5	Din ve Telakkileri
45	—	6	Din ve Hikmetleri
50	—	7	Dinler arası İlmühal esasları
7 50	1	16	Münacat - Çocuk dilinden izahlı
7 50	4	16	„ „ „ Manzum

Tevzi Yeri

Ankara Caddesi 62 — İHLAM KİTAPBEVİ

Fiati 50 kr.